

SOBOTNA PRILOGA

Foto: Srdan Zrinskić

Č TRETJI SLOVENSKI NOB

e je kdo po prvih predvolilnih nastopih kandidatov za aprilске volitve v teh dneh morda že sprejel odločitev o tem, koga tisti dan zagotovo ne bo volil, in mu je ob vseh političnih prekujah, nerodnostih in nedomiselnostih kandidatov, s katerimi so postregli prvi teden boja za oblast, naravnost za umreti, mu vseeno svetujemo, da s svojo dokončno odločitvijo o volilni abstinenci nekoliko počaka. Ne zato, ker bi se utegnili kandidati v naslednjih tednih temeljito poboljšati, ampak zaradi tega, ker so to prve slovenske volitve in ker moramo plačati vstopnico za tisto, kar naj bi bila v perspektivi razvita parlamentarna demokracija. Mnogi bodo sicer pri tem rekli, da Slovenci nismo za politiko in da ne znamo niti javno nastopati, vendar pa je to gola laž, kajti občutek za političnost in samobitnost sta pri Slovencih vsajena globoko v ljuhe, le da s strankarskim življenjem do sedaj nismo imeli prave sreče: po prvi svetovni vojni so bile stranke bolj pod vplivom kraljeve diktature in nespretnih poskusov sklepanja koalicij z velikosrbsko radikalno stranko Nikole Pašića kot pod vplivom slovenskih interesov; po drugi svetovni vojni pa so bile kratkomočno prepovedane, zamenjala pa jih je enostrankarska diktatura (komunistične partije), ki je bila prav tako odvisna od beograjske politične centrale in ki je živela skoraj 40 let pod okriljem velike politične zablode, da je njena vzpostavitev prinesla rešitev za vse slovenske zgodovinske težnje — od tistih najbolj preprostih, jezikovnih in kulturnih, do onih temeljnih, političnih in gospodarskih...

Zato se sedaj, ko ta sistem propada, nima smisla znašati nad tistimi, ki ga poskušajo spremeniti, kajti večina med njimi se ni imela nikdar priložnosti seznaniti z večstrankarskim sistemom niti se naučiti pravega političnega delovanja. Realni socializem je namreč z leti in s svojo polvojaško vzgojo temeljito spraznil politični prostor v Sloveniji (kakor seveda v celi Jugoslaviji) in pustil na prizorišču ob poslušnih in negotovih političnih uradnikih, katerih glavno vodilo je bilo zmeraj razpito načelo »mnenje mojega šefa je tudi moje mnenje«, zgolj najbolj tmaste in samo-

zavestne ljudi, ki so vsi stopili v politiko bodisi kot zapriseženi disidenti bodisi kot čisti samouki. Takšna kadrovska struktura zaradi tega ni veliko prispevala k »strpni in tolerantni« politični kulturi med ljudmi niti k primernim in hladnokrvnim pripravam na prve parlamentarne volitve v Sloveniji, ampak je ob prvi politični otoplitvi povzročila tudi hitro partijsko razslojevanje med funkcionarji in oblikovanje široke kaste t. i. »prebegov«, to je tistih, ki so bili v začetku domišljavi in vncti partiji, potem pa postali zagrizeni opozicionisti in ki so za nekatere nenadoma velik problem. Bili naj bi namreč prave politične »dvoživke«, nevarni spreobrnjenci, ki begajo ljudi in ki onemogočajo vzpostavitev prave politične pahljače strank in zvez, od katere naj bi bili pravzaprav najbolj odvisni volilni rezultati. S tem seveda se ni moč strinjati, kajti sistem je v svoji totalitarnosti zasnovi od vsega začetka zahteval sodelovanje vseh ljudi, ne glede na to, ali so oni sami to ravno hoteli ali ne, njegovo bistvo pa je iz vseh, ki niso stari več kot 40 let, naredilo »otroke komunizma«, saj smo bili vsi — če nič drugega — v srednjih šolah deležni pouka STM in osnov (samoupravnega) političnega sistema. Prav tako je tudi dokazano, da se niti tisti, ki so bili vseskozi povsem zunaj političnega življenja, niso sistemu nikdar javno uprili in s tem pospešili njegov razkroj. Zato je v tem trenutku vzlic vsem pomislekom in negotovosti najpomembnejše to, da se v razvoju slovenske družbe vzpostavi zgodovinska kontinuiteta, ki je bila pretrgana s socialistično revolucijo, in naredi tako konec strpanosti, ki je ta kosček Evrope potisnila v veliko razvojno zaostajanje.

Sedanje slovenske zahteve po parlamentarni demokraciji in samostojnem gospodarskem razvoju, ki so postale najpomembnejši del predvolilnega boja in ki bodo bržčas odločujoče vplivale na izjasnjevanje volilcev 8. aprila, so namreč le del zgodovinskih zahtev, ki jih je zaslediti v našem političnem prostoru v zadnjih 80 letih oziroma od trenutka, ko je nastalo to, kar naj bi bila — Jugoslavija. Pri tem nikakor ne gre za nobeno spreminjanje elementarnih »zgodovinskih« dejstev, kot bi

utegnil nemara kdo reči, češ da smo se Slovenci v tem pogledu »že zdavnaj opredelili«, kajti zgodovine se preprosto ne da goljufati, po političnih tavanjih levo in desno in najrazličnejših ideoloških sprenevedanjih pa zmeraj pride na dan njeno pravo bistvo. Takšen trenutek je tudi sedaj, ko nenadoma spoznavamo, da naše dosedanje (uradne) opredelitve niso bile prave in da moramo stvari radikalno spremeniti. Vse, kar namreč Slovenci ta trenutek zahtevamo v Jugoslaviji in kar v veliki meri simbolizira prav priprave na prve povojne svobodne volitve, smo v preteklosti že zahtevali, in to najmanj dvakrat: prvič v zgodnjih 20. letih, ko je v tem delu Evrope nastajala »stara« Jugoslavija, in drugič v sredini 40. let, ko se je oblikovala »nova« Jugoslavija. Toda niti v prvem niti v drugem primeru nam ni uspelo, kajti naši politični zastopniki, izvoljeni ali samozvani (kakor je pač naneslo), so obakrat iz t. i. jugoslovanskih raznolikosti potegnili napačen sklep — mislili so, da jih je mogoče odpraviti z močno unitarno državo in da se bodo s tem počasi že izravnale... Tako prerisanje teh različnih obdobij pripelje do presenetljivih podobnosti in utrdi prepričanje, da zgodovine ni mogoče niti administrativno določiti niti končati. Kako naj bi bilo sicer mogoče, da smo vseskozi zahtevali nacionalno avtonomijo, namesto tega pa smo bili nenehno preglasovani, da smo se že trikrat potegovali za svoj gospodarski sistem in celo lasten denar, namesto tega pa smo vsakokrat dobili nove davke, ali pa; kakaj doslej nikakor nismo mogli dosledno izpeljati načela o nacionalni samoodločbi, čeprav je bila to naša permanentna zahteva. Naj kot primer navedemo samo kratek citat iz Slovenije, 15. 4. 1938: »S svojim denarjem hočemo sami gospodariti in zahtevamo takšno ureditev, ki bo enako služila slovenskim, hrvaškim, srbskim interesom...«

Bilo pa bi kajpak zelo poenostavljeno, če v povojnem obdobju socializma kljub vsej stagnaciji ne bi videli niti nobene časovne razdalje, kajti kljub vsem težavam, v katere nas je spravil socializem, je ta prispevala k temu, da smo se na koncu zavedli nekaterih

zablod. Sedaj namreč nikakor ne gre več samo za odkrivanje napak v sistemu, ampak tudi za priznavanje zgodovinskega neuspeha nekaterih idej, med katere je treba brezpozgojno šteti tudi tisto o unitarni ali podobno urejeni Jugoslaviji. Ne, ne mislimo, da se mora Slovenija po vseh težavah z zvezno državo sedaj zato nujno odcepiti, vendar pa ni nobenega dvoma, da mora svoje izkušnje s prvo in drugo Jugoslavijo strniti v celoti in iz tega potegniti ustrezne sklepe. Bilo bi namreč naravnost smešno, če bi se tretjič naredili napako in se po najnovejših jugoslovanskih težavah znova odločili za nekakšno federalno »uravnotežitev« svojega gospodarskega in političnega razvoja. Tokrat je tako izhod le v opredelitvi trdega konfederalnega statusa republike, pri čemer se ni treba nikomur sprenevedati, kaj naj bi ta pomenil: v njegovem središču mora biti gospodarska samostojnost Slovenije, ki vsebuje avtonomno politiko, avtonomne finančne vire in avtonomni razvojni koncept. Samo na ta način si namreč lahko zagotovimo, da se nam ne bo zgodovina nenehno ponavljala in da se bomo zavarovali pred velikimi jugoslovanskimi obljubami in nenehnimi novimi »skupnimi štartki«. To pa velja navsezadnje tudi za najnovejši zvezni stabilizacijski (oziroma reformni) program, čeprav v zadnjih dneh Ante Marković v nekaterih stvareh nekoliko popušča, kajti ni mogoče pristati na vulgarizacijo tržne logike, češ da ekonomske zakonitosti same po sebi urejajo vse stvari in da se jih v federalni državi ne da zlorabljati... Tudi v tržnih gospodarstvih so namreč lahko različne ekonomske politike, ki neenako vplivajo na posamezne dele gospodarstva in ki prav tako kot čisti administrativni ukrepi vodijo v velika prelivanja sredstev med posameznimi panogami, regijami, republikami in — seveda tudi — državami.

Zgodovina Jugoslavije in Slovenije v njej je tako kljub vsemu zelo kratka, in to je dobro vedeti v trenutku, ko se vzpostavlja neposredna povezava med njeno preteklostjo in prihodnostjo in ko se njeni volilci odločajo o smeri njenega prihodnjega razvoja. V uredništvu smo se sicer odločili, da ne bomo v tem mesecu dni, kolikor jih je do volitev, z nič-

mer vplivali na njihovo opredeljevanje, vendar pa je pomembno vedeti, da ni razvoj naše republike v tem trenutku zgodovinsko z ničemer omejen in da je pravzaprav vse mogoče, kajti v zadnjem obdobju so se »koncu zgodovine« odpovedali tudi na Vzhodu, to je tam, kjer so jo poskušali po drugi svetovni vojni povsem zaustaviti, češ da je Evropa »dokončno razdeljena« in da v njej ne more priti več do nobenih nacionalnih in državnih sprememb. Toda očitno so spremembe kljub vsemu še zmeraj mogoče, tako kot je navsezadnje mogoče tudi razvoj narodov in narodnosti, saj je to povsem naraven proces, tako kot sta npr. družbeni in civilizacijski napredek. To pa je tudi za Slovenijo velika priložnost, ki lahko celo omogoči, da nadomesti v prihodnosti tiste stvari, ki jih je v preteklosti zamudila.

Vse pa je, kot že rečeno, odvisno od tega, ali bo uspela aprilska vrnitev v demokracijo in ali bo novoustanovljeno slovensko strankarstvo kos prihajajočim političnim nalogom. Naj pri tem nikogar ne moti to, da je v tem trenutku na političnem prizorišču tako mnogo strank in zvez, kajti te so povsem normalna reakcija na dolgoletno diktaturo ene same stranke in skrajno zbitno socialno strukturo prebivalstva, ki je v zadnjih štiridesetih letih mimogrede tudi gospodarsko obubožala. Že na prihodnjih volitvah, ki utegnejo biti tudi predčasno, tako kot v mnogih državah, ki so naredile hiter zasuk iz diktature v demokracijo (denimo Španija), jih bo namreč precej manj, pri čemer bodo tudi manjše razlike med njihovimi programskimi usmeritvami. Sedaj bodo morali volilci tako pač voliti osebnosti s posameznimi listi, če ne bodo videli vsebinskih razlik med listami, saj so prav zaradi njih tudi nastale nekatere (samostojne) stranke in zveze... Tudi v politiki je namreč veliko osebne nečimrnosti, kar bo v naslednjih tednih tudi še mogoče opaziti, v državi, v kateri je boljševe skupna disciplina tako širokega kroga ljudi, kot je to pri nas, pa je najbrž povsem razumljivo, da so osebna nasprotja daleč pred političnimi. Saj je znano tisto, da politiki praviloma nimajo prijateljev, ampak le svoje interese...

DANILO SLIVNIK

VSEBINA PP poštni predal 29

Anton Rupnik
Kako je Moskva »kupila« Litvo
Tema tedna: Zgodovinske korenine litovskega boja za neodvisnost
Darianj Košir
Vytautas Landsbergis
Portret tedna 19

Danko Plevnik
Kdo bo voditelj hrvaških Srbov?
Boj za Pribečevićevo dediščino
Peter Potočnik
Koalicija proti levim in desnim skrajnostim
Akademik Ivan Supek 20

Dragica Bošnjak
Izseljenci niso več v »udbovskem računalniku«
Janez Rogelj, tajnik Slovenske izseljenske matice
dr. Janez Rugelj
Zaradi neznanja maternega jezika je bil ves potan ...
Slovenci so stili potujevanje v JLA 21

Dvanajsterica, ki meri na vrh
Programi kandidatov za člane predsedstva Republike Slovenije
Vse vaše stranke
Predstavljamo vam 22, 23

dr. Ljovce Ude
Sloveniji se ni zgodilo nič hudega
Eno leto po sprejetju vseh amandmajev 24

Boštjan Horvat
Polovičarske spremembe in nadotaknjene skrivnosti
Slovenska politična policija
Žarko Hojnik
Daj tri dinarje – ali streljam!
Ilegalni prehodi čez mejo v Evropi in pri nas 25

Silvo Torkar
Goreča tla v radioaktivni »Vendeji« perestrojke
Ljanoč Horvat, predsednik beloruske ljudske fronte
Lucia Annunziata
Od »izdajalke« do predsednice
Violeta Chamorro 26

Mitja Meršol
Pomembno je biti lep
Mediji in volitve v ZDA
dr. Anton Bebler
Vzhodni bratje so spet za vzor
Velika francoska revolucija in sodobna Vzhodna Evropa (2) 27

Vesna Marinčič
Domovnica, ti si kakor igrice
Martin Kušej
Aleš Debeljak
Zmagovalci in poraženci
Beleška o kozmopolitizmu
Gančo Savov
Vračanje nezaželenih
Bolgarska pomlad 28

Dragiša Bošković
Ne Marx ne Jezus
Franco Juri
Istra, moja (nepoznana) dežela
Drago Buvač
Enajsta telka o lastnini 32

Ostankom realsocialističnega inventarja pri slovenskem vrhu mirno rečem, da lažejo v svojem pojasnjevanju, češ da razen ene od Žebotovih knjig, Zaliva in »morda še kake druge revije po omenjenem zakonu ni bil prepovedan niso nobene slovenske publikacije iz tujine.«

Dne 21. decembra 1988 sem v Delu vprašal, kateri slovenski forum je ukazal postopno odstranjevanje iz knjižnic kolektarje Mohorjeve družbe, »plesniste starine«. Odgovora se nisimo mogli prebrati. Na podlagi katere ustavne določbe je smatrati te kolektarje letnikov 1905 do 1910 kot subverzivno literaturo? Imel sem težave na državni meji 21. julija 1988, dan pred vstopom slovenskega naroda; policaji imajo zločin opisan v svojem uradnem dnevniku (Nova Gorica). Zakaj je bil zaviran vnos Našega lista iz Trsta? Pa vseh knjig in revij iz skupnega slovenskega prostora?

Odgovor bo znan po volitvah. Pa resničen, brez floskul.

Polde Verbovšek, Ljubljana

Zelo rad bi verjel trditvi tovarišice Majde Gaspari, predsednice Sveta za varstvo ustavne ureditve pri predsedstvu SRS, ki v odgovoru na javno vprašanje Alenke Puhanjeve odgovarja, da v zadnjih petindvajsetih letih »ni bil prepovedan vnos nobene slovenske publikacije iz tujine« in da »nikakršne generalne prepovedi vnašanja tiska tako imenovane slovenske politične emigracije potemtakem ni in je ni bilo.« Verjamem tovarišici Gasparjevi, da javne prepovedi morda res ni bilo. Toda stvari zglejajo v praksi drugače. Ta pa je pri nas največkrat pred zakonom, za njim ali celo zunaj njega. Takšna je namreč tudi moja izkušnja.

Nekaj let sem zbiral gradivo za antologijo slovenske zdomske poezije zadnjih štiridesetih let. Antologija je pod naslovom To drevo na tujem raste pred tedni tudi izšla. Izdala jo je mlada zalozba Aleph, ki deluje pri RK ZSMS. Moje izkušnje ob zbiranju gradiva za to antologijo so namreč v pravem nasprotju s trditvijo tovarišice Gasparjeve. Navedel bom samo nekaj dejstev.

Ker pri nas nihče sintetično ne zbira zdomskega tiska in je še tisto, kar je pri nas, dostopno samo posvečenim, sem prosil nekatere naše zdomce in njihove organizacije za pomoč. Bili so brez izjeme pripravljeni pomagati. Slo je za poezijo in želel sem je zbrati kar največ, da bi bila lahko potem

Sporočilo bralcem

Uredniški kolegij je zaradi čedalje večjega zanimanja bralcev za sodelovanje v rubriki PP 29 in upoštevanje priporočila delegatov Skupščine CGP Delo z dne 8. maja 1985 sklenil, da prispevki v Poštnem predalu ne smejo biti daljši od dveh tipkanih strani (60 vrstic), v rubriki Prejeli smo pa naj obsegajo do največ tri tipkane strani (90 vrstic). Namen tega je, da bi čim več bralcem omogočili izražati mnenja, stališča, pripombe, ugovore in predloge, zato smo hkrati odmerili še več prostora rubriki PP 29. Avtorji predložitve prispevkov, podpisani s polnim naslovom, pa v skladu s tem prepuščajo uredništvu pravico do krajšanja oziroma manjših predelav (strničev), ne da bi bila tako bistveno okrnjena vsebina njihovega sporočila.

Delo, 10. marca

Prepovedi ni in je ni bilo

Pojasnimo Majde Gaspari, predsednice Sveta za varstvo ustavne ureditve pri Predsedstvu Republike Slovenije, ki se nanaša na uvoz tuj literature, je presenetljivo. Kategorično pove, da Svet ni in ne bo razpravljal o takšnih vprašanjih. To stališče odpira nova vprašanja, dosedanja vprašanja pa pustijo brez odgovora. Vsekakor bo treba opozoriti poglobljeno politično in strokovno presojo o tem, kaj naj ta organ počne.

Že zdaj pa je mogoče ugotoviti naslednje. Če se Svet za varstvo ustavne ureditve v tem primeru odreka svojim pristojnostim pri političnem usmerjanju vseh organov s področja varstva ustavne ureditve, potem to ne pomeni nič drugega kot to, da se odločajo izjemno izjema in ga zavestno prepušča v diskrecijsko oceno upravnemu organu. Gre za očiten primer opuščanja dolžnega ravnanja s strani pristojnega organa, to je Sveta za varstvo ustavne ureditve.

Prikazani primer opozarja, kako nujna in neodložljiva je resna in poglobljena razprava o celotnem sklopu odprtih vprašanj.

Lovro Šturm, Ljubljana

Zadnje poglavje o izobčeni (slovenski) literaturi bo natisnjeno šele tedaj, ko bo pri nas konec hlapčevskega formalizma. Dolej se bodo domači nosilci oblasti izgovarjali na »misteriozno telo v Beogradu«, ki naj bi imelo moč pri odločanju o literaturi, ki jo Slovenec sme ali ne sme prebirati. Slovenski narod pa je že dolgo časa toliko kulturni, da mu niso potrebni svetločini, ki bi mu pojasnjevali, kaj bi mu utegnulo škodovati in kaj koristilo. Zakon o vnašanju in razširjanju tujih sredstev množičnega komuniciranja, ki je bil skuhan pri tistih, ki smo jim postali bratje šele leta 1917, ne pa vsaj formalno v Ljubljani, je žaljiv. Posega neposredno v temeljne pravice o človekovih svobodah in krši tudi helsinški dogovor. Jugoslovanska izvozna demokracija tudi v tem primeru odkriva, kdo se skriva v ozadju.

Svet za varstvo ustavne ureditve pri R. Sloveniji mora ukrepati v okviru pooblastil, kadar gre za »nasilno rušenje ustavne ureditve, teptanje človekovih pravic in svobod in ali druge dejavnosti proti vrednotam, ki so tudi predmet mednarodnopravnega varstva«. Gospa Majda Gaspari, predsednica tega sveta, je zapisala te besede prejšnji teden. Kljub temu pa se ne zaveda, da prav zaradi tega svet, ki mu predseduje, ne ravna v tem smislu. Varuhi ustavnosti, ki bi morali med prvimi skrbeti za nemoteno izvajanje ustavnih pravic naroda, iščejo izgovore za neevropsko ravnanje »višjih forumov«, ki hočejo vsiljevati svoje resnice formalno suverenum Slovencem.

Ostankom realsocialističnega inventarja pri slovenskem vrhu mirno rečem, da lažejo v svojem pojasnjevanju, češ da razen ene od Žebotovih knjig, Zaliva in »morda še kake druge revije po omenjenem zakonu ni bil prepovedan niso nobene slovenske publikacije iz tujine.«

Odgovor bo znan po volitvah. Pa resničen, brez floskul.

Polde Verbovšek, Ljubljana

Zelo rad bi verjel trditvi tovarišice Majde Gaspari, predsednice Sveta za varstvo ustavne ureditve pri predsedstvu SRS, ki v odgovoru na javno vprašanje Alenke Puhanjeve odgovarja, da v zadnjih petindvajsetih letih »ni bil prepovedan vnos nobene slovenske publikacije iz tujine« in da »nikakršne generalne prepovedi vnašanja tiska tako imenovane slovenske politične emigracije potemtakem ni in je ni bilo.« Verjamem tovarišici Gasparjevi, da javne prepovedi morda res ni bilo. Toda stvari zglejajo v praksi drugače. Ta pa je pri nas največkrat pred zakonom, za njim ali celo zunaj njega. Takšna je namreč tudi moja izkušnja.

Nekaj let sem zbiral gradivo za antologijo slovenske zdomske poezije zadnjih štiridesetih let. Antologija je pod naslovom To drevo na tujem raste pred tedni tudi izšla. Izdala jo je mlada zalozba Aleph, ki deluje pri RK ZSMS. Moje izkušnje ob zbiranju gradiva za to antologijo so namreč v pravem nasprotju s trditvijo tovarišice Gasparjeve. Navedel bom samo nekaj dejstev.

Ker pri nas nihče sintetično ne zbira zdomskega tiska in je še tisto, kar je pri nas, dostopno samo posvečenim, sem prosil nekatere naše zdomce in njihove organizacije za pomoč. Bili so brez izjeme pripravljeni pomagati. Slo je za poezijo in želel sem je zbrati kar največ, da bi bila lahko potem

izbira tehtnejša. Pri tem me niso ovirale ne take ne drugače politično ideološke orientacije avtorjev. Temeljno merilo sta bili umetniška polnost in človeška občutljivost njihovih verzov.

Toda kmalu sem naletel na težave. Pisma, ki so jih naši zdomci pošiljali na moj naslov, polna njihovih pesmi, so prišla z nalepkami carinske pošte, da »ne zapadajo carini«. Nalepka sama in tudi drugi znaki so razkrivali, da so bila ta pisma ne vem kako in zaradi česa pregledana, se pravi odprta, čeprav njihova teža ni presegala teže, ki je po mednarodnih predpisih določena, da je po poštna pošiljka še pismo, in čeprav je pošiljatelj plačal poštnino za pismo določene teže. Pismo sem se pritožil na carinsko pošto Ljubljana in kmalu me je obiskal poštni inspektor tovariš Jovanovič. Prepričeval me je, da lahko pošta vsako pismo, ki je težje od navadnega pisma, pošlje na carinsko pošto, kjer ugotovijo vsebino pisma. Zadrževal mi je, da mojih pisem niso odpirali, da se to sicer dogaja v Beogradu, v Ljubljani pa ne. Objubil je, da bodo zadeve urejene in se to v prihodnje ne bo dogajalo.

Toda dogajalo se je. Pisma so še naprej bila oglepna s tistimi carinskimi nalepkami, včasih je bilo kako pismo preloženo v drugo ovojnico, s pripombo, da je pismo »določeno oštečeno«. 18. 8. 1986 sem se ponovno pritožil na ljubljansko carinsko pošto. Spet me je obiskal tovariš Jovanovič. To pot je pač moral pojasniti, da obstajajo predpisi, ki v določenih primerih dovoljujejo državi varnostno odpirati pisma. Opozoril me je tudi na Ertlovo izjavo na televiziji, ki je zadevala ta problem. Tajnost pisem je sicer z ustavo vsem državljanom SFRJ zagotovljena. Tudi mednarodni predpisi jo zagotavljajo. Toda naši predpisi so pač taki in tu je človek brez moči.

Druga februarja 1989 me je predsednik Slovenske kulturne akcije iz Buenos Aires obvestil, da so mi poslali precej gradiva, ki bo utegnulo koristiti nameravani antologiji. Poslali so mi nekaj pesmiških zbirk in literarne revije (Meddobje), ki jih naši zdomci objavljajo v tej deželi. Te pošiljke nisem prejel. Prav tako nisem prejel pošiljke, ki so mi jo poslali 25. oktobra 1989. Pošiljke iz Avstralije so prihajale z devetmesečno zamudo ali pa jih tudi ni bilo. Pošiljke iz evropskih držav so bile redno opremljene z nalepkami carinske pošte.

Razumljivo je, da je bilo zato delo za antologijo precej oteženo, antologija sama pa je prikrajšana za marsikatero dragoceno pesniško enoto ali za koristen podatek.

Očitno torej moje izkušnje zanikajo trditve tovarišice Gasparjeve. In prav zaradi tega bi rad odgovor na takale vprašanje: Ali obstaja pri nas predpis, po katerem je klub ustavnemu določilu o tajnosti pisem in klub mednarodnim dogovorom mogoče pismo ali drugo poštno pošiljko zadržati in celo uničiti brez vednosti pošiljatelja in naslovnika? Kateri predpisi obvezujejo PTT, da odpira pisma, in kdo jih pravzaprav odpira, ali sama PTT, ali kdo drug? Kdo določa, katera publikacija, izdana v tujini, ne sme priti v roke slovenskega bralca? V mojem primeru, katera pesmica, napisana na primer v Argentini, bi lahko ogrozila varnost SFRJ?

Samo prošim tovarišico Gasparjevo, naj mi ne odgovori, da odgovori na ta vprašanja niso v njeni pristojnosti!

Ciril Bergles, Ljubljana

Delo, 7. marca

Poslej bolje varovana meja

Nekaj let sem se poklicno ukvarjal z vprašanji državne meje, zato poznam želje J(L)A in tudi stališča slovenske policije, za katera domnevam, da se do danes niso bistveno spremenila. Sedanji predlog za razširitev mejnega pasu je samo ponovno zbujevali apetiti, ki ga je vojska vsekoli imela. Militaristični vojaški aparat s pretežno srbskim načinom gledanja ni od vojne sem nikoli prebolel dejstva, da ima čedalje manj možnosti za vladanje nad civilno državo. In te možnosti bodo v naslednjih mesecih še bolj kopnele.

Ob vseh strokovnih nesmislih, ki so argument za širitev mejnega pasu, je izstopajoča predvsem politična dimenzija predloga in agresivnost njegovega uveljavljanja. Glede na narodnostno sestavo J(L)A je militarizacija ob meji uperjena predvsem proti narodu, ki niso v najboljših odnosih s Srbi. Srbi namreč pravilno domnevajo, da se bo litvansko-slovenski sindrom neozdravljivo začel tudi v nasilni konstrukt, ki se imenuje Jugoslavija. Toda tako kot bo zanesljivo prejel ali slej razpadel sovjetski, bo razpadel tudi srbski imperij. Ne vem, kako bo z Rusi, toda za Srbe sem prepričan, da ne bodo pravi čas spoznali, da lahko predvsem oni ohranijo Jugoslavijo (seveda bistveno drugačno, kot je bila zadnjih sedemdeset let).

Vse dosedanje reakcije na širitev mejnega pasu pa so spregledale še eno »slovensko« politično dimenzijo: slovenski ZKS-SDF in njenim preobledenim sostrankam se kako prav pride občasna ogroženost z juga. Ta ogroženost je prav prozorno razporejena na trenutke, ko slovenska dinastija jugorodice potrebuje nekaj transfuzije, ki naj ji pomaga preživeti do volitev. Upam, da volilci sedenju ob meji niso kaj pridali naselili.

Demos je objavil zelo prodoren in izčisten program glede slovenske vojske, ki ga bo uveljavil po bližajoči se zmagi na volitvah. Tako kot se je pokazal pri Majniški deklaraciji, ki jo danes praktično uresničuje že vse slovenske stranke (ZOE ne štejemo med slovenske stranke), bodo morale vse stranke prej ali slej uresničiti tudi Demosov koncept slovenske (in jugoslovanske) vojske.

Slovenski komunisti so začutili, da bodo tudi pri vojaških konceptih ostali osamljeni, zato jim je širitev mejnega pasu še kako prav prišla. Pohiľeli so demonstrirati svoj sedeci pogled na vojaške zadeve.

V Sloveniji je bila že dolga leta nazaj zelo prisotna ideja o tem, da bi mejo v celoti varovala policija. Seveda se ob tem premalo zavedamo povečanih stroškov za Slovenijo, kajti slovensko policijo mora plačevati slovenska država. Zato je treba odstranitev

vojaških enot z meje povezovati z radikalnim zmanjševanjem redne vojske, tako da predložena sprememba na meji ne bi pomenila za Slovenijo nobenih dodatnih stroškov. Prednosti profesionalnega policijskega varovanja državne meje pa so tako očite, da jih nima pomena naštevati.

Janez Toplišek, Trzin

Delo, 24. februarja

Vprašanje večnim

Spoštovani gospod Ciril Zlobec, doslej sem se samo dvakrat javno oglašil v zvezi z vprašanji, ki zadevajo problematiko univerze ali bolje Filozofske fakultete. Menil sem namreč, da moram uveljavljati svoja stališča znotraj »domače hiše«. Članek Vprašanje večnim je nastal potem, ko sem poskušal dobiti na Filozofski fakulteti ustrezen odgovor na vprašanje o nadaljnji vlogi predsednika sveta. Ker mi kljub več poskusom nihče ni odgovoril, sem presodil, da problem lahko reši le javno postavljeno vprašanje novi politični stranki Socialistični zvezi Slovenije oziroma predsedniku univerzitetnega sveta. Vprašanje se je glasilo: »Kakšna je pravna in moralna podlaga tega, da predsednik fakultetnih svetov in predsednik univerzitetnega sveta ne odstopijo s teh funkcij, ampak še naprej zasedajo mesta, ki jim po mojem mnenju ne pripadajo več?«

Pišete, da vas je moj članek zelo prizadel predvsem zato, ker vam očitam, da ste se kot predsednik univerzitetnega sveta vedli kot politikomisar, kontrolor in razlagalec oblastne politike. To sklepate predvsem na podlagi citata, ki ga poljubno navajate: »... Vloga teh ljudi (predsednikov svetov, op. V. S.) je (bila), da so kot nekakšni politikomisari, ki jih je izbral glavni štab, delovali kot kontrolorji, ki so morali pravočasno razložiti in uveljavljati »nove« politične usmeritve zmeraj iste oblasti. ...« Toda v članku sem napisal tudi: »Med to četo predsednikov svetov so (bili) resnično tudi dobronamerni in do univerze prijazni ljudje. ...« Kje se kdo vidi, je pač njegova stvar. Zato si ne nameravam ogledovati zapisnikov in poslušati magnetogramov se univerzitetnega sveta, kot mi predlagate.

O vsem, kar sem napisal v članku, sem trdno prepričan, vendar pa s tem člankom nisem želel napasti gospoda Cirila Zlobca, ampak predvsem funkcije, ki seveda po mojem mnenju, nimajo več nobene podlage. V nasprotju z vami nisem nikoli videl v predsednikih svetov (niti v delegacijah uporabnikov), kljub njihovim morebitnim naklonjenostim, funkcije, ki naj bi pripomogle k utrjevanju univerze in njene avtonomije. Obžalujem, če vas je moj članek prizadel, hkrati pa sem zadovoljen, da ste kot predsednik univerzitetnega sveta odstopili. Upam, da vas bodo posnemali tudi drugi predsedniki svetov, in to ne zaradi notranjih razprtij in različnih namigovanj na posameznike fakultet ali na univerzi, ampak predvsem zaradi nove politične stvarnosti.

Vasko Simoniti, Ljubljana

Delo, 10. marca

Slovenska riba na poti v svoj ribnik

Na Slovenskem je prišlo med strankarskimi veljaki do spoznanja, da mora biti Jugoslavija v bodoče konfederativna skupnost ali pa bo Slovenija izstopila iz jugoslovanske države. Do takšnega sklepa in spoznanja pride bralec, če prebere članek z gornjim naslovom v sobotni prilogi. Čeprav so v tem članku tudi teze, ki so v popolnem nasprotju z gornjimi spoznanji, o njih ne bi izžubljaj besed, ker so v manjšini in ker te teze tudi niso v mojem interesu. Polemiziral bom s tistimi spoznanji, ki so najbližje mojemu interesu, tj. v interesu volilca, in ki so istočasno v omenjenem članku najbolj radikalne in tudi najbolj precizno izdelane.

Če bi vzeli pod drobnogled to najbolj radikalno in najbolj izdelano spoznanje v omenjenem članku, moramo citirati predvsem naslednja strankarska veljaka. Prvi je dr. Jože Pučnik, ki je predsednik Demosa – Združene opozicije. Zanj pomeni konfederacijo »zvezo suverenih držav, ki so se za krajši ali daljši čas povezale, ne da bi pri tem kakorkoli omejile ali okrnile bistvo svoje suverenosti«. Drugi pa je Borut Suklje, ki je iz vrst Socialistične zveze. On razume »članstvo v jugoslovanski konfederaciji kot popolno samostojnost brez posredniških in reprezentativnih instanc«. Do tod vse lepo in prav, vendar tudi te najbolj radikalne in precizne teze o naravi jugoslovanske konfederacije ne vsebujejo ničesar operativnega, tj. tistega, kar bi pritegnilo povprečne volilce, ki se s politiko neposredno ne ukvarjajo in ne vedo, kaj snovalci konfederacije s konfederacijo mislijo v praktičnem smislu. Če sem pravilno razumel oba predstavnika svoje stranke oz. združenja, potem bodo, če bodo seveda zmagali na volitvah, morali v vladi ustanoviti tudi ministrstvo za zunanjo politiko in pozneje v skladu s potrebami Slovenije tudi veleposlaništva Slovenije v tujini. Le tako bodo povsem izpolnili svoj strankarski program in predvolilne izjave o konfederaciji. Kaj bo to praktično pomenilo za Slovenijo, če je odgovor na zgornje vprašanje pritrden? Za Slovenijo bo to praktično pomenilo, da bo lahko zaprosila za polnopravno članstvo v OZN. Ker se Slovenija zavzema za spoštovanje pravic, ki so deklarirane v OZN in jih tudi sama spoštuje, ne vidim nobenega razloga, da Slovenija članstva v OZN tudi formalnopravno ne bi dobila. Bodo strankarski veljaki dali jusen in nedvoumen odgovor tudi na tako jasno vprašanje, kot je gornje, ki ne dopušča nobenega slepomišljenja? Takšno članstvo bi za povprečne Slovence, ki se s politiko neposredno ne ukvarjajo, še zmeraj ne pomenilo kaj več kot morda nacionalni ponos, da je tudi Slovenija enakovredna država drugim državam in da je v svetu mogoče slušati za Slovenijo. Zanje so v ospredju bolj praktični cilji določenih političnih usmeritev, kot je npr. konfederacija. Porajajo se v njih vprašanja kot npr. v čem je konfederativni status Slovenije v Jugoslaviji boljši od odcepitve Slovenije od Jugoslavije? Nadalje, ali pomeni konfederativni status Slovenije tudi to, da bo Slovenija poslej samostojno nastopala na mednarodnih (evropskih in svetovnih) sporih, kulturnih itd. prireditvah? Odgovor na to vprašanje je lahko samo

pritrden, tako je vsaj razumljena predvolilna izjava citiranih predstavnikov stranke oz. združenja. Ali bo konfederativni status Slovenije zanj pomenil tudi to, da bo Slovenija zastopana na tekmovanju za pesem evrovizije, kadarkoli se bo tega tekmovanja hotela udeležiti, vendar brez poprejšnjega izbiranja v okviru konfederativne Jugoslavije? Ali za Slovenijo konfederacija pomeni tudi to, da bo Mateja Svet in vse (vsi) slovenske(i) športnice(ki) posebej zastopale(i) slovenske barve na evropskih in svetovnih prvenstvih in da bo ob njihovi zmagi na teh tekmovanjih slišati slovensko državno himno, tj. Zdravljico?

Prav je, da vsi strankarski veljaki in tudi drugi strokovnjaki, ki se ukvarjajo s političnimi vprašanji v zvezi s konfederacijo in ki konfederacijo tudi zagovarjajo, se pred volitvami povedo volilcem, kaj zanje pomeni konfederacija v praksi, in da jasno in nedvoumno odgovorijo na gornja in podobna vprašanja. Prepričan sem, da nisem edini, ki so se mi zastavila takšna vprašanja. Politiki so dolžni dati jasne odgovore slovenskemu narodu, da ne bo prišlo po volitvah do razočaranja nad izvoljenimi kandidati in istočasno pri volilcih do občutka, da so opeharjeni. Menim, da je bilo izrečenih dovolj deklarativnih besed na krajni konfederacije in da je napočil skrajni čas, da se začne pogovarjati o praktičnih ciljih konfederativne Jugoslavije. Zame je udeležba pri pogovoru smiselna le ob dejstvu, da so odgovori na zgoraj zastavljena vprašanja pritrđilni, pripadamo namreč tisti skupini Slovencev, ki menijo, da se mora Slovenija odcepiti od Jugoslavije, ker bo le tako popolnoma svobodna, samostojna in suverena in enakopravna z drugimi državami sveta.

Daniel Navodnik, Celje

Delo, 27. januarja

Osvetili teharsko grozljivko, del krvave povojne zgodovine

Za nezgodovinarja, ki je preživel »samo« nemška koncentracijska taborišča in vse druge grozote nacizma, je popolnoma jalovo in nesmiselno izgubljati čas s kakim »teoretičnim« belogardistično-domobrankske ideologije, če je zanj pravzaprav vse eno in isto – če žrtve narodnoosvobodilne vojne (ne režima, saj zanj niso mogle trpeti ali pasti, ker jim je bil neznan) povsem enači z belogardističnimi ali domobranskimi žrtvami. Imam občutek, lahko pa se tudi motim, da nekaj takega počne Ivan Zajdel. V tem vidim navsezadnje razlog, da je logičen in utemeljen odgovor označil za »nizek udarec.« A šlo je v resnici samo za to, da so dogodki v knjigi Živa rana Teharij zgodovinsko nesporni, da je sporna zgodovina, kot nam jo skuša vsiliti njen zagovornik ali razlagalec (glej tudi Mladino štev. 9 z dne 2. marca, njegov zapisnik Konec domobranske subkulture). Da knjiga nima avtentične dokumentarne vrednosti, si nisem izmislišlag, čeprav se toliko tudi spoznam na zgodovino, da to vem, ampak tako mislimo zgodovinarji.

Zame, ki torej nisem zgodovinar, a govorim tudi za stroko, ima, na primer, nesporno zgodovinsko in dokumentarno vrednost Naša prisega, ki pravi: »Prisegam pri Vsemogočnem Bogu, da bom zvest, hraber in svojim podrejenim pokoren, da bom v skupnem boju z Nemško oboroženo silo, stoječo pod poveljstvom Vojde Velike Nemčije, SS, četami in policijo proti banditom in komunistu, kakor tudi njegovim zaveznikom, svoje dolžnosti vestno izpolnjeval za svojo Slovensko domovino kot del svobodna Evropa.

Za ta boj sem pripravljen žrtvovati tudi svoje življenje.

Tako mi Bog pomagaj!«

In pojasnilo: »Zgornja prisega se polaga ustno in se okrepi s podpisom. Vsi pripadniki Slovenskega domobranstva morajo zgornjo prisego znati na pamet.« (Glasilo novomeške domobranske skupine štev. 122, Novo mesto, v sredo, 19. aprila 1944). Iz nadaljnje razlage je videti, da »nas prisega torej ne veže le iz strahu pred ljudmi, marveč iz spoštovanja pred Bogom. Bog sam čuje nad svetostjo prisage, ker je iskrena, ve, ali je bila naša prisega sveta in uskrena ...«

Zame, ki v belogardizmu nisem tako podkovan kot I. Zajdel, ima nesporno zgodovinsko vrednost, na primer, tudi prispevek Tovariši, izdani smo! V njem je zapisano: »Tovariši, ob misli na to vre kri! Slovenski ponos se upira, zato poslušaj! SNAPRA (Slovenska Narodna Antipartijska Reformna Akcija v OF) ti daje povelje:

Obračunaj s partijci v prvem boju!

Zakolji politikomisarja, kadar je sam! Likvidiraj politidelegate! Zadavi komandanta pri obhodu straže! Izvabi partijko in ji na samem zavij vrat! Sekretarja skojevskega špijona, funkcionarja v OF in KP likvidiraj! Prav tako vsakega nasprotnika ROF! Kjerkoli hodiš, si zapomni terence in nam jih javi!« (Domobranksko glasilo Za blagor očetnjave štev. 207, Novo mesto v četrtek, 27. julija 1944)

Treba je posebej poudariti, da gre za avtentično dokumentarno, torej domobranksko in ne kakšno ponarejeno glasilo! Treba pa je seveda predvsem spomniti, da so bile posledice take prisage in takega povelja tako grozovite, da se jim je čutil celo gestapo! (O tem navsezadnje znani fotografski dokumenti, ki so jih zapustili zločinci sami). Za primer: na pragu svobode so domobranci v Žužemberku zverinsko (s koli, noži, lopatami in krampji) pobili devet deklet, skojevk, starih od 15 do 26 let. V Skriljah pri Igu so dvema porezali prsi in ju oslepili. V partizanski bolnišnici v Podvoljkuju so 1945. leta gorenski domobranci skupaj z Nemci (vodil jih je, kot štajerske domobrance, esesovski častnik Erich Dichl) zajeli nad 60 ranjenec. Pokrtno se v Ljubnem postrelili, nepokretno pa kasneje v Strančah pri Frankolovem obesili! Preberite, denimo, Žensko desetino z Ljubljanskega barja na poti v smrt ali Kozlarjevo goščo v knjigi Po sledovih Črne roke Jožeta Vidica itd., pa boste videli, kaj so počeli in v imenu česa. Dokazano je, da je »nemško-belogardistična naveza« puščala za seboj tudi mnoga grobišča neznanih bor-

cev (za narodno osvoboditev, ne proti lastnim ljudem). Če ostanemo na Celjskem, samo v Gorici nad Vranskim 174, v Zaplani pri Ločici 39 itd. Da ne bo nespornosti: izvezte so vse žrtve, položene na oltar bitke za oblast, njeno ohranjanje in utrjevanje in na žalost v marsičem totalitarno delovanje. Ampak o vseh teh žrtvah bo lahko verodostojno spregovorila samo stroka, ko bo, kolikor že ni, osvobodena partijskega cenzorstva. Verjetno bo opravila ali na novo napisala tudi že marsikaj napisanega.

Zanimanje 1. Zajdele za »uganko« naj poišem s tem, da sem z njo mislil tisto, na kar so me opozorili nekateri prizadeti poslušalci slovenskih oddaj londonskega BBC (sam jih ne poslušam). Na eni od njih se je funkcionar socialdemokratske stranke (ker ga je slišalo malo ljudi, ime sploh ni bistveno) pogovarjal z obsojencem na Nagodetovem procesu (Slovenski poročevalac, 30. julija 1947). Ker je povedal, da je imel vsekakor dobre zveze s politično emigracijo, med njo pa so nedvomno tudi zločinci, je poslušalce kaj napeljal na misel, da išče navdih za svoje delovanje v belogardistični ideologiji.

Drago Hribar, Celje

Delo, 6. marca

Partija, ki je in se oklepa oblasti

Zanimiv članek – tako kot vse številnejši zadnje čase v slovenskem tisku – se zavzema, da bi pravne in politične nejasnosti odpravili »tako« z odlokom o prepovedi političnega organiziranja v armadi. Ne bi razpredal o političnih dimenzijah in implikacijah podobnih razmiselnih, marveč le opozoril na izkušnje iz Kraljevine Jugoslavije. Najbolje, da citiram, kar je pokojni profesor beograjske univerze dr. Jovan Marjanović zapisal v knjigi Draža Mihailović izmedju Britanaca i Nemaca, objavljeni v Zagrebu in Beogradu 1979. leta, str. 26–27:

»Kraljevska jugoslovanska vojska je uradno morala biti »izven politike.« Oficirjem in podoficirjem je bilo prepovedano ukvarjati se s politiko, vojniki niso smeli niti brati časopisov. Vojske naj ne bi vpletali v strankarsko-politično borbo. Morala je biti splošno nacionalna, domovinska. Vse to je bila na papirju in v »pravih službah.«

TEMA TEDNA: ZGODOVINSKE KORENINE LITOVSKEGA BOJA ZA NEODVISNOST

Kako je Moskva »kupila« Litvo

Litovci so se skozi stoletja nenehno soočali z mogočnimi sosedmi,

Nemci in Rusi. Sami in skupaj s Poljaki so v srednjem veku

ustvarili precej mogočno državo med Baltikom in Črnim morjem.

Carska Rusija jih je držala pod jarmom celih 123 let, nakar so 20

let sami krmarili med Berlinom in Moskvo, da bi jih Stalin

končno spet vključil v svoj imperij. Zadnje podjarmljenje je bilo

tudi najbolj krvavo. Vse to odločilno oblikuje politično in

narodno zavest Litovcev.

Katoliški deželi Poljska in Litva sta imeli vseskozi skupne sovražnike na vzhodu (Rusija) in zahodu (Prusija, Avstrija). V letih verskih prevratov sta se združili: leta 1569 sta v Lublinu sklenili unijo. S tem je Litva v bistvu postala sestavina poljskega kraljevstva in delila njegovo usodo. Ta se je zapečatila, ko je Rusija v tretji delitvi Poljske leta 1795 zagrabila večji del sedanjega litovskega ozemlja, seveda še vedno brez Klaipede in zaledja. Na današnjem kongresu (1815) si je dala dokončno potrditi svojo posest nad vso Litvo in s tem je dokončno prenehala vsakršna litovska (in poljska) državnost. Carska Rusija je namestila svoje, ruske uradnike in gubernatorje.

V carski »ječi narodov«

Medtem ko v Evropi razmeroma dosti vemo o tem, kako so se Poljaki upirali jarmu carskega samoderžavja, pa ostaja vloga Litovcev čisto v senci. Litovski naprednjaki so bistveno prispevali k skupnemu boju; v Litvi so se rodili, živeli in umirali številni ugledni poljski izobraženci.

Ko je carju Aleksandru grozil Napoleon, je ta sicer rahlo popustil in dal Litovcem nekaj kulturnih pravic, toda zmagoviti car je potem vse spet umaknil. Ruske oblasti so zapirale še preostale litovske šole, izseljevala litovske izobražence v notranjost carsstva, sploh pa niso hotele nič slišati o odpravi tlačanstva.

Prastara univerza v Vilniusu je vsceno še naprej ostala zibelka revolucionarnega proticarističnega gibanja. Aleksandrov naslednik car Nikolaj I. je v krvi zadušil vstajo Poljakov in Litovcev v letih 1830 in 1831. Leto po tem je dal zapreti vilniuško univerzo, ker je v vstajah sodelovalo veliko njenih študentov. Mnogočini upori so se ponovili v letih 1863–1864. Po tem je caristični režim nasilno prepovedal vsakršen tisk v litovskem jeziku, in latinici; deželni jezik je v celoti izrinil iz šol. Deloma je živel naprej le še v katoliški cerkvi.

Tako je Litva bolj kot kateri koli drugi narod trpela zaradi rusifikacije in carski »ječi narodov«. Izobraženstvo se je šolalo in delovalo največ na Nemškem. Ker pa so morali tihotariti tisk in knjige v carsko Rusijo, jih je ruska policija preganjala kot »knjižnosence«.

Sele leta 1904 je moral Peterburg malce popustiti in dovoliti litovske šole ter latinico.

Algirdas Brazauskas, šef odcepljene litovske komunistične partije in nesojeni predsednik države, je te dni izjavil, da bodo pogajanja z Moskvo glede odcepitev Litve trajala od treh do petih let. Trenutni šef litovske države Vytautas Landsbergis o tem še ni spregovoril, nedvomno pa bo bolj odločen kot vodja komunistov. Že takoj na začetku je namreč izjavil, da je ultimati Moskve za odcepitev Litve nesmisel: pred zasedanjem litovskega vrhovnega sveta se je namreč izvedelo, da bi prestolnica prodala svobodo Litve za 21 milijard rubljev in Klaipedo, ki je litovski izhod na morje. Najbrž se bo v Litvi že našel kdo, ki bo znal Gorbačovu izstaviti tudi »profafakturo«: ne gre le za zlato, ki so ga Rusi izropali iz litovskih trezorjev, za elektriko, ki jo Litva zastoji izvaža, Moskva pa zaračunava, za 300.000 Litovcev, ki jih je dal »Hozajin« pobiti ali internirati v Sibirijo, ampak tudi za ceno, ki jo je Litva morala plačati s samim aktom aneksije, saj je prišla v roke sistema, ki je uspel v 52 letih približiti gospodarstvo, ki je kolikor toliko delovalo, povsem uničiti, obenem pa je uničil tudi vso politično kulturo, ki je tam – drugače kot v Moskvi – vendarle obstajala, v republiko pa priselil številne Slovence, ki so danes ne samo nacionalni, ampak tudi socialni problem.

Mednarodno pravo je glede odcepitev – čeprav ti primeri niso ravno pogosti – dokaj strogo: treba si bo razdeliti ne samo notranje, ampak tudi mednarodne zadeve, kamor sodijo denimo zunanji dolgovi. Toda spet bi lahko v Litvi najprej vprašali, kdo je te dolgeve najemal in kam jih je vlagal. Sodeč po objektivnih kriterijih, je imel Pribaltik od njih pri razvoju daleč najmanj koristi. Skratka, o odcepitev se bo resda treba pogovoriti – v enem ali petih letih – toda z odkritimi kartami na mizi, pa četudi se Moskva zaneenkrat obnaša povsem imperialno. D. K.

Prva ruska revolucija leta 1905 je Litovcem prinesla možnost, da se politično organizirajo. Decembra tega leta se je v Vilniusu zbralo okoli dva tisoč predstavnikov različnih društev in organizacij na posvetovanje, ki ga zgodovinarji imenujejo veliki vilniuški sejm. Na njem so postavili vprašanje o obnovi litovske državnosti, in sicer v obliki narodnostne avtonomije v etničnih mejah. Šele zdaj so Litovci počasi opustili prejšnje načrte o tem, da bi si izbojevali državnost skupaj s Poljaki.

Litovsko ozemlje je bilo neposredno na meji z Nemčijo, saj je le-ta še vedno držala Memel (Klaipodo) kot sestavni del Vzhodne Prusije. Seveda je kaiserjeva vojska zlahka že na začetku prve svetovne vojne zasedla tudi Litvo. Začeli so načrtno nemško kolonizacijo dežele; iz ene ječe narodov je padla v drugo.

Ko pa je oktobra 1917 v Peterburgu prišlo do boljševističnega preobrata, je litovsko ozemlje nenadoma dobilo novo mejno vlogo: Nemcem je Litva pomenila morebitni branik pred boljševizmom, Rusom je morebitno mostiče za prodor (svetovne) revolucije.

Že prej pa so septembra 1917 na vselitovski konferenci v Vilniusu sklenili, da se odcepijo od Rusije, toda zahteve Berlina po personalni uniji Litve in Nemčije niso sprejeli. Na konferenci so izvolili litovski svet, imenovan taryba. V 20-članskem predstavniškem telesu je dobil vodilno mesto Antanas Smetona. Taryba je začela pripravljati neodvisnost litovske države.

»Litovska taryba kot edini predstavnik litovskega naroda, sklicujoč se na priznano pravico narodov do samoodločbe in na sklepe vilniuške konference Litovcev z 18.–23. septembra 1917, razglašala obnovo neodvisne, na demokratičnih načelih zgrajene države s sedežem v Vilniusu, ločene od vseh državnih vezi, ki so obstajale z drugimi narodi.«

V Berlinu so hitro reagirali na to litovsko »samovoljnost« in so ponovno zahtevali potrditve za razglašene trajnih vezi z Nemčijo. Smetona je Nemce pomiril, češ da izjava iz 11. decembra še vedno velja. Po končanih mirovniških pogajanjih z boljševiki je cesar Viljem II. 23. marca 1918 podpisal odlok, s katerim razglašal Litvo za neodvisno državo, in to sklicujoč se na deklaracijo litovske tarybe z 11. decembra 1917, torej na večno povezanost le-te z Nemčijo. Tudi to je eden dokazov, ki boljševiškim zgodovinarjem služi za očitne meščanske tarybe kot izdajalske.

Na drugi strani je seveda tudi na Litovskem delovala boljševistična partija, vsaj v skromnih zametkih (v deželi pač ni bilo kaj dosti proletariata). Rdeči so se tu močno okrepili šele potem, ko so iz Rusije prihajali domov litovski vojsaki. S seboj so prinašali revolucionarno razpoloženje. Uradno so socialno vrenje predstavljali na kratko takole:

»Konec 1918 se je v Litvi začela socialistična revolucija. 8. decembra je bila v Vilniusu, ki ga je še okupirala nemška armada, ustanovljena začasna revolucionarna delavsko-kmečka vlada pod vodstvom Vincasa Mickieviciusa.

Kapsukas. Z manifestom je 16. decembra razglasila nemško okupacijsko oblast kot zrušeno ter prevzem vse oblasti s strani svetovnih delavcev, pa tudi predstavnikov Litovcev z malo zemlje ali brez nje.«

Leninova vlada je takoj (22. decembra) priznala neodvisno sovjetsko Litvo ter poudarila, da iz dolgoletne pripadnosti dežele ruskem carstvu ne izhajajo nikakršne obveznosti.

Kapsukas pa je imel v Litvi zelo malo uspeha, saj se je zavzemal za priključitev k sovjetski Rusiji; kot so pač tedaj pridno učili vsi boljševiki, je bilo treba ustanavljati svetovno državo proletariata. Lenin je bodočim propagandistom vsekakor ponudil izvrsten argument v roke, saj so do zadnjega dokazovali in še dokazujejo, da je sovjetska oblast bila in je edina, ki zares jamči neodvisnost in suverenost litovske države in njene naroda.

Antanta ob vsem tem seveda ni mirovala, saj ji je Litva pomenila ključno prehodno ozemlje za intervencijo proti boljševistični vladavini v Rusiji. Zato je pridno pomagala meščanski tarybi pri zadušitvi krajevnih vstaj. Sredi januarja so že razbili svetov v Kaunasu, v februarju pa še večino drugih. Takrat so cnote nemške vojske nastopile proti Rdeči armadi ter spotoma spet okupirale dele litovskega ozemlja.

Februarja 1919 je začela svoj osvajalni pohod tudi poljska vojska pod poveljstvom Jozefa Piłsudskega.

Ko sta se boljševistični partiji Litve in Belorusije skupaj znašli pred isto nevarnostjo, sta na hitro sklenili združitev obeh v Litovsko-Belorusko SSR (popularno skrajšano Litbel). Poljaki so zasedli pretežno del zahodne Belorusije in pokrajino Vilnius. S tem so Litvo popolnoma odrezali od sovjetske Rusije in pomagali zadušiti »socialistično revolucijo«. Kremlju ni preostalo nič drugega, kot da uradno prizna meščansko vlado Litve s sedežem v Vilniusu, kar se je zgodilo 12. julija 1920.

Hitlerjevo mostiče, je bila Klaipeda

Kot smo že omenili, je Berlin priznal litovsko državo že marca 1918, kmalu za njim so vzpostavile stike z Litvo tudi Švedska, Finska in Latvija. Toda bistvenega pomena je vendarle bilo priznanje iz Moskve, saj se mu je takoj pridružil Francija, kmalu pa tudi Poljska in ZDA. Do konca leta 1922 je poljska vlada in državo priznalo 43 držav, decembra tega leta so jo sprejeli še v Društvo narodov.

Dežela pa je bila gospodarsko na tleh, saj je ves čas po njej puščala vojna. Za carsko Rusijo je bila ta »okrajina« ena sama velika kmetija. Na tem so novi voditelji tudi gradili in litovski kmetijski pridelek so šli izdatno v izvoz. Litva je imela dokaj uravnoteženo zunanjo trgovino in njena valuta lit je bila stabilna. Seveda pa je agrarno deželo pestila brezposelnost; ljudje so se morali še naprej izseljevati.

Litovci se zdaleč niso bili v celoti združeni v eni državi, kot so sanjali njihovi bojovniki za neodvisnost. Piłsudski jim je odvzel prestolnico Vilnius (Vilno po rusko, Vilna po poljsko) in preselili so jo morali v Kaunas (Kovno, Kowna). Nasilne aneksije vilniuške pokrajine Litva dolgo ni hotela priznati, pa je imela vsa leta skrajno napete odnose s Poljsko maršala Piłsudskega (ki pa je bil doma iz Vilniusa in so tu leta 1935 simbolično pokopali njegovo srce; danes je to občutljiva romarska točka Poljakov).

Enako boleče je bilo vprašanje Klaipede, edinega okna v svet. To pomorsko trdnjavo (Memelburg) tevtonskega reda so večina skozi vso zgodovino imeli v rokah Nemci, toda zaledje so prav tako vedno naseljevali litovski kmetje.

Zmagovita antanta je bila zainteresirana, da postavi na noge čim bolj življenjsko sposobno Litvo. Društvo narodov je sprva držalo Memel (Klaipedo) in pokrajino pod svojo upra-

vo, že leta 1923 pa so ozemlje priključili Litvi. Med državami, ki so takrat podpisale ustrezno konvencijo o avtonomiji, so bile Velika Britanija, Italija, Japonska in Francija. Nacisti so takoj po prihodu Hitlerja na oblast na veliko zlorabljali status avtonomije Klaipede ter ustanavljali tu svoje celice in pripravljali nenehne provokacije.

Po Münchenskem soglasju Pariza in Londona za razkazanje Češkoslovaške (1938) je Berlin okrepil gonjo proti Litovcem, češ da ogrožajo nemško manjšino v pokrajini Memel (Klaipeda). Nemčija je vodila pravo hladno vojno proti majhni vzhodni sosed. Ker je bilo to ozemlje tradicionalno navezano na Prusijo, se je posluževala še gospodarskih, tranzitnih, diplomatskih in političnih pritiskov. Bolj pa je razpadal ves versajski sistem v Evropi, bolj je Litva izgubljala diplomatsko oporo. Marca 1939 je takratni zunanji minister Juris Uršis obiskal Ribbentropa v Berlinu. Ta mu je grozil, češ da v memelski pokrajini lahko začne vsak hip teči nemška kri in da Nemčija tega ne more več trpeti. Takoj je zahteval predajo ozemlja rajhu. V Berlinu niso pristali na nikakršna pogajanja in Hitler je marca 1939 na čelu pomorske enote kot zavojevalec zaplul v Memel ter tam imel grozljivi govor z balkona mestnega gledališča.

Boljševistična propaganda trdi, da je meščanska vlada v Kaunasu prostovoljno predala Klaipedo Nemčiji, da pa ji je ozemlje povrnila šele zmagovita sovjetska oblast ob koncu vojne.

Sovjeti »varujejo« Litvo pred komunistično revolucijo

Ko je po sporazumu Molotov-Ribbentrop sovjetska vojska zasedla zahodni del Belorusije (v Varšavi so govorili o vzhodni Poljski), se ji je bolj ali manj avtomatično zastavilo vprašanje, kaj storiti z okupiranim, ki je bil znan kot vilensko vojvodstvo (z obeh strani Vilnusa). Stalin je velikodušno ponudil to ozemlje Litvi, od njene vlade pa zahteval takojšen podpis sporazuma o vzajemni pomoči, s katerim bi litovska stran dovolila

la sovjetski, da razmesti na njenem ozemlju garnizije Rdeče armade s 50 tisoč vojakov.

Uršis, ki je kot zunanji minister vodil pogajanja z Molotovom in Stalinom v Kremlju, v svojih spominih med drugim pravi, da je sovjetski diktator na očitek, češ da bi to pomenilo okupacijo Litve, cinično rekel: »Naše garnizije vam bodo pomagale zadušiti komunistično vstajo, če bi v Litvi do nje prišlo...«

Potem ko je Lenin podpisal odlok o ratifikaciji prvega sporazuma z neodvisno meščansko republiko Litvo (12. julija 1920), so bili odnosi z vzhodno velelado dokaj normalni. Ker pa Sovjeti vse do konca tridesetih let niso izsiljevali Litve, so tu gojili precej utvar o tem, da bo sama ZSSR spoštovala načelo samoodločbe in njene suverenosti. Toliko večje pa je bilo zdaj razočaranje nad stalin-skim nasiljem. Še danes znajo nekateri rusko-sovjetski zgodovinarji cinično zatrjevati, češ da je odrešitev za Litovce vedno prihajala z vzhoda.

Litovski narod je v zgodovini hudo kraval, saj je skoraj v vsaki večji evropski vojni postal žrtev spopadov. Nacistična okupacija je zvela 370 tisoč ljudi, stalinško nasilje pa še okoli 200 tisoč. Tako je Litva šele leta 1969 dosegla predvojno raven prebivalstva. Danes jih je okoli 2,8 milijona, več kot pol milijona pa še v emigraciji (zlasti v ZDA).

Bolj kot vsi drugi pa so narodnostni problem Litve Poljaki. V svoje predvojno vilensko vojvodstvo se zadnja leta preseljujejo z vseh koncev ZSSR. Večinoma so sicer rusificirani, a z rasjo narodne samozvesti in s preobratom na Poljskem tudi oni postavljajo svoje zahteve. Republiško vodstvo je že nekajkrat energično zavrnilo zamisli o poljski avtonomiji v rajonu Šakincijah južno od Vilniusa, kjer je štiri petine prebivalstva poljskega. V vsej Litvi naj bi bilo okoli 250 tisoč Poljakov (dosti več, okoli 400 tisoč, jih živi v sosednji Belorusiji, zlasti v oblasti Grodno, pa v Ukrajini, Kazahstanu in drugod; sami Poljaki cenijo, da je njihov rojakov po vsej ZSSR več milijonov, sovjetska statistika jih uradno navaja 1,1 milijona). Poljaki v Litvi objektivno igrajo v igri Moskve, pa se jih zato mnogi bojijo kot trojanskega konja. Čez združeno Jedinstvo se skupaj z Rusi upirajo uzakoniti litovščine za državni jezik, še bolj pa seveda odcepitev od ZSSR.

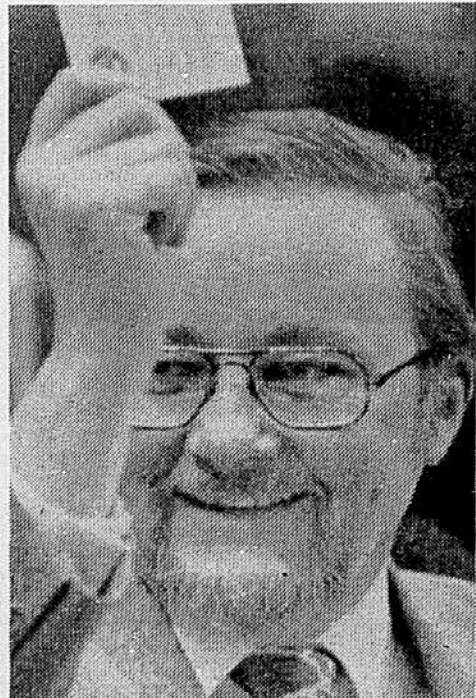
Stalin in Hitler sta prav z Litvo meštarila bolj kot s katerim koli drugim ozemljem oziroma narodom. Prvotno je sovjetski diktator pristal na to, da bi si Nemčija zadržala pravico do vse Litve. Potem je v pogajanjih šlo za tretjino tega ozemlja in ko je Stalin izsiljeval od Uršisa sporazum o vzajemni pomoči, mu je 3. oktobra 1939 rekel, da mora litovska vlada odstopiti nemški strani ozemlje onstran reke Nemunas (po rusko Njemen). Poleti 1940 sta Moskva in Berlin meštarila naprej.

PORTRET TEDNA

Vytautas Landsbergis

Dve zgodovinski odločitvi novoizvoljenega (in to na večstrankarskih volitvah konec prejšnjega meseca) vrhovnega sveta (parlament) Litve sta bili po svoje pričakovani, po svoje pa tudi presenetljivi. Slednje se posebej velja za izvolitev predsednika vrhovnega sveta Litve, po ustavni ureditvi ZSSR nominalnega vodjo republike; čeprav je bila večina opazovalcev trdno prepričana, da bo litovski predsednik v naslednjem obdobju dosedanjih partijskih vodja Algirdas Brazauskas, izjemno cenjeni in ugledni politik, ki mu je v zadnjem letu dni uspelo KP Litve postaviti na povsem nove temelje in jo odcepiti od moskovske centrale, se je najvišji republiški zakonodajni organ odločil drugače. Za predsednika vrhovnega sveta Litve je namreč izbral Vytautas Landsbergisa, dosedanjega predsednika sveta litovske narodne fronte Sajudis, poglavite opozicijske in po volitvah vladajoče politične sile v tej pribaltiski republiki.

Takšno odločitev je bilo resda mogoče pričakovati: Sajudis, katerega formalni in dejanski voditelj je prav Landsbergis, je na volitvah vrhovnega sveta Litve dobil 90 od 141 poslanskih mest, neodvisna KP Litve Algirdasa Brazauskasa pa le 34. Zato bi bilo normalno, da predsednik telesa, v katerem ima zavr-

valna stranka večino, postane dotedanji voditelj te zmagovale stranke. Toda v dejanskem političnem življenju Sovjetske zveze je še vedno bolj malo normalnega; pričakovati je bilo torej kompromis vzhodnoevropskega tipa, po katerem naj bi državo vendarle vodil ugledni komunist, podrejen interesom večine v vrhovnem svetu. Glede na ugled Brazauskasa se je scenarij zdel povsem ustrezen. Toda prvi dan zasedanja novega litovskega parlamenta so poslanci za vodjo države postavili »svojega« človeka Vytautasa Landsbergisa, profesorja glasbene teorije in doktorja umetnostne zgodovine. Ta izbor je najbrž narekoval tudi nadaljnji potek zasedanja litovskega vrhovnega sveta, katerega najpomembnejši sklep je bila odcepitev Litve iz ZSSR oziroma razglasitev njene neodvisnosti in suverenosti.

Medtem ko se je Brazauskas na tajnih pogovorih v Moskvi z Gorbačovom dogovarjal o odcepitev, ki je Landsbergis pripravil »na terenu«. Medtem ko je Brazauskas poslušal grožnje, da bo Litva v primeru secesije morala plačati Moskvi 21 milijard rubljev (30 milijard dolarjev) in odstopiti Klaipedo, edini izhod na morje, je Landsbergis s sodelavci praznil v sovjetskem pravu, ki bi omogočale legalno odcepitev. Brazauskas je bil torej komunist (čeprav odcepljen); v trenutku, ko se ni bilo več o čem pogovarjati, je tekel v Kremelj. Vodja Sajudisa se ni obremenjeval z vprašanjem, »kaj bo na to rekla Moskva«, njegova taktika je bila poglobljena pripravi odgovore na vse morebitne pravne zaplete ob odcepitev in to odcepitev tudi izvesti. Razlika med obema možema je torej več kot očita. Brazauskasu ob tem ne pomagajo

niti številne ankete, ki so kazale, da bi na splošnih volitvah predsednika države prepričljivo zmagal. Na prelomu in zgodovinskem zasedanju litovskega vrhovnega sveta je zmagal Landsbergis; v nedeljo, 11. marca, je prišel trenutek, za katerega se je bilo celo življenje. Kjerkoli je delal ali živel – med študijem glasbe v Vilniusu, na pedagoški akademiji, kjer je kasneje poučeval, kot učitelj klavirja ali skladatelj, kot član stranke Sajudis in predsednik njenega najvišjega organa – povsod je širil ideje o nujnosti litovske kulturne (najprej), jezikovne (te zahteve so najbolj razburjale ruske politike), politične in gospodarske samostojnosti. Torej, dobil je, kar je želel.

Najbrž je prav malo predsednikov držav po svetu, ki so toliko dosegli že v prvem tednu svojega predsednikovanja. Toda za prvega moža prve povojne neodvisne litovske države se najhuše šele začel. Se najhuše je odcepitev in samostojnost razglasiti (čeprav so bili pri tem sestavljali odloka dokaj spretni roke, saj je v zadnjih dneh na hodnikih Kremlja ob zasedanju vrhovnega sveta tudi od najbolj poučenih in cenjenih zgodovinarjev ter poznalcev ustavne prava slišati, da Moskva nima v Litvi niti enega argumenta, s katerim bi odlok o neodvisnosti Litve razglasila za neveljavnega), čež pa jo je v resnici izvesti. Tudi če se Moskva vda v usodo – po besedah zakletega konservativca Ligacova – jaški poseg sploh ne pride v poštev – in sprejme kot »dejstvo«, bo vseeno treba odnose s prestolnico preostale Sovjetske zveze postaviti na nove temelje. Pri tem se je pamejno sklicevali na še stokrat ponovljeno misel, da posameznih držav ni mogoče prostorsko pre-

mikati (tudi Litva poslej ostaja tam, kjer je bila doslej, kljub nekaterim netržnim spremembam meja); zdaj bo treba s Kremljem poiskati medijev, ki bi omogočili vzajemni odnos, sicer ugne ne priti do neljubih dogodkov. To pa je nova priložnost za študijskih kabinetov vajenega predsednika (vnovič) neodvisne Litve, ki zna v knjižnih poiskih uporabliti doktorstvo disertacijo v žepu in ne priročni politik, kakršnih je bil socializem vajen doslej.

Tako kot bo treba na pogovore v Moskvo, tako se bo treba dogovarjati tudi doma. Sedanje stanje je kljub že opravljenim svobodnim volitvam najbrž nevzdržno. Moskva je namreč Litvo predpisano visokoškolski profesor in predstojnik visokega razporedja (ne po zabavo, da so po proslavljanju neodvisnosti ZSSR pisali tako, da sta bili obe krpi S podobni izrazi iz znanih nacističnih napisi) bržčas ni več živeti. Ta naloga »notranje sprave« bo za Landsbergisa, uglejenega moža z očali, nedvomno trši oreh kot sprava s komunisti, katerim ne more očitati kaj posebne poznavalce vstavnega prava slišati, da Moskva nima v Litvi niti enega argumenta, s katerim bi odlok o neodvisnosti Litve razglasila za neveljavnega), čež pa jo je v resnici izvesti. Tudi če se Moskva vda v usodo – po besedah zakletga konservativca Ligacova – jaški poseg sploh ne pride v poštev – in sprejme kot »dejstvo«, bo vseeno treba odnose s prestolnico preostale Sovjetske zveze postaviti na nove temelje. Pri tem se je pamejno sklicevali na še stokrat ponovljeno misel, da posameznih držav ni mogoče prostorsko pre-

Molotov je najprej ponudil Ribbentropu 3,86 milijona zlatih dolarjev, če odstopi to ozemlje (Litve) sovjetski vplivni sferi, Berlin pa je zahteval 13 milijonov. Obe strani sta se končno (januarja 1941) sporazumeli, da Moskva plača 7,5 milijona zlatih dolarjev za to, da si lahko priključi vse ozemlje tedanje litovske republike.

Stalin in Berija sta poslala v Litvo enega svojih najbolj zloglasnih oprčnikov Dekanozova. Ta je postal nekakšen general gubernator, ki je z vsemi intrigami in pritiski pripravil prevzem oblasti za boljševike ter vključitev Litve v Sovjetsko zvezo. Vse to je izvedel julija 1940, 3. avgusta je uradno postala zvezna republika ZSSR. Prav Dekanozovu se ima Moskva zahvaliti, da se je med Litovci hitro zgodil temeljit preobrat v njihovih simpatijah. Nasilna deportacija desetstotih čev nedolžnih ljudi je obrnila večji del ljudi proti Rusiji in Sovjetski zvezi, saj niso nikar mogli verjeti in razumeti, da gre za razredno vojno, marveč so Litovci občutili to nasilje kot narodnostno, kot načrtno iztrebljanje čveta narodove inteligence. Odslej med Litovci vlada trajno nezaupanje, če ne še sovraštvo do »velikega brata«, vsaj v političnem smislu.

Državljanska vojna se je končala šele v 60. letih

Nemški nacisti so ves čas okupacije poganjali Litovcem strah v kosti, da se jim bodo boljševiki strahotno maščevali, če ponovno zasedejo to deželo. Ljudje so na koncu vojne molično bežali v gozdove, v strahu pred vrnitvijo v sovjetsko vojsko, pa pred obvezno oddajo pridelek, prisilnim posojili in še posebej pred kolektivizacijo, ki je Stalin ni mogel speljati brez vojni. Na litovski zemlji je divjala državljanska vojna tja do začetka šestdesetih let. Močnejše deportacije so se nadaljevale tudi po vojni. Cenijo, da so stalinške represije zahtevale okoli 200 tisoč žrtev. Litvo so zasedli sovjetski vojski. Ne glede na naravno bogastvo določenega okolja so tod gradili raketne, tankovske in druge baze. Edinstven primer brezobzirnega ravnanja z okoljem je mogoče najti na Kurški kosi, skoraj stokilometerskem naravnem nasipu, ki zapira istoimenski zaliv ter povezuje območje Klaipede s Kaliningradom. Tik ob počitniških domovih in letoviščih so tod zaprte cone, ker je vojska tam postavila raketna oporišča.

Sicer pa je pretežno agrarni Litvi uspelo ohraniti še najbolj enovito narodnostno sestavo, saj ima okoli 80 odstotkov avtohtonega litovskega prebivalstva. Sem so načrtovalci iz Moskve naseljevali gigantska podjetja zvezne podrejenosti in manjšem dosegu kot v Latviji in Estoniji. Zato pa so Sovjeti dosti bolj grobo kot s pravoslavjem ravnali z litovsko katoliško cerkvijo; v katedralo sv. Kazimieras v Vilniusu so, denimo, naselili muzej ateizma.

Litovci so na skrajni zahodni meji sovjetskega imperija morda še huje kot drugi sovjetski rojaki občutili hermetično zaprtost države. Skratka, vsa desetletja boljševističnega »osrečevanja« so v njihovih dušah kopicile protest, ki je zdaj z vso silo izbruhnil na dan: živeti hočejo spet sami zase, a v dobrem sosedstvu z vsemi, še posebej z Rusi in njihovo Sovjetsko zvezo.

Anton Rupnik

Antanas Smetona, predsednik neodvisne Litve, katerega zaščiti znak je intelektualna drža brez pretrinitih čustvenih izbruhov, je torej spremenil – če za trenutek poseeimo vso zadevo – zgodovinsko usodo Litve in tudi Sovjetske zveze nasplo. Čeprav v nekaterih drugih delih največje države sveta za »daj se ne moremo najti ljudi, podobnih njemu, ki bi popeljali svoje »spontane in razglašene« podložnike v neodvisnost oziroma svobodo, pa tudi ni več daleč dan, ko jih bomo spoznali. Takrat, ko bo SZ neizogibno razpadla – ta proces se je z izstopom Litve že začel – se bomo najbrž brez težav spomnili, kdo je sprožil začetek emancipacije malih narodov, nasilno priključenih sovjetskemu imperiju. Takrat bo zgodovina šele dobila priložnost oceniti vse razsežnosti Landsbergisovega delovanja. Najbrž je njegov prispevek k teoriji rušenja stalinističnih domin vsaj tolikšen kot prispevek Lecha Walense, ki je prvi premaknil mlinske kamne v Vzhodni Evropi. Kaj ta »zgodovinska« pomeni njemu samemu, je težko reči; najbrž bi se raje posvečal glasbi in njenim čarom kot pa političnim igram, ki v sebi skrivajo veliko past. Toda očitno je umetnikom v Vzhodni Evropi namenjena tudi vloga velikih voditeljev.

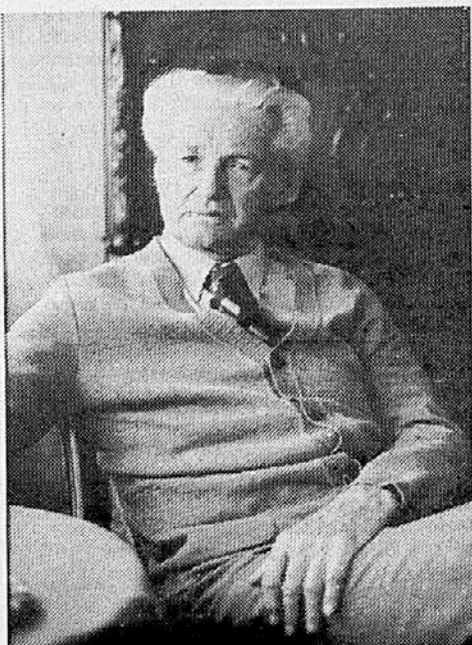
Darjan Košir

AKADEMIK IVAN SUPEK, »DUHOVNI OČE« KOALICIJE NARODNEGA SPORAZUMA

Koalicija proti levim in desnim skrajnostim

Prvi seji skupnega odbora Koalicije narodnega sporazuma

Hrvaške je predsedoval akademik dr. Ivan Supek, svetovno znani fizik, filozof in pisatelj. Na začetku našega pogovora je poudaril, da koalicija ne bo delovala le do volitev, ampak da gre za trajnejšo ustanovo s ciljem, da Hrvaški zagotovi čim bolj miren prehod iz boljševiškega v pluralistični sistem – v tem procesu pa morajo odigrati pomembno vlogo tudi komunisti.

bil delni vzrok za poraze druge. Pri ustanavljanju Osvobodilne fronte slovenskega naroda je bilo dogovorjeno – in pozneje potrjeno leta 1943 z Dolomitsko izjavo – da samo KP kot stranka vstopa v fronto, medtem ko se drugi, na primer krščanski socialisti s Kocbekom, včlanijo kot posamezniki. S tem so priznali, da so organizirano vstajo začeli komunisti, hkrati pa so zavili delovanje drugih strank. Tako Kardeljevo stališče je bilo stališče politbiroja KPJ. Toda hrvaški komunisti so domeli, da ljudi ne bodo pridobili brez zaveznikov v HSS, ki je bila med okupacijo razpuščena, njen predsednik dr. Maček pa interniran, vendar je imela še naprej zelo močan vpliv na kmete in meščanstvo. Popolnoma jasno je bilo, da se prvaki HSS ne morejo pritegniti v NOB brez obnove HSS na osvobodjenem ozemlju. Tako se je osvobodila vojna na Hrvaškem vrnila pod zastavo Ljudske fronte.

Član sedanje koalicije Miko Tripalo v knjigi Hrvaška pomlad piše, da ga je France Popit obtožil protipartijskega in frakcijskega delovanja. »Dobra Popitova lastnost je bila, da je na najprejšnjem pozne povedal Kardeljevo mnenje. Kot se je pozneje izkazalo, je bila že tedaj sestavljena obtožnica proti hrvaškemu vodstvu... Slovenci so ostali v ozadju, drugi so zamislili naprej obdelovali.« Tako Tripalo o doslej neznanih dogodkih in manevrih Svoboda 1971, kaj pa vi, ki ste bili tedaj rektor zagrebske univerze?

Leta 1940 so vas izključili iz KPJ, ker ste leta prej najostreje obsodili sporazum Hitler–Stalin, in od tedaj niste član nikakršne partije. Čeprav so vam tudi pozneje komunisti na oblasti prizadejali še večje gorje – nazadnje ste bili 18 let na črni listi po letu 1971 – pa vseeno mislite, da si brez njih ni mogoče deliti tudi bodoče oblasti?

Razpokoženje na Hrvaškem je tako, da se ljudje bojijo vsakršnih skrajnosti, tako levih kot desnih. Želijo si miroljubne politike, kakršno sta v bistvu zagovarjala tvorca Hrvaške kmečke stranke brata Radić. Tudi zato je v prehodnem obdobju potrebna skupna vlada z reformiranimi komunisti. V partiji pa sta bili, kot veste, zmeraj dve liniji: boljševiška oziroma dogmatična in druga bolj ali manj demokratična, humanistična. Slednja je zmaga na decembrskem kongresu ZK Hrvaške in pospešila razvoj političnega pluralizma v naši republiki.

K uvodni pripombi, vprašanju še tole. Sedemnajst let sem bil star, ko sem postal član KPJ, v njej pa sem ostal osem let. Res je, da se mi je boljševizem najbolj zameril po paktu Hitler–Stalin, vendar sem leta 1940 »obračunal« z marksizmom kot protiznanstveno doktrino. Od tedaj sem se razvijal v humanistični smeri.

Na začetku vojne ste prodali dve zagrebski hiši in vinograd za partijo...

Ne za partijo, ampak za NOB. Takoj po okupaciji Jugoslavije je bila ustanovljena fašistična tvorba NDH in ko so začeli preganjati Žide, Srbe in tudi Hrvatse, sem se že od leta 1942 želel vključiti v NOB, v boj proti fašizmu. Vendar sem kot »crna oča« komunizma najprej ilegalno sodeloval s KP v Zagrebu, zlasti s prijateljem Ogričevićem, julija 1943 sem odšel v partizane, kamor so prišli tudi člani Hrvaške kmečke stranke (HSS) z Božidarjem Magocem, poslednim radićevcem, in Pribečevićem Samostojne demokratične stranke. NOB na Hrvaškem se je resnično razvijala v smeri pluralizma, to je bilo nadaljevanje predvojne Ljudske fronte, zaradi katere so KP Hrvaške že tedaj nasadili na kol, ko so zamenjali celotno vodstvo tako in je bil nekaj časa sekretar CK KPH celo Aleksandar Ranković. NO, pluralizem z ZAVNOH, ki je med drugim imel tudi oddelek za mešano gospodarstvo, se je spopadli ob Kardeljev in Dijaslov boljševizem. Potem je prišlo do primera Andrije Hebranga, ki je v resnici padel prav zavoljo demokratičnih, humanističnih pogledov znotraj komunističnega gibanja, zaradi udejanjanja pluralizma v nastajajoči novi oblasti. Toda zmaga je, kot vemo, boljševiška linija, ki je bila posebno ostra prvih pet, šest let po vojni.

Vstaja na Hrvaškem se je razvijala drugače kot v Srbiji in Črni gori. Pri nas so se v vodstvo partije vrtni zagovorniki sodelovanja z demokratičnimi strankami in tako se je v tedanjih zgodovinskih okoliščinah izoblikovala široka demokratična fronta zoper okupatorja.

Pri vsem tem so odigrale pomembno vlogo nekdanje zveze z levim krilom HSS. Prav boljševiški ton je kmate in meščanske demokratične stranke odvrčal od vstaje, to pa je

Zelo nas je prizadelo, da so bili v vodstvu slovenske partije tudi ljudje, ki so bili zoper nas. Prav tako smo bili močno prizadeti, ker so bili v Srbiji odstranjeni liberalci Marko Nikezić, Latinka Perović in drugi. Če bi slednji ostali, prav gotovo ne bi prišlo do sedanjih dogodkov v Srbiji, ki je med našimi republikami nemara z najbogatejšo demokratično tradicijo. Zato sem tudi prepričan, da bo v Srbiji spet prišlo do liberalizacije in demokratizacije razmer, to pa je zelo pomembno za spremembo sedanjih okoliščin v državi.

Toda vrnimo se k letu 1971. Mene so kot rektorja univerze napadli, da sem odpravil marksizem. V resnici pa marksizma nisem odpravil, vendar smo študentom ponudili, da izbirajo med različnimi možnostmi in res je, da se je za študijski marksizma odločilo zelo malo ljudi. Ko sem Bakarića, s katerim sva se sicer razhajala, ker je bil dokaj blizu boljševizmu, vprašal, v čem naj bi bila kontrarevolucija univerze, mi je odgovoril, da smo zagovarjali drobno gospodarstvo, nekakšno integracijo z Zahodno Evropo ipd. Z Bakarićem sem tudi pozneje ohranil dokaj korektno odnose, ker menim, da ljudje različnih prepričanj lahko dostojno živijo skupaj. No, zadevo so se zaostriše po sestanku v Karadordjevu, to je po seji predsedstva CK ZKJ 2. decembra 1971, ker nisem hotel, da bi univerza dala podporo obračunu s hrvaškim političnim vodstvom. Študenti so na zagrebskem Trgu republike pripravili velike demonstracije, hrvaška vlada pa je zahtevala, da jih z nastopom, tako kot sem jih leta 1968, pomirim. Pristal sem s pogojem, da vse aretirane študente in profesorje izpustijo na prostost. Borci in drugi so zagnali pravi vik in knk, češ da se grem kontrarevolucijo itd.

V takih okoliščinah sem zaprosil za sprejem pri Titu, da mu kot rektor univerze pojasnim razmere na Hrvaškem, vendar sestanka ni bilo. Pozneje so mi rekli, da Tito ni bil za takšno rušenje hrvaškega političnega vodstva, obračun naj bi zahteval predvsem Edvard Kardelj.

Skušajva napraviti krajši izlet na področje, kjer ste doma kot mednarodno priznani te-

oretik fizike. V volilnih programih novih strank se je kot kamen spotike znašla edina jugoslovanska jedrska elektrarna v Krškem. Se tudi vi zavzemate za to, da bi jo zaprli?

Nikoli se dejansko nisem ukvarjal ne z reaktorji ne z jedrsko energijo. Imel sem stike z atomskimi fiziki, vendar sem se bolj ukvarjal s filozofskimi, fundamentalnimi problemi, s teoretično fiziko. Zato sem leta 1950 sprejel nalogo zvezne vlade, ki mi jo je posredoval Boris Kidrič, da v Zagrebu ustanovim inštitut Rudjer Boškovića za fundamentalna raziskovanja.

Po Kidričevi smrti me je Svetozar Vukmanović-Tempo napadel, ker se v našem inštitutu nismo hoteli ukvarjati z uranom. Čutil sem, da je v ozadju projekt jugoslovanske atomske bombe, ki pa ga potem niso porinili ne v naš inštitut ne v inštitut Jožef Stefan. Pobudnik in organizator tega inštituta dr. Anton Peterlin je edini klonil pred pritiski, da se ukvarja z jedrskimi reaktorji, vendar zato, da bi za delo inštituta dobil več denarja. Leta 1955 je bila ustanovljena zvezna komisija za jedrsko energijo in so zagrebski in ljubljanski inštitut izločili iz akademije in ju postavili pod nadzor te komisije, ki jo je vodil Aleksander Ranković. V tej komisiji se nisimo pogovarjali o atomski bombi, temveč o jedrskih elektrarnah, ko je srbski akademik Pavle Savić »posodobil« Leninovo reko: socialistična oblast + jedrska energija = komunizem. Vendar se je tudi on spremenil in na skupnem sestanku leta 1958 s Peterlinom in z mano smo podpisali dokument, da se v Jugoslaviji zaustavijo vsi veliki načrti, ki zahtevajo jedrsko energijo. To je bil razlog, da so nas po posredovanju atomske komisije vse tri vrgli iz inštitutov. Se prej je bil prek inštituta v Vinči komisiji posredovan načrt jedrske elektrarne, ki je pravzaprav kopija černobilske reaktorja, v katerem je mogoče pridobivati tako električno energijo kot z njegovo pomočjo izdelovati atomsko bombo. Temu načrtu sem se zelo odločno uprl in sodelavci so pomislili, da me bo zato dal Ranković aretirati.

Danes nisem tako odločno proti jedrskim elektrarnam, če je seveda zagotovljena po-

polna varnost, še posebej zato, ker so termoelektrane na premož je tako izkazale okoličje, da lahko govorimo o svetovni katastrofi.

Sedanje okoliščine me spominjajo na tisti del vašega predavanja v JAZU o ogroženosti človekovega obstoja in preporodu humanizma, ko ste rekli, da so se prav v Zagrebu, pravzaprav na evropskem obrobju, pred zadnjo vojno usodno prepleli problemi Ljudske fronte in svobode ustvarjanja. Videti je, da zdaj, po ZAVNOH-u in hrvaški pomladi '71, tretjič nastopa možnost za uresničitev političnega pluralizma, za prehod v parlamentarno demokracijo, kar vas je brzkone pripeljal v koalicijo?

”**Mnogi se ne zavedajo nevarne igre z zgodovinskim pravom. Na našem prostoru, vendar ne samo pri nas, so se dogajanja takšna mešanja narodov, da se prav noben, na videz še tako nedolžen račun ne more iziti. Na začetku srednjega veka je bil, denimo, Beograd hrvaško mesto. Kam bi nas torej pripeljal poudarjanje zgodovinskega prava?**“

Res je, vendar bi zaradi nepoznavanja preteklosti hotel se prej poudariti in razložiti tezo o usodnem sporu, ki je nastal pred vojno v Zagrebu. Po Hitlerjevem prihodu na oblast leta 1933 so mnogi evropski levi intelektualci bili pripravljeni prikriti nestrinjanje s sovjetsko ideologijo, da bi tako ohranili enotno obrambo proti fašistični agresiji. Začetni revizionizem je pešal v Parizu, v tedanjem revizijskem evropske levice, kjer so vodilni fiziki Louis Broglie, Paul Langevin, Frédéric Joliot, Jean Perrin in drugi bolj ali manj bili na tradicionalnih realističnih pozicijah, tako kot sta bila Einstein in Plank. Spor na književni levi in primer zagrebskih revizionistov sta zunanja znamenja ognja, ki je presenetljivo vzplamtel prav v Zagrebu.

Sam sem se s politiko ukvarjal samo kot študent, ko sem se leta 1938 kot glavni urednik tedanjega študentskega lista prizadeval razširjati drž narodnega sporazuma dr. Mačka, in med letoma 1963 in 1967, ko sem bil zvezni poslanec.

Razen tega sem si nabral že 75 let in nimam nobenih ambicij, da bi kandidiral za delegata na listi koalicije na aprilskih skupščinskih

volitvah. Želel bi končati nekatere knjige, ki sem jih pripravil v 18-letni izolaciji, ko sem bil na črni listi. V kratkem naj bi na 600 straneh izšlo moje kapitalno delo Znanost in humanizem, ki je že v tisku. S tem pa kajpak ni rečeno, da ne bom z dušo in telesom pomagal pri delovanju koalicije...

Ki se mi čedalje bolj predstavlja kot nekakšna vlada »nacionalne rešitve«, oziroma kot ustanova, ki na vseh področjih išče sodelavce v korist človeka?

Vsekakor. Vsakemu človeku je treba zagotoviti varnost, da ne bo živel v strahu pred popolnim uničenjem, da se mu zagotovijo vse mednarodno priznane pravice in da se na vseh področjih življenja in dela približamo Evropi in razvitemu svetu. Se pravi, da začnemo zelo resno razreševati probleme, ki so bistveni za obstoj in razvoj sveta – od splošne razorožitve, ekoloških problemov, človekovih pravic – in da prek znanosti ljudem zagotovimo blaginjo. V ničemer ni moja vloga v koaliciji posebna, ne izstopa iz enakopravnosti vseh članov. Naša koalicija je odprta za vse in dosti jih je že pristopilo, posebej tisti, ki nečjejo biti v nobeni stranki, pa tudi spilit-sko mirovno gibanje in obnovljena HSS. In zato koalicija ni pomembna samo za Hrvaško, temveč za Jugoslavijo, ker sem prepričan, da bo naš nastop čez čas spodbudil demokratične procese v južnih republikah. Smo proti vsem oblikam nasilja, za čim mirnejši prehod v palamentarno demokracijo, za oblikovanje ugledne civilizirane, pravne države in zato tudi nimamo majhnih možnosti na bližnjih skupščinskih volitvah.

Nekatere nacionalne stranke na Hrvaškem, predvsem HDZ dr. Franja Tuđmana, posebej pa v Srbiji, se grede nevarne igre z zgodovinskim pravom. Kakšno je vaše mnenje o teh nevarnih razmerjih in kje je rešitev?

Prepričan sem, da bi bilo za demokracijo nemara pogubno, če bi kdo v njenem imenu skušal prepovedati delovanje Hrvaške demokratične skupnosti. Bral sem njihov program in v njem ni nič »sumljivega«. Res je, da so bile izjave nekaterih posameznikov nepremišljene, saj se ne more reči, da je bila fašistična tvorba NDH tudi izraz želje hrvaškega naroda, če omenim samo to. Mnogi se tudi ne zavedajo zelo nevarne igre z zgodovinskim pravom, ki ste jo omenili v vprašanju. Na našem prostoru, vendar ne samo pri nas, so se dogajala takšna mešanja narodov, da se prav noben, na videz še tako nedolžen račun ne izide. Na začetku srednjega veka je bil denimo Beograd hrvaško mesto. Kam bi nas pripeljal izpostavljanje zgodovinskega prava, ni treba posebej poudarjati. V pariski deklaraciji o državljanih sveta leta 1957 smo rekli, da morajo meje izginiti tako, da se ohranijo vse racionalne, kulturne in druge tradicije, ki povečujejo bogastvo sveta. Najprej se je treba osredotočiti na človekove pravice, potem je treba preiti na dogovor narodov, da ima vsaka republika svojo izvirno suverenost, na odpravljanje problemov miru, na odpravljanje partijskih značilnosti v mnogih organizacijah od vojske do policije itd. Razumljivo je, da bi moral prihodnji dogovor med republikami prek konsenza vsebovati, katere dejavnosti bodo skupne v federaciji, saj brez tega Jugoslavija ne more živeti.

Peter Potočnik

DANKO PLEVNİK: BOJ ZA PRIBIČEVIĆEVO DEDIŠČINO

Kdo bo voditelj hrvaških Srbov?

Na razpiti medcelinski neonacionalistični konferenci Hrvaške

demokratske skupnosti (HDZ) je sprožila plaz protestov izjava

Franja Tuđmana, ki je NDH prikazala tudi kot stoletno željo

Hrvatov po lastni državi. Res Hrvati od leta 1102 hrepentijo po

svoji državi, vendar je bila NDH le »družbeni dogovor« med

Mussolinijem in Hitlerjem. Če so bili Hrvati subjekti NDH,

morajo sprejeti tudi odgovornost za genocid nad Srbi. In če je cilj

te izjave sprava med ustaškimi in partizanskimi sinovi – se je

treba spraviti tudi s četniškimi.

ljudstva. Tudi zato je Dušan Pekić »moral« povedati »resnico«, da pri Srbih na Hrvaškem ni in nikoli ni bilo nacionalizma, ker »to ni v skladu za z njihovo naravo«. To se torej lahko ujema samo z naravo Hrvatov, tako da so primerjave med ustaši in člani CK ZKH logične, pozivi k smrti Tuđmana in drugih pa popolnoma naravnopravni.

Pri srbskem nacionalizmu zaudarja to neokusno zavračanje odgovornosti za posledice svojega delovanja, težnja po zanikanju obstoja srbskega nacionalizma. Srbi se morajo sprijazniti z resnico, da imajo tudi oni pravico do svojega nacionalizma, kot imajo Hrvati pravico do svojega, in jim ga ni treba večno zavijati v celofan bratstva in enotnosti in jugoslovanstva (s srbsko vsebino). Temeljno sporočilo z nekega transparenta na Petrovi gori, »kar je Čarnojević nasilil, je Slobodan družili«, najbolj iskreno ponazarja vir in smer velikosrbskega hegemonizma. Po tem načelu »enotnosti« je popolnoma razumljivo, da Vojskoda, ki so jo pred nekaj stoletji naselili Srbi, spada k Srbiji, nerazumljivo pa je, da bi ta načela veljala tudi za Albance, ki so se tedaj naselili na Kosovo. Dvojnost misli, pravica, da je z velikosrbskim valom mogoče nasilno strogolaviti vojvodinsko vodstvo, drugi narodi v Jugoslaviji pa se ob tem ne smejo čutiti ogrožene, je značilna tudi za nacionalizem Srbov na Hrvaškem. Na vprašanje, kaj bi bilo, če bi pripadniki HDZ organizirali takšno ljudsko zborovanje v Sumaricah pri Krugujevcu s Tuđmanovimi slikami, zastavami s hrvaškim grbom in pozivom k aretaciji Slobodana Miloševića, se iskreno čudijo in pravijo, da je to nemogoče. Tudi mi vemo, da to ni mogoče, odgovarjajo hrvaški nacionalisti, zato tudi na želimo živeti v isti federaciji z vami. Slovenci so bili mogoče (če primerjamo dosežke tega »ljudskega zborovanja«), krivi, ker niso dovolili izlivov takšnih »resnic«, vendar so imeli prav s stališčem varovanja originalnosti, saj so bili ti mitingi po svojem scenariju uničevalno banalni in dolgočasni. Gre za posiljevanje oči in zdravega razuma, saj njihovi interpretatorji od vas vedno zahtevajo, da ponovite, da ste slišali, česar niste slišali (na primer resnico o Kosovu, čeprav o tem ni bilo niti besede), in videli, česar niste videli.

Čas bi že bil, da tudi Srbi priznajo svoj nacionalizem

»Zbor« je potekal ob mitingaskem izživljanju skupin okoli Jovana Opačića, ki so Srbi tokrat niso dovolili govoriti, vendar bo za to menda zopet kriva hrvaška vlada, in »animatorjeve« s kokardami iz Vojvodine in s Kosova. Dušan Pekić, ki je kot delegat hrvaške borborske organizacije s stalnim bivališčem v Beogradu odigral nekaj bleščečih vlog za Miloševićevo ekipo, je tudi tokrat prislišal borborsko mnenje o škodljivosti takšnega srečanja za nadaljnji razvoj mednacionalnih odnosov na Hrvaškem in se z ognjem zagnal v CK ZKH, ki je napovedal takšen potek in videz zborovanja. Kar škodi demokratom in reformatorjem, pa koristi »antibirokratskim revolucionarjem«. Priti na Hrvaško s slikami Slobodana Miloševića, od katerega politike se je tukajšnje vodstvo večkrat distanciralo, ni nikakršno »bratstvo«, ampak preprosto. To še bolj potrjuje misel N. Beradžića, da je vsaka zbrana množica sovražno razpoložena do svobode. Dobrih možov ni. Naj bodo hrvaške ali srbske, slovenske ali albanske, vedno spominjajo predvsem na linč.

Zakaj miloševićizem potrebuje množice? Zaradi argumentov. Množice so namreč alibi za ljudstvo, zato je tudi tako pomembno napihanje števil. Zato je bilo treba sporočiti, da je bilo na Petrovi gori 70.000 ljudi? Vsako izjavo iz množice tedaj amnestira večina, ki je dobra a priori, dobra po dogmi o nedolžnosti

nistična oblast na Hrvaškem pripravljena kritizirati srbski nacionalizem. Račan se ni oglasil. Latin pa je se šele tri dni pozneje zavaroval z neosebno izjavo. To nenačelnost pojasnjujejo različno. Kot pravijo, je moral Račan molčati, ker je v ZKH še vedno skoraj 40 odstotkov Srbov, Jugoslovanov in Črnogorcev. Zato se je moral Iva Račan obnašati kot Buster Keaton v filmu General, ki je moral za uspešen prehod fronte obleči poljenjaške in pol jenkejske uniforme. Vendar, kakorkoli se je Račan obnil na fronti, v vsakem primeru izgublja. Josip Šotarić, bivši partizan, odhaja iz ZKH nezadovoljen z Račanovim obnašanjem do »četnikov«, ki so prišli na Petrovo goro. Vinko Prpić, ki je z 22 leti odšel v partizane, ker kot Hrvat ni mogel gledati ustaških zločinov proti Srbom na Hrvaškem, je prav tako razočaran nad mitingom na Petrovi gori.

Bivši srbski komunisti in partizani pa po drugi strani očitajo Račanu »milo obsodbo Tuđmana«. Ljudje na Hrvaškem se očitno obračajo k novim ali pa stariim novim voditeljem, kot je »hrvaški Dubček« Mika Tripalo. Zanimivo je, da so iz predsedstva CK ZKH namignili predsedniku SZDL »Zvezi socialistov Željku Mažarju, da so zainteresirani za koalicijsko »hrvaško pomlad«. Po tem predlogu naj bi Mažar stopil v koalicijo s temi voditelji, nato pa bi se pridružil ZKH. Mažar je predlog zavrnil in Goldstein je koalicijsko premaknil proti sredini.

Kandidati za Pribečevićovo zapuščino

Prav te dni je v Zagrebu izšel ponatis knjige Svetozarja Pribečevića Diktatura kralja Aleksandra. Dogodek se simbolično ujema z iskanjem novega Pribečevića. Za zdaj je le nekaj potencialnih predtentov na ta položaj, vendar že prihaja do rivalstva. »Kandidat« za funkcionalno pribečevićsko zapuščino bi lahko razdelili na nekaj blokov: srbskega, jugoslovanskega, komunističnega in meščanskega. V srbskem bloku prevladuje pred-

sednik Srbske demokratske stranke Jovan Rašković in predsednik srbskega kulturno-prosvetnega društva Zora Jovan Opačić. Rašković je član Srbske akademije znanosti in umetnosti in ima v Beogradu precej ugleda in vpliva. Njegove prednosti so v tem, da kot psihater lahko razume razsežnost nacional-

”**Slovenci so bili morda krivi, ker niso dovolili izlivov mitingarskih »resnic«, vendar so imeli prav s stališča varovanja originalnosti, saj so bili ti mitingi uničevalno banalni in po svojem scenariju dolgočasni. Gre za posiljevanje oči in zdravega razuma, saj od vas zahtevajo, da ponovite, da ste slišali, česar niste slišali, in videli, česar niste videli.**“

istični spodbud kot stalnega generatorja politike na tem prostoru, vendar je mogoče prav zaradi svoje ideosinkratičnosti premalo »elementaren« za praktično politiko. Opačić je prvožnjeji in srbskemu narodu bolj razumljivo razlaga njegovo »ogroženost«. Oba se lahko razlaga njegovo »ogroženost« nadeh nenehno sklicujeta na njegov velik kapital. Zato tem narodom in to je njun velik kapital. Zato je za Srbe na Hrvaškem edina rešitev avtonomna pokrajina, ki bi se, ko bodo razmere ugodnejše, prek »pridruženja« zahodne Bosne združila z matično Srbijo.

V jugoslovanskem bloku prevladujeta predsednik Jugoslovanske samostojne demokratske stranke Mile Dakić in eden pobudnikov njene ustanovitve Đuro Zatezalo. Oba sta zgodovinarja z akademskim naslovom, svoji stranki pa skušata pripisati pribečevićsko kontinuiteto. Napisala sta več knjig o trp-

ljenju ljudi v Kordunu, Liki in Baniji v drugi svetovni vojni in o organizaciji partizanske oblasti na tem ozemlju. Leta in desetletja sta bila najaktivnejša komunisti Vojnica oziroma Karlovca, vendar tudi intimno močno povezana s srbskim vprašanjem. Ker sta tudi onadva več let pisala proti nacionalizmu, je jasno, da se nista mogla odločiti za srbsko ime stranke, kot je določil Pribečević, ampak sta svoj program navezala na jugoslovanstvo. S tem kot argumentom, ki ju razrešuje obtožb o srbskem nacionalizmu, poudarjeno nastopata v javnosti. Medtem ko je mag. Dakić izpostavljen, dr. Zatezalo raje ostaja v senci, vendar ne brez vpliva. Vesta, da ju imajo Srbijanci, kadar je treba, za Srba, ob drugih priložnostih pa za »prečana« zato ne verjameta, da bi jima bilo bolje »utopljeno« v Srbiji. Od časa do časa pa spomnita na žrtve Korduna v NOB in na potrebo po avtonomni pokrajini, če bi Hrvaška ogolusla za njune želje, da bi s tem utrdila položaj Srbov na Hrvaškem kot subjekta.

Tretji blok tvori direktor Gavrilovića Boro Mikelić in predsednik Gospodarske zbornice Jugoslavije Milan Pavić. Nista tandem kot Dakić in Zatezalo, ampak sta tekmeča, ki imata enako partijsko preteklost in podobne delovne metode. V njuni senci je mentor Branko Mamula. Z napadom na Mikelića naj bi začel rušiti komunistično dogovorno ekonomijo. Jelena Lovrić je v Danasu napisala članek proti temu velikašu iz Petrinje, vendar je njegov padec preprečila birokratska homogenizacija. Še danes je gospodar tega mesta. Kot član uprave Partizana iz Beograda je navezal stike s predstavniki Genexa. Ti so mu priskrbeli naročila za Ameriko in oskrbo Nato v Evropi. Mikelić je pri tem dobil precejšen sloves, pa tudi veliko diskrecijsko gospodarsko moč. Z razpisom v CK ZKJ je postal prvi kandidat za prazno mesto Svetozarja Pribečevića. Njegove pomanjkljivosti so preamajna izobrazba in pomanjkanje kulture za prefinjeno politiko, prednosti pa v tem, da zna poiskati ustrezno in sprejemljivo politično mero za svojo čredo.

Milan Pavić je bil osem let član CK ZKJ, nato pa se je po položaju in poklicu še štiri minila leta slikal po CK ZKJ zaradi svojega političnega marketinga. Zveza komunistov ima zanj pomen samo kot oblast in ko je na oblasti. Tako kot se je Boro Mikelić znebil svojega skrbnika Milutina Batića, se je tudi Milan Pavić otrslel Milana Rakasa, ki mu je pomagal, da je iz novinarja glasila Jugoturbina na ob hrvaškem maspoku napredoval do sekretarja ZK, sindikata, izvršnega sveta skupščine občine Karlovac. Pavić je na tem položaju na silo združil številne kolektive krovinske in nekovinske stroke (ti se zdaj ločujejo) in dosegel popolno kadrovsko oblast in veliko gospodarsko moč – vse zaradi svojega napredovanja. Opiral se je na fizično

moč JLA, kar ga je leta 1983 v znanem »karlovškem primeru« prilasčanja in posrbjanja oblasti v Karlovcu tudi rešilo. Tedanji obrambni minister Mamula je namreč pogosto potoval v Karlovac in podpiral Pavića. Zveza traja še danes, saj je prav JLA, kot piše Duga, v Beogradu kupila stanovanje Paviću in mu ga dala v trajno last.

Po drugi strani se Jugoturbina pripravlja, da mu bo v Karlovcu poleg sedanjege stanovanja zgradila še večje. Obstaja samoupravnih sporazum, po katerem je Paviću na račun Jugoturbine na vojo šofer, lahko uporablja prostore in daktilografske in tajniške storitve, potuje in dobiva dolarske dnevnice. V knjigi Ljubljanske banke v Karlovcu, kamor vpišujejo dolarske bankovce, je zelo pogosto zapisan njegov priimek. Pavić bi bil zaradi svojih stikov z JLA idealen predsednik kakšne puščiste vlade, a slab Pribečević. Ne zanima ga ne srbsko, ne jugoslovansko, ne partijsko vprašanje, ampak samo osebno vprašanje. Oba bolj zanima njuna karizma kot nekakšna avtonoma pokrajina Srbov na Hrvaškem.

V meščanskem bloku prevladujejo kulturni delavci, ki so z dosedanjim delom največ naredili za ohranitev ustvarjalnega dostojanstva Srbov na Hrvaškem. To sta ugledni književni kritiki in tajnik Prosvete Stanko Korac ter znanstvenik in polihistor Drago Roksandić. Čeprav Korac razda njegove naklonenosti tradicionalnim srbskim vrednotam na Hrvaškem, kot je na primer srbska pravoslavna cerkev, in večdesetletnega marljivega dela ob vprašanju zastopnosti srbske kulture v učbenikih Hrvaške ter opozarjanja na nevarnost pred kulturno asimilacijo, neprevidno in neupravičeno prištevajo k prikritim srbskim nacionalistom, ga njegovo dosedanje delo postavlja tesno ob bok Bora Mikelića. Njegova prednost pred Mikelićem sta iskrena zaskrbljenost za srbsko vprašanje, in dobro poznavanje vseh njegovih vidikov, slabost pa je kronična odsotnost ekonomske podlage njegovega delovanja. Drago Roksandić je bil vse do genocidologov Vasilija Krešića, ki se je proslavil s tezo o 400-letni nepretrganosti hrvaškega genocida. Krešić ga je vrغل s »tradicionalno demokratičnega« beogradske univerze, ker se je Roksandić nagibal k racionalnim in ne iracionalnim argumentom. Roksandić proučuje in uveljavlja kulturno in zgodovinsko dediščino Srbov na Hrvaškem tako da imponira – intelektualcem. Kjerkoli na svetu. Je Srb, ki ga moramo spoštovati zaradi njegove osebne pameti, izobrazbe in kulture, ne pa zaradi recipročnosti in etične milošice. Popolnoma obrnjen v Evropo in modernizem noče narediti iz srbskega vprašanja politično ali politikantsko vprašanje, temveč ga skuša sublimirati v integracijske tokove sodobnih meščanskih in civilizacijskih gibanj.

Za Roksandića kot inteligentnega Srba (tako kot za njegove kolege – inteligentne Hrvate) srbsko vprašanje ni bistveni problem njegove kariere. Ko bi prišel na Pribečevićev položaj, bi bilo to znamenje, da so tako Srbi na Hrvaškem kot Hrvati zrela za Evropo. Žal je v politiki želja po moči odločilnejša kot pamet. Medstrankarski boji bodo morda prinesli še nova imena, vendar dvomim, da se bo spreminil tudi način njihovega generiranja.

DR. JANEZ RUGELJ: SLOVENCİ SO SITI POTUJČEVANJA V JLA

Zaradi neznanja materne jezika je bil ves potan...

Med svojo 26-letno službo v JLA sem si nabral obilo dokazov za zgornje trditve, ki sem je leta 1970-71 navedel v »Teoriji in praksi« in »Komunistu«. Ivan Franko in Stane Kotnik sta me v boljševo slogu napadla kot največja reakcionarja. Polemiko sta indifrentno povzela »Nin« in »Vjesnik u srijedu«. Nihče si me ni upal podpreti, razen pokojnega Jaka Avšiča in Zdenka Roterja.

Ugotovitev o psihološki kastraciji, ki so je deležni slovenski mladeniči v JLA, moram podrobneje utemeljiti z lastnimi izkušnjami in spoznanji.

Jezikovna diskriminacija ponižuje slovenskega mladeniča

1. Kot partizan, ki sem po vojni moral prisilno ostati v JLA, sem po nenadni in zahrbtni razpustitvi glavnega štaba Slovenije (to sta storila Tito in Arso Jovanović) podoživljal in spremljal posledice množičnega razseljevanja in začetka sistematičnega potujčevanja slovenskih oficijerov po vsej Jugoslaviji. Pred začetkom potujčevanja so to bili ponosni in samozavestni moški, ki sem jih pozneje, ko jih je potujčevanje nacelo, komaj še prepoznal. Postali so drugačni, manj samozavestni, utopljeni v vsiljevanem jugoslovstvu, kot da niso več bili Slovenci.

Zase vem, da je po vojni minilo najmanj pet let, dokler nisem bil verbalno kos srbskim oficijerom in ko sem leta 1970 zapustil JLA, je spet minilo nekaj časa, da sem postal zadovoljivo verbalno spreten v svojem materinem jeziku.

2. Nekaj let sem bil poveljnik vojaške bolničarske šole v Sarajevu in sem primerjalno spremljal vključevanje mladeničev iz vseh delov Jugoslavije v srbsko govorčeno enoto. Za Slovence in Albance je bil tako hud stres, da so se mi res smilili. Nekateri sem moral tolažiti kot otroke. Vseeno so vojsko zapustili zakompleksani.

3. Kot vojaški psihater sem v letih 1964-70 postal pozoren na katastrofalno slabo znanje slovensčine slovenskih oficijerov. Neki primer sem celo opisal in Ciril Zlobec ga je povzel v »Sodobnosti«.

4. Večkrat sem spoznal, da je položaj Albancev v JLA res tragičen. Bili so tako prizadeti, da so v svoji globlji onemoglosti sovražili vse, kar je disalo po srbstvu. Tako so pomotoma sovražili tudi mene, srbsko govorčega psihiatra.

Zaradi tega in pa zaradi hude zaostalosti tedanje vojaške psihiatrije sem leta 1969 na Zvezni izvršni svet naslovil elaborat o nujni reorganizaciji vojaške psihiatrije. V njem sem med drugim predlagal; naj se za Albance formirajo posebni psihiatrični timi, ki bodo obvladali albanski jezik in kulturo. Vrh JLA je elaborat zadržal in ga ni poslal ZIS, jaz pa sem iz protesta zahteval takojšnjo demobilizacijo. Takoj so mi ustreli.

5. Dokumentacija o slovenskih in hrvaških polkih v rangki Avstriji razodeva, da so Slovenci in Hrvati lahko med služenjem vojaškega roka v celoti uporabili svoj jezik, le povelja so bili v nemščini.

6. V belgijski in švicarski vojski so že zdavnaj odpravili jezikovno diskriminacijo. Mladeniči služijo vojsko v svojih nacionalnih enotah, višji oficijeri pa morajo obvladati vse državne jezike (v Švici francosko, nemško in italijansko).

7. Pokojni general Jaka Avšič je na lastni koži občutil žalostne posledice potujčevanja v biški jugoslovanski vojski, saj kot partizanski komandant ni znal svojim borcev spregovoriti v dostojni slovensčini. V svojih elabora-

tih, ki jih je pošiljal Titu, Kardelju in drugim se je zelo pošteno in korektno trudil, da bi se slovenskim fantom omogočilo, da bi vojaški rok služili v slovensko govorčih enotah. Ignorirali so ga. Tudi Tito! Navzlic objubi, ki jo je dal slovenski delegaciji na 2. zasedanju Avnoja, da bo Slovenija obdržala svojo nacionalno vojsko. S tem — in ne samo s tem — je Tito dokazal, da je bil manipulatorski politik.

8. Po odhodu iz JLA, torej v zadnjih 20 letih, sem diskretno pobiral (intervjuval) na stoti-

Primerjal sem ravnanje Avstrijcev s Slovenci v armadi in sedanje ravnanje v JLA. Avstrijci so kljub temu, da so nas hoteli ponemčiti, vendarle v armadi razumneje ravnali. Tako so imeli 17. c. kr. pešpolk in 27. c. kr. domobranski pešpolk (pozneje 2. polk gorških strelcev) in mnoge druge slovenske enote pehote, topništva, konjenice itd. poveljevalni jezik (eksercirmi) v nemščini. Seveda s tem Slovenci niso bili zadovoljni in so bežali v Rusijo in med dobrovoljce; ampak tam so bili v narodnostnih enotah, vse učenje je bilo v slovensčini, oficijeri so bili delno osvojeni nemškotarji in delno Slovenci (a v vojnem času so bili ti v večini). Oficijeri in podoficijeri so imeli službeno stalnost pri istem polku, selitev skoraj ni bilo, v dveh letih so se morali naučiti jezika naroda, v katerem so služili, izognili so se mnogim nepotrebnim izdatkom. Ljudje so te polke in divizione, v katerih so bili Slovenci, imenovali slovenski polki in vojski so živeli v prepričanju, da so vojska svoje, slovenske domovine. (Jaka Avšič v polemiki v Komunistu 15. 1. 1971)

ne Slovencev o njihovem pcutju za časa služenja vojaškega roka in ugotovil, da so bili zaradi jezika vsi bolj ali manj prizadeti. Delna izjema so samo tisti, ki so šli k vojakom po fakultetni diplomii, če so študirali na fakulteti tudi po hrvaško-srbskih učenikih. In vsi brez izjeme so bili tako nezaščeni, da vzrokov za svoje globoko nezadovoljstvo v vojski niso niti identificirali. Tisti, ki so že bili odvisni od alkohola, so svojo odvisnost poglabili, nekateri pa so zaradi omenjene zakompleksanosti v vojski postali alkoholiki. (Navedeno raziskavo z bolj izdelanim instrumentarjem lahko ponovi vsaj psihater ali psiholog pri dostopni populaciji).

Utriranje alkoholizma pri slovenskih vojakih zbujala veliko skrb, saj slovenskemu narodu zaradi alkoholizma grozi nacionalna katastrofa, o čemer tudi Srbi že privoščljivo pišejo.

Kljub kozmetičnim popravkom se nadaljuje jezikovna diskriminacija

Po omenjeni moji polemiki o jezikovni diskriminaciji Slovencev v JLA in nekaterih drugih pojavih nazadnjaštva v vojski je vrh JLA naredil manjše kozmetične popravke glede pravic uporabe materne jezika v vojski. Temeljni vzvodi potujčevanja: vojaški pouk in boljševiska indoktrinacija pa sta ostala nespremenjeni.

Znano je, da se lahko človek spontano in avtentično izraža samo v materinem jeziku. Slovenski mladenič se mora na začetku služenja vojaškega roka tujega jezika šele naučiti, zato v primerjavi z drugimi nima enakega izhodišča za vojaško socializacijo. Če upoštevamo še slovensko introvertnost, je razumljivo, da se mladi slovenski vojak med ekstrovertnimi Srbi počuti manjvrednega, pravzaprav psihološko kastriranega, saj praviloma prej odsluži vojaški rok, kot pa postane verbalno kos srbskemu tovarišu.

Če sem pred 20 leti z razkritjem potujčevanja Slovencev tako rekoč sam povzročil vsaj kozmetične popravke glede uporabe materne jezika, bi sedaj, ko je boljševisem tako rekoč že pokopan in bo kmalu zapel navek ruskega centralizma, po katerem se Srbi zgledujejo že 200 let, lahko s skupnim nastopom vseh slovenskih političnih subjektov končno doslegi prekinitev srbskega potujčevanja slovenskih moških.

Zavedati se moramo, da lahko le sanjamo o slovenski samobitnosti, svobodi, suverenosti itd., dokler ne dosežemo radikalne odprave jezikovne neenakosti.

Jezikovna diskriminacija ima veliko globlji pomen, kot si lahko bežno predstavljamo. V njej je tudi leglo iracionalne preobčutljivosti na obeh straneh. Slovenci so (v glavnem nezavedno) sili srbske jezikovne dominacije, Srbe pa je strah, da bi zgubili trajno priložnost za vzvišeno držo nad Slovenci. Make-donci in Albanci. Zaradi teh iracionalnosti se spuščamo na obeh straneh v nesmiselne zdrahe, čeprav je res, da Slovenci nikogar ne ogrožajo, pač pa se pred ogroženostjo od večjega naroda nespretno in nasamozavestno branimo.

Jezikovna in s tem psihična podrejenost je usodna za razvoj samozvesti pri slovenskih moških, vzrok pa je preprost: slovenski mladenič je na meji med sekundarno (šolsko) in terciarno (poklicno) socializacijo izpostavljen pritiskom, podcenjevanju in vzvišenosti dominantne jezikovne večine, kar mu v večji ali manjši meri spridi optimalen razvoj samozaveesti. Bistveno je, da se mladi vojak tem pritiskom ne zna in ne more učinkovito upreti, kar prispeva k utrivanju njegove že kar notorne agresivne zavrtosti, ki jo Srbi že 70 let zelo spretno stopnjujejo in nam tako zlahko tako vladajo. Pred zadnjo vojno jim je pridno asistiral Korošek, po njej pa Kardelj in še nekateri, denimo Dolanc in Popit, ki sta pred dobrimi desetimi leti na srečanju v Bohinju svoje podložitvo Srbom razodela v srbsčini. (Te štiri možake omenjam zato, da bomo lahko hitreje odkrili morebitne njihove posnemovalce in jih zamenjali).

Izpostaviti moramo tudi dejstvo, da se jezikovna neenakopravnost v JLA zelo jasno

kaže v srbski vzvišenosti, pravzaprav v velikostvstvu, ki se razodeva v številnih pojavih zunaj vojske.

Omenil bom samo dva:

— Šušar je pred leti objavil podatke, da je leta 1980 samo kakih 12 odstotkov Srbov na Kosovu obvladalo albanski jezik, kar je dokaz, da so bili Albanci z večino Srbov prisiljeni komunicirati na svojem dvorišču v tujem jeziku.

— Razmeroma redki so Srbi, ki že dolgo žive v Sloveniji in se lahko izkažejo z dobrim znanjem slovensčine. Po drugi strani pa bi težko našli Slovence, ki živi na jugu in ne obvlada dobro jezika svojega bivalnega okolja.

Ta velikosrbska mentaliteta je vzrok in posledica našega klečeplazanja, ki smo se ga navzeli v avstro-ogrski monarhiji in z njim nadaljevali v prvi in drugi jugoslovanski monarhiji.

Srbi se niso odrekli jezikovni diskriminaciji nad drugimi narodi v Jugoslaviji

Na dlani je, da se Srbi tudi v drugi Jugoslaviji niso odrekli predvojnemu načrtu o jezikovni asimilaciji drugače govorčih »Jugoslovancev«, kar sta v zvezi z razpiti »jedri« dokumentirano dokazala predvsem Ciril Zlobec in Janez Menart.

V minulih 45 letih je večinsko srbsko jedro v vodstvu JLA zapravilo priložnost, da se vsi vojski med služenjem vojaškega roka naučijo srbsčine, makedonščine in slovensčine, ter najnujnejšega madžarskega in albanskega izražja. Zato jim v tem pogledu ne moremo več zaupati.

Slovenci morajo služiti vojsko v slovensko govorečih enotah

Ni drugega izhoda, kot da terjamo radikalno rešitev: slovensko govorčee enote. V teh enotah bi bili v večini Slovenci, a bi v njih lahko služili vojaški rok tudi mladeniči iz vseh delov Jugoslavije (če se bomo odločili, da v njej ostanemo), vendar bi se morali učiti

in naučiti slovensčine, enako kot so se morali slovenski mladeniči učiti srbsčine od leta 1919 naprej. Slovence pa bi morali dodatno vzgajati v nacionalnem ponosu, da v Sloveniji dosledno z vsakim Jugoslovancem govorimo slovensko, saj se tudi Srbi celo pri nas ne potrudijo, da bi z nami govorili slovensko.

Pri oblikovanju konfederativne Jugoslavije, katere centralne institucije nikakor ne bi smele vse biti v Beogradu, se moramo glede uporabe jezikov zgledovati pri Skandinavcih, ki pri svojih srečanjih praviloma govorijo vsak svoj jezik. V procesu izobraževanja se namreč potrudijo toliko, da razumejo (ne pa govorijo) jezike sosedov.

Takšen način komuniciranja naj bi veljal za izobraževanje in poslovne ljudi. Vojsko pa moramo služiti vsi, tudi šibko izobraženi. In zaradi njih se za nobeno ceno ne sme odstopiti od zahtev po popolni enakopravnosti slovensčine v JLA.

Ljudje potrebujemo vsestransko svobodo zato, da lahko razodenemo svojo avtentičnost, ponos, dostojanstvo in samozavest

Zahteva po jezikovni enakopravnosti je sama po sebi umevna. Močnejši jo odrekajo šibkejšim in že nakazanih razlogov. V demokratičnih evropskih državah je to že zdavnaj urejeno (Švica, Belgija), na Balkanu pa na nas jezikovno zatirali in psihološko kastrirali podobno kot v imperialni Rusiji.

Pred pol leta je prišel k piscu (ki je bil takrat še vojaški psihater) v ordinacijo višji oficir, doma iz slovenske Primorske. Takole je izpovedal svojo stisko: »Pred vojno sem moral hoditi v italijansko šolo, po partizanski dobi sem služboval po vsej Jugoslaviji, tudi vojaške šole so bile v srbohrvaškem jeziku, v šoli se nisem nikoli učil slovensčine. Pred kratkim sem bil premeščen v Slovenijo. Zadolžili so me, da bi rezervnim oficijerjem predaval v slovensčini. Zaradi neznanja materne jezika me je te naloge tako strah, da ves poten komaj spregovorim. Rad bi bil te naloge oproščen.« (Seveda sem mu dal ustrezno potrdilo, toda z grenkim občutkom in zavestjo žalostne usode slovenskega partizana, ki je po vojni moral ostati v armadi.) (Janez Rugelj v Teoriji in praksi št. 7, 1970)

Sedaj moramo temu narediti konec. Srbi pa nam morajo izraziti hvaležnost, ker jim bomo pomagali, da se znebijo nekega atavizma, s katerim ne bi mogli priti v Evropo. Če se bodo ob moja stališča spotikali, bodo s tem avtomatično dokazali, da še vedno želijo dominirati. Dominaciji pa se bomo opirali.

Jecljanje v Beogradu se mora nehati. Ko poslušam naše možake, kako nas v zveznih telesih nesamozavestno zastopajo v običajno slabi srbsčini, se ne morem znebiti spoznanja, da nosijo posledice omenjene psihološke kastracije še s služenja vojaškega roka. Takrat so zakompleksano jecljali in se tega še niso odvadili.

Slovenci si moramo narediti poseben program za odpravljanje agresivne zavrtosti

Slovenci smo iz različnih razlogov, zlasti pa zaradi nasilja alkoholčnih očetov, skozi strelja naše zgodovine agresivno zavrti ljudje. Neenakopravni položaj pod Avstrijci in Srbi nam je agresivno zavrtost še pospeševal. Do kaneka samozvesti samo pršli na začetku osvobodilnega boja, ko so boljševiski obetali naglo preobrazbo slovenske narave. Zaradi posledic državljanske vojne in boljševiskega terorja smo po vojni postali še bolj zavrti.

Slovenskim literatom in sodelavcem Nove revije gre največja zasluga, da se vsaj jedro našega naroda spet prebujajo iz suženjskih spon nacionalnega in državnega boljševisma.

Sedaj bi naredili neuporjavljivo in nedopustljivo napako, če ne bi šli do konca. V boju za vsestransko svobodo nam nihče ne more ničesar očitati, saj nikogar ne ogrožamo. Če se ne bomo mogli pogoditi za konfederacijo, se bomo pač razšli. Takrat bomo morali spet formirati svojo vojsko.

Nihče nam ne sme več ukazovati v tujem jeziku.

Ko sem pred 20 leti moral polemizirati s Frankom in Kotnikom, sem napisal: »...moj oče je v stari avstro-ogrski vojski služal v slovensčini, jaz pa sem moral v svobodni ... domovini uporabljati srbsko-hrvaški jezik. Moja želja je, da bi lahko vsaj moja sinova lahko odslužila vojsko v slovensčini.«

Oba sinova sta se vojaško socializirala v srbsčini, vnuki pa bi se morali v slovensčini.

Kako se bo Slovenska izseljenska matica prilagodila novim družbenim dogajanjem?

Za delovanje SIM so najpomembnejša ustavna odločila, ki izrecno opredeljujejo nujno skrb za dele slovenskega naroda, ki živijo zunaj Slovenije. Republiška skupščina je ugotovila, da SIM opravlja izredno pomembno vlogo koordinatorja sodelovanja s Slovenci v tujini. Predsedstvo te skupščine je 22. februarja letos tudi naložilo slovenskemu izvršnemu svetu, da pripravi ustrezne zakonske ureditve tako, da bodo vzpostavljene, ohranjene in povečane različne oblike povezovanja in sodelovanja Slovencev po svetu s Slovenci v republiki Sloveniji. Takšno sodelovanje matične domovine z rojaki Slovenci je posebej pomembno tudi zaradi našega hitrega odpiranja v svet in naših prizadevanj za vključevanje v procese Evrope 1992. Prav zato zdaj posebna delovna skupina pripravlja poseben predlog zakona, ki bo urejal skrb oziroma izdal pooblastilo za uresničevanje ustavnega načela o skrbi in sodelovanju Matic s Slovenci po svetu.

Prizadevali si bomo, da bo SIM ostala avtonomna, nevladna, nadstrankarska organizacija. Še naprej bomo sodelovali s približno 1.550 klubi Slovencev po vsem svetu. Matica bo še bolj vztrajala pri sodelovanju z vsemi Slovenci po svetu, ne glede na njihovo politično ali versko pripadnost oziroma državljanstvo. To sodelovanje bo razvijala tudi s potomci Slovencev po svetu, ne glede na generacije ali njihov pogovorni jezik.

Kakšno je vaše stališče do izjave predsedstva Slovenije o narodni in državljanški spravi?

Prepričan sem, da je izjava slovenskega predsedstva o umiritvi največ, kar je predsedstvo v tem času lahko storilo za problem takime-novane narodne sprave. Z izjavo je reševanje tega problema dvignilo s čustvenega na razumsko raven. Glede na dejstvo, da je veliko akterjev časa, o katerem govori izjava, še živih in večina izmed njih je osebno spravo že izpeljala, gre sedaj za formalno-pravno nadajevanje tega dela. Tu bomo tudi mi na SIM imeli kar precej dela. Predsedstvo Republike Slovenije, izvoljenemu v letošnjem letu, bomo predlagali, da seznam tako imenovanih nezadeženih oseb v SFRJ oziroma republiki Sloveniji pravno utemelji. Imena ljudi, ki imajo status vojnih zločincev (tudi je verjetno zelo malo še živih), katerih zločini ne zastarajo in so se izognili prestajanju kazni, naj se objavi. Za vse ostale (katerim se vojni zločini ne morejo dokazati), pa bomo predsedstvu republike predlagali, naj sproži postopek abolicije.

Poleg srečanja v moji deželi, bo tudi Svetovni slovenski kongres izredno pomemben. Kakšna je vloga Matic pri pripravi kongresa?

Podpiramo zamisel o organiziranosti svetovnega slovenskega kongresa. Prepričani smo, da je lahko zelo koristen. Vsekarj mora biti

JANEZ ROGELJ, TAJNIK SLOVENSKE IZSELJENSKE MATICE

Izseljenci niso več v »udbovskem računalniku«

V zadnjem času je bilo v javnosti precej očitkov na račun Slovenske izseljenske matice (SIM), češ da je podaljšana roka partije ali celo službe državne varnosti, povezana z računalniškim centrom RSNZ, namiguje se na »sumljivo« preteklost funkcionarjev SIM... Tajnik SIM Janez Rogelj te očitke v veliki meri pripisuje predvolilnemu boju, vendar pravi tudi, da se Matica ne izogiba odgovorom na morebitne konkretne očitke — ki bodo argumentirani.

vrednostnega obrazca Evrope oziroma civilizacijske naravnosti razvitih družb. Vendar pa menim, da bodo Slovenci po svetu praviloma sodelovali s »koalicijsko« vladajočo garnituro v domovini. Razlogi za to so predvsem v njihovih poslovnih ter praktičnih interesih (čim manj problemov, ko prihajajo domov — še dolgo bodo žive posamezne slabe izkušnje z oblastjo).

Ali to pomeni, da se v republiki Sloveniji ne more zgoditi kaj takega, kot se je Hrvaški demokratičniskupnosti, ko so njeni člani iz tujine povzročili kar precej razburjenja v hrvaškem političnem življenju?

Načeloma ne. Obstaja temeljna razlika med slovenskim in hrvaškim izseljenstvom, ki se kaže v različni moči političnega izražanja interesov. Hrvaška politika je vedno imela večje »probleme« s svojimi izseljenci kot slovenska. Slovenci po svetu so že med drugo svetovno vojno vedeli, kdaj in kako morajo pomagati svoji nekdanji domovini. To so delali tudi vsa poletna leta in ni nobenega dvoma, da s tem ne bodo nadaljevali tudi v prihodnje, ko bo oziroma če bo potrebno.

Kako je s finančno neodvisnostjo Matic?

SIM si glede na programske naloge, ki jih opravlja, zagotavlja denar prek proračuna Slovenije ter z lastnimi viri. Iz proračuna dobiva denar za delovanje strokovne službe in informativno dejavnost ter za programe kulturne izmenjave Slovencev doma s Slovenci v svetu, kar je do letošnjega leta zagotavljala KSS. Letos je tudi ta del prenesen na republiški proračun. Več kot tretjino denarja nam zagotavlja prodaja Rodne grude, Slove-

nije, Izseljenskega koledarja. Vse te publikacije dosledno prodajamo, vztrajamo pri plačilu naročnine, ne tako kot ponekod v drugih republikah, kjer jih pošiljajo tudi brezplačno.

Ali lahko v tej vsesplošni otoplitvi občice Maticokaterikoli izseljenec, ki v preteklosti tega ne bi smel, želel, upal ali ker si ga ne bi upal sprejeti?

Matica je odprta za sodelovanje z vsemi, tudi s tistimi izseljenci, s katerimi doslej nismo sodelovali. Predvsem gre za tako imenovano povojno politično emigracijo, ki se je naselila v Južni Ameriki. Navezali smo stike s Slovensko kulturno akcijo iz Buenos Airesa. Za letos, ko nameravamo organizirati gostovanje v Južni Ameriki, smo se prvič tudi neposredno povezali s tamkajšnjim povojnim izseljenstvom, da bi nam pomagali organizirati gostovanje izbrane skupine. Tako upam, da ne bo več očitkov, ki so bili verjetno upravičeni, da smo se iz domovine obračali samo na nekatere Slovence, druge pa zavestno ignorirali. Logično pa je, da vse ne teče gladko, saj bi bilo nemara tudi pri njih nekaj narobe, če bi se kar čez noč »spreobrnilni«. Prepričan sem, da je treba veliko dobre volje, obojestranskega popuščanja in človek ne bi smel biti takoj užaljen, če ponujena roka ni stisnjena tako krepko in neobtavljivo, kot smo si zamislili. Seveda to na drugi strani pomeni, da bodo imela ta dogajanja določen odmev, tudi med tistimi Slovenci, s katerimi smo doslej že sodelovali.

Znano je, da se mnogi izobraženi Slovenci, ki živijo in delajo na tujem, skorajda ne zanimajo za delo slovenskih klubov in združenj.

Nemara pridejo enkrat ali dvakrat na leto na večjo družabno prireditve, sicer pa nimajo motivov za sodelovanje. Kako vzpostaviti stike z njim? Kaj lahko tudi Matica stori za uresničevanje projekta o tretji slovenski univerzi?

Izobraženi Slovenci, ki so se sorazmerno hitro in laže vključili v novo okolje, preprosto niso čutili potrebe po združevanju v klubih kot njihovi predhodniki ob koncu prejšnjega stoletja. Res je tudi, da naši programi (ansambli, plošče, kasete, literatura, in druga gradiva), ki smo jih pošiljali klubom in združenjem, za ta del izseljencev niso bili zanimivi. Sedaj se je že marsikaj spremenilo in v veliki meri prihajajo mednje kakovostni kulturni programi in druga skrbnejše izbrana podnoba.

Matica aktivno sodeluje pri izdelavi posebnege registra naših znanstvenikov oziroma raziskovalcev po svetu z republiškim komitejem za znanstveno raziskovalno dejavnost in tehnologijo. Izdelava tega registra je nujna, če želimo vsaj poskusiti sodelovati s to strukturo slovenstva po svetu. Iluzorno bi bilo pričakovati, da se bodo ti vrnili domov, pomembno pa je, da ohranjajo stike, da jih »izkoristimo«, da imajo v času svojega bivanja v starem kraju možnost predavanj, da lahko naši

profesorji in asistenti vzpostavljajo stike in pošljejo v tujino mlade strokovnjake v dobro opremljene laboratorije, knjižnice, institute in univerze.

Ko smo ravno pri registrih, eden izmed očitkov javnosti Matic je povezava z računalnim centrom RSNZ. Ali lahko kaj več poveste o tem »udbovskem računalniku«?

Pred leti (1984) so na RSNZ ugodno kupili računalnik, katerega proste zmogljivosti so odprodali oziroma odstopili različnim delovnim in družbenopolitičnim organizacijam, med drugim tudi SIM. Ne bom se spuščal v oceno smiselnosti take rešitve, prepričan pa sem, da je bila to takrat finančno relativno smiselna poteza.

Matica je prek računskega centra RSNZ organizirala naročniško službo za svoje edicije. Na tem računalniku so le podatki za prodajno Matico: (ime, priimek, naslov, da kdaj ima naročnik Rodne grude, Slovenije ali slovenskega koledarja plačano naročnino). Ni potrebno imeti veliko računalniškega znanja, da ugotoviš, da ti podatki niso take narave, da bi omogočali resen pristop k posameznem projektu, kot je na primer tretja univerza.

Da bi zavrnilo očitke o razpolaganju RSNZ s podatki o izseljencih, ki jih ima SIM, smo se na Matici odločili, da za svoje potrebe kupimo lasten osebni računalnik. To smo že stori-li in prav v tem dneh poteka prenos podatkov iz računalnika RSNZ.

Kdo lahko ocenjuje naše delo?

Delo Matic potrdi občni zbor, izvajajo pa izvršilni odbor Slovenske izseljenske matice. V teh organih so v veliki meri Slovenci, ki živijo v republiki Sloveniji. V organih SIM je premalo izseljencev. Za novo mandatno obdobje bomo pozvali Slovence po svetu, da predlagajo svoje kandidate za organe SIM. V ta namen bomo morali vzpostaviti mehanizem za večjo vključenost Slovencev po svetu, v delo SIM.

Temeljita preveritev na najbrž ne bi škodila tudi v našem izvršilnem odboru, drugim delovnim telesom oziroma operativnem delu Matic?

Prav gotovo bo treba z novim položajem Matic v večstrankarski družbi spremeniti naš statut in zastopnost ljudi v posameznih organih. Na ta način bomo tudi zagotovili ustrezno pristojnost oziroma odgovornost strokovne službe za uresničevanje programskih zasnov del matice, sprejete v njenih organih. Vsekarj pa mislim, da moramo v članstvo obnega zbora, ki je najvišji organ Matic, vključiti izseljenke, kar pomeni, da je izseljenec lahko tudi podpredsednik ali celo predsednik Matic. V šestvrti izvršilnega odbora pa bo treba zagotoviti ustrezno zastopnost najbolj zainteresiranih družbenih dejavnikov. S tem bodo odpravljani tudi očitki o pretirani zastopnosti predstavnikov nekaterih upravnih organov v naših telesih.

Dragica Bošnjak

PROGRAMI KANDIDATOV ZA ČLANE PREDSEDSTVA REPUBLIKE SLOVENIJE

Dvanajsterica, ki meri na vrh

Vsem 12 kandidatom za člane predsedstva Republike Slovenije smo zastavili osem istih vprašanj, ki naj bi osvetlili njihov politični profil. Vprašanja se glasijo: 1. ali so pristojnosti predsedstva primerne, prevelike, premajhne; 2. kje naj bi bilo težišče dela novega predsedstva; 3. na katerem področju delovanja predsedstva vidite priložnost za svoj osebni prispevek; 4. vas osebni odnos do vprašanja federacija – konfederacija – odcepitev; 5. ali bi bila po volitvah potrebna kakšna oblika med – oz. nadstrankarskega sodelovanja (»velika koalicija«, »vlada narodne rešitve«...); 6. ali ste za reprivatizacijo gospodarstva; 7. ali boste skušali v predsedstvu uveljaviti interese svoje stranke; 8. ali naj bi bilo članstvo v predsedstvu poklicna funkcija? Odgovore objavljamo po abecednem zaporedju priimka kandidatov.

Miroslava Geč-Korošec

1. Ob upoštevanju določil o pristojnosti predsedstva Republike Slovenije iz slovenske ustave iz leta 1974 in iz kasnejših ustavnih dopolnil, vključno z ustavnimi dopolnili iz leta 1989, menim, da so pristojnosti predsedstva primerne.

2. Menim, da bi težišče novega predsedstva moralo biti predvsem na naslednjih področjih:

– na varstvu s slovensko ustavo določene ureditve;

– na področju iskanja najboljših rešitev za izhod iz gospodarske krize in socialne problematike prebivalstva;

– na področju mednarodnih odnosov s posebnim poudarkom na sodelovanju z evropskimi regionalnimi skupnostmi, še zlasti pa z delovno skupnostjo Alpe–Jadran;

3. Svoj osebni prispevek pri delovanju predsedstva vidim predvsem na naslednjih področjih:

– na področju družinske politike (predvsem na skrbi za boljše življenjske razmere družine);

– na področju socialne politike (predvsem na družbeni skrbi za starejše občane, vprašanje zaposlovanja in osebnega standarda zaposlenih, problematiki zdravstvenega varstva in izobraževanju);

– na področju izboljšanja družbenega in ekonomskega položaja žensk in njihovega aktivnejšega vključevanja v javno življenje.

4. Zavzemam se za konfederacijo s popolno suverenostjo Republike Slovenije kot države, in to v mednarodnopravnem kakor tudi v notranjopravnem prometu.

5. Menim, da bo po volitvah prišlo do združitve nekaterih strank, ker se njihovi programi vsebinsko prekrivajo. Stranke, ki bodo ostale, pa bodo v medsebojni opoziciji.

6. Sem za delno reprivatizacijo gospodarstva, pri čemer mislim, da to ne bi bilo mogoče na primer za pošto, telegraf in telefon in za železnico, ter mogoče še za nekatera druga področja.

7. Menim, da bi predsedstvo moralo biti nadstrankarski organ in bi moralo biti porok za demokratično povezovanje in sodelovanje med strankami.

8. Menim, da bi glede na pomembnost predsedstva moralo biti članstvo v njem poklicno.

Matjaž Kmedl

Dovolite mi, da na vaših osem vprašanj odgovorjam malo scela, malo po kosih:

Pristojnosti predsedstva so takšne, kakršne nareča ustava in nesmiselno bi bilo zdaj ubogati, ali so po meri. Isto velja za težišče dela: vseno predvidevam, da bo po volitvah sledilo dolgo labilno in neugodno obdobje predrugačenja vsega in najrazličnejšega, zelo bodo zanihali sistemi vrednot in se prevezili (po večkrat) v različne smeri, najprej verjetno v velik odklon od sedanjih. V takšnem položaju pa pomembna bolj moralna avtoriteta predsedstva, manj pravna: ki pa bo pomembna seveda v procesu ustavnih drugačenj. Težišče dela bo – bržkone – v taktem, subtilnem in predvidevanjem odločanju v zvezi z obrambo nadalje demokratizacije, ki se bo iz evforije morala umiriti v smiselnost. Bo pa še naprej izjemno ranljiva – ne le v razmerju do megahord, ki po Jugoslaviji tvorijo »resnico«, temveč tudi do domačih manifestacij tradicionalne in nove nedržavotvornosti (velikanski primanjkljaj pred Litvo!) – Vprašanje konfederacije je za zdaj predvsem projekcijsko platno za prikazovanje vsakršnih želja – najboljše in realne rešitve bo prinašala šele notranja stabilizacija, umiritve (ne do preteklosti, temveč do sprotnosti, kot način življenja), odaljitev od možnosti državljske vojne in pučev, razporeditve začetnega strankarskega tekmovalstva.

V tej zvezi bi morda bil koristen po volitvah tudi kakšen nacionalni, nadstrankarski gremij: navsezadnje programske ponovljivosti ta hip kažejo, da je osnovni repertoar problemov in vizij skoraj enak, da torej obstaja skupna, nacionalna problemska osnova. Dobro bi bilo, in mogoče bi bilo, da bi bili na

tej ravni kolikor mogoče enotni. V denacionalizaciji vidim ta čas predvsem eno od velikih možnosti nadaljnjega debalansiranja, nadaljnje vznemirjenosti, razplamtevanja strasti, zato bi bil z njo – kljub vsem neumnostim in krivicam v preteklosti – za zdaj še predviden in počen, po trikrat bi tehtal: gospodarstvo pa bi bilo vsaj na nekaterih področjih treba pospešeno privatizirati, ker ni siceršnje druge spodbujevalne energije, da bi ga pogonili v ustvarjalni in produktiven tek (res pa je odprt problem ropanja in prisvajanja nede-finirane družbene lastnine: v prehodnem obdobju bi jo bilo verjetno treba vso poddržati ali spraviti kako drugače na isti skupni imenovalce, in jo od tod šele pluralizirati v različne oblike, prodajati ali dodeljevati).

Predsedstvo bi po mojem moralo delovati po avtonomnem in nadstrankarskem preudarku; ob izvolitvi bi morali člani simbolno depolitirati svoje strankarske članke dokumente, kot meni Zlobec. Pritrjujem mu. Funkcija pa bi morala praviloma biti poklicna – s tem imam nekaj izkušenj. Zlasti v kriznih trenutkih, in teh v tem obdobju ne bo zmanjkalo, ni mogoče opravljati dvoje del ob enem. Za smiselno (so)odločanje je treba pozreti velikansko množino informacij, za kaj takega ob kakšne drugem delu preprosto ni časa. Morda v kasnejših, morda v upajno! časih.

Alojz Krizman

1. Sedanje pristojnosti predsedstva izhajajo iz sedanje družbene ureditve in so te primerne. Ob uveljavljanju načel skupščinskega vladanja pa postajajo predvsem pristojnosti na področju varnosti, načrtovanja in nadzora nad varovalno in obrambno politiko nesprejemljive. Vprašanje so tudi pristojnosti v odnosih do ostalih federalnih delov ter zveznega predsedstva. Prav tako niso jasne pristojnosti predsedstva države Slovenije v zunanji politiki. Osebnostno menim, da v sistemu parlamentarne ureditve predsedstvo ni več smiselno in bi zadoštal le predsednik republike.

2. Če bom tudi v bodoče zadržal predsedstvo, so potrebni popravki pristojnosti, treba je jasno opredeliti vlogo v odnosih do parlamenta in vlade. Sedanja vloga predsedstva, usmerjena predvsem na področje varstva ustavne ureditve ter politiko varnosti in obrambe, je posledica ideologije strahu. Potrebujemo pa jasne poglede v prihodnost. Zato menim, da bi predsedstvo moralo razmišljati predvsem o nadaljnjih razvojnih vprašanjih in strateških konceptih države Slovenije. Tako bi moralo dajati skupščini in vladi pobude glede zunanje politike suverene Slovenije, razvoja solstva, znanosti, zdravstva in kulture, manjšinskih vprašanj, vprašanj človekovih pravic in svobodnih, demilitarizacije, depolitizacije oboroženih sil in varnosti, selektivnosti in smiselnosti uporabe orake »tajnost«, konceptualnih vprašanj razvoja gospodarstva, decentralizacije nekaterih zveznih institucij in organov, policentriзма Slovenije in drugih razvojnih in družbenih vprašanj.

3. Če se predsedstvo ne bo ukvarjalo z vprašanji, ki so pomembna za naš razvoj in za življenje bodočih generacij, me delo v njem ne zanima. Nisem človek, ki bi ga zanimali tajni dokumenti, državno varnost in ideologizacija razvojnih vprašanj. Če bom končno le začeli odgovorno in pošteno razmišljati o prihodnosti slovenskega naroda, potem bi svoj osebni prispevek lahko dal v pobudah za razvojna vprašanja solstva, znanosti in gospodarstva.

4. Menim, da s sedanjo obliko federacije ni več mogoče reševati jugoslovanskega vprašanja. Priznati moramo, da je ob sedanjih različnostih vsako nadaljnje vztrajanje v sedanjih federalni obliki nesmiselno. Nerazvitega duha ni mogoče premagovati s sredstvi za nerazvite. Ne stirim pa se s sedanjo nesmiselnost in lahko tudi pogubno predvolilno liciacijo o tako usodnem vprašanju. Pri tem moram reči, da so me osebno še najbolj razočarale liciacije ZKS–SDP. Boj za oblast in igrakacija z narodno usodo nimata ničesar skupnega. Če konfederacijo definiram kot zvezo posvsem suverenih držav, potem je pogoj za konfederacijo najprej razpustitev federacije. Enostavna razpustitev federacije pa verjetno pravno ni mogoča. Torej so potrebna zelo trezna in razumna pogajanja. Šele z razpustitvijo federacije in popolno suverenostjo slovenske države je mogoč dogovor o konfederaciji z ostalimi suverenimi državami. Sem za konfederacijo, vendar le s koraki, ki so premišljeni in odgovorni ter ne predvolilna nedogovorna liciacija.

5. Verjetno je, da bo po volitvah prišlo do določenih oblik medstrankarskega sodelovanja. Lahko pa računamo tudi, da bodo po volitvah stranke, ki so združene v Demos, želele delovati samostojno. Torej je mogoče združevanje in tudi razdruževanje delovanja in interesov. Menimo, da je v tem trenutku razmišljanje o »vladi narodne rešitve« nesmiselno, saj bi o tem morali razmišljati, preden smo razpisali svobodne volitve. O takšnih rešitvah bomo lahko razpravljali šele, če se v parlamentu ne bo mogoče dogovoriti za sestavo vlade.

6. Mislim, da je vprašanje preveč poenostavljeno. Izraz reprivatizacije je usledina ideoloških nazorov. Sem za tržne odnose. Trg kot mehanizem gospodarskega sistema lahko ustvarja le enake možnosti oz. priložnosti, ne more pa izenačiti sposobnosti. Edino vrednotenje je racionalnost in uspešnost. Zaradi tega se zavzemam za temeljno deregulacijo in liberalizacijo. Naloga države oz. vlade je, da omogoča in spodbuja čim uspešnejše delo ter

da njemu ukrepi ne podpirajo privilegiranih delov države in gospodarskih subjektov. Sem torej le za uspešno gospodarstvo. Verjamem, da je vprašanje dobrega gospodarjenja povezano tudi z reprivatizacijo gospodarstva. Vendar je pred tem treba rešiti vprašanje družbene lastnine. Lastnina ne more biti sama sobi namen. Trg in njegova neusmiljena racionalnost naj pokažeta prednost in slabosti vsake izmed lastnin.

7. Nisem član ZSM–Liberalne stranke, niti katerikoli druge politične stranke. Kandidat ZSMS sem zato, ker je njen program premišljen in pogumen. Prav pogum pa je mladino krasil tudi doslej. V predsedstvu bom zagovarjal tiste interese, ki nas vodijo iz sedanjega gospodarske, politične in moralne krize. Mladina je za to življenjsko zainteresirana. Torej bodo moja stališča lahko njim v prid. Če bodo ideje drugih strank imele večjo ustvarjalno moč, jih bom rade volje podprl. Vendar tudi velika ideja brez etike ni nobena ideja.

8. Odgovor je odvisen od pristojnosti in delokroga predsedstva. Sedaj ni potrebna profesionalizacija te funkcije. Če pa bi predsedstvo dajalo pobude za razvojna vprašanja države, naroda in Republike Slovenije, potem bi članstvo moralo postati poklicna funkcija.

Franc Miklavčič

1. Menim, da so sedanje pristojnosti predsedstva premajhne. V resnici jih (razen protokolarnih) ni. Po sedanjih slovenskih ustavi in drugih predpisih naj bi to bile predvsem pristojnosti s področja ljudske obrambe, varstva ustavne ureditve, mednarodnih odnosov in sodelovanja s predsedstvom SFRJ. Vendar se pristojnosti glede obrambe realizirajo šele v času vojne ali neposredne vojne nevarnosti, varstvo ustavne ureditve pa je reducirano na nadzor organov državne varnosti. Ta nadzor je bil leta 1988 odvzet predsedstvu in prenesen na komisijo Skupščine SR Slovenije. Ta komisija, tega nadzorstva, ne more izvajati, ker je državna varnost po notranji hierarhiji zvezni organ. Mednarodni odnosi (zunanjepolitika) so zgolj protokolarni. Sodelovanje s predsedstvom SFRJ pa je izključno posvetovalne narave.

2. Povečanje pristojnosti predsedstva naj bi bilo v učinkovitosti naštetih in še kakšnih drugih temeljnih politično–državnih nalog. Predsedstvo naše republike naj bi bilo koordinator medsebojno deljenih oblastnih funkcij parlamenta (zakonodajca), vlade (izvršilna oblast) in neodvisnega sodstva. Nove pristojnosti bi seveda bilo treba pravno utemeljiti s sprejetjem novega ustavnega amandmaja.

3. Sem tudi za to, da predsedstvo slovenske države ostane kolektivno telo v petčlanski sestavi. Takšno število članov je še vedno operativno telo. Kolektivno vodstvo naj bo zato, ker so pred nami težki in odločilni časi, morda tudi usodne opcije glede na sedanjo ustavno strukturo Jugoslavije. Tako bodo te odločitve bolj podvržene usklajevanju, bolj premišljene in bolj odgovorne.

4. Svoj osebni prispevek vidim predvsem na področju pobud za spremembo obstoječega političnega sistema in zakonodaje, posebej tudi pravosodja in uveljavitve pravne države na vseh področjih.

5. Sta samo dva odgovora: ali konfederacija ali odcepitev. Stvar ostalih republik oz. nacij v Jugoslaviji je, da sprejemo našo ponudbo konfederacije, če hočejo, da skupnost jugoslovanskih narodov ostane. Konfederacijo pojmem kot sodržavje, zvezo držav, ne pa zvezno državo. Člani konfederacije so resnične države. Zvezne ustave in zveznih zakonov ne potrebujemo. Zadostuje medsebojna državna pogodba članov federacije, ki jo določila reševanje nekaterih skupnih zadev in finančno kotizacija vsake članice za skupne zadeve. Ta državna pogodba mora vsebovati tudi možnost njene prostovoljne razveze in načina.

6. Te možnosti so podane. Odvisne so od rezultatov volitev, predvsem pa od stopnje zaostritve mednacionalnega položaja v Jugoslaviji.

7. V to smer bi treba iti. Treba je najti nov odnos do imetja in gospodarstva. Uvesti je treba delničarstvo. Meje reprivatizacije so večji sistemi, npr. železnica, in osnovna industrija, kjer je država neposredno tangirana. Tudi na teh področjih, tj. družbene lastnine je treba določiti odgovorne titularje in omogočiti ekonomski način gospodarjenja.

8. Seveda sem in ostanem krščanski demokrat. Kot tak se ne borim za oblastni položaj zato, da bi postal minister, ampak zato, da skušam v demokratičnem dialogu ponuditi vsaj glavna naša mnenja o prečih družbenih vprašanjih in prepričati druge o svojem prav.

Vendar mora funkcija člana predsedstva predstavljati tudi višje, skupne interese, na katere me strankina disciplina ne bi smela vezati. To boste razumeli, če vam navedem resničen nasproten primer iz še ne pretekle zgodovine. Vedno sem se nelagodno počutil, ko sem poslušal po radiu ali televiziji govore pok. predsednika Tita na javnih zborovanjih (ne na strankinih konvencijah), ko je ponavljal in poudarjal »mi komunisti, mi komunisti«. Čeprav bi se moral kot predsednik države zavedati, da večina državljanov niso komunisti in da po svoji najvišji funkciji zastopa vse.

9. Da. Treba je članom predsedstva omogočiti, da se posvetijo svojim določenim ne le »delegatsko«, ampak popolnoma.

Peter Novak

Oblikovanje predsedstva Slovenije in njegovih pristojnosti je rezultat sedaj že zgodovinskih razmišljanj o vlogi politike in politikov pri vodenju države. Dvomilijonsko ljudstvo ima lahko predsednika, predsedstvo ali pa le predsednika vlade in predsednika parlamenta – ljudske skupščine. Odvisno je od naših materialnih možnosti in želje po razdeljevanju oblasti. Preveč porazdeljena – kot je bil primer v minulem obdobju – vodi v anarhijo, premalo v diktaturo. Sedanje pristojnosti so prevelike na področju državne varnosti in obrambe in premajhne na področju usmerjenega razvoja države. Če ne bo v prihodnje drugega, potem menim, da bi moralo predsedstvo predvsem paziti, da je materialni in duhovni ali kulturni razvoj v Sloveniji usklajen in da pravna država dobro deluje.

Če bom izvoljen v predsedstvo Slovenije, bo moj prispevek vezan na krepitev vloge tistih sil v Sloveniji, ki ustvarjajo novo vrednost. To so po mojem mnenju: vzgoja, izobraževanje in znanost, tehnična inteligenca v industriji, obrtniki in kmetje. Vsi, ki delajo na teh področjih, morajo poskrbeti, da bomo materialno dovolj bogati, da bomo s presežkom novo ustvarjene vrednosti lahko zagotovili socialno varnost upokojencev, dobre materialne osnove zdravstva, kulture in ne nazadnje tudi delavcev v upravi.

Upravljanje države je za Slovence pogosto španska vas. To se vidi v razmišljanju mnogih, ko govorijo o odcepitvi ali konfederaciji. Ljudje ne vedo, da je to posebna znanost in ne samo večšina.

Moj odnos do življenja v Jugoslaviji je vsem dobro poznan. Vsakdo naj živi od svojega dela. Standard se mora prilagoditi materialnim možnostim države, v kateri ustvarja. Ker je Jugoslavija večnacionalna in internacionalna (BiH, Srbija) država, je seveda to ustvarjanje uokvirjeno v republiške meje. Ker ni razrešeno vprašanje lastnine nad imetjem in nad kapitalom, je treba tako zavarovati prelivanje denarja med republikami in v državo. Če ne bo mogoče v federaciji doseči dogovora o temeljnih ekonomskih vprašanjih (ki bi omogočali življenje v federaciji) potem je naslednja stopnja konfederacija in kot zdaj, malo verjetna, toda mogoča rešitev, odcepitev. Po mojem mnenju je v tem primeru nujno potrebno takojšnje zavarovanje integritete slovenskega naroda na območjem ozemlju, pri obstoječih mejah z mednarodno pogodbo.

Ne glede na gornje pa že vrsto let menim in sem tudi prvi pobudnik (pred štiri leti sem poslal pismo vladi, CK in SZDL) za razselitev zveznih organov po federaciji in/ali konfederaciji. Pri tem je treba tudi takoj ovrneti in pričeti s soupravljanjem federalne lastnine (zvezne ustanove v Beogradu so last vseh republik in ne le Beograda ali Srbije).

Sodelovanje v Sloveniji med strankami je nujno, saj smo majhen narod in če ga bomo sprli in razdelili, kar nekateri novi strankarski veljaki žele, potem bomo plen večjih – takšen je pač zakon narave, ki ga mnogi sedanji politiki nečesto upoštevati.

Gospodarstvo mora biti učinkovito. Mislim, da moramo v njem dovoljevati pluralizem lastnin in zagotoviti pravno državo. Politika naj se ne vtiča v podrobnosti gospodarjenja. Skrbeti mora za stabilno in ustvarjalno okolje ter dolgoročno usmerjanje družbenih tokov – to je razvoja.

Delam na univerzi, za katero menim, da bi morala biti nestrankarska in izven politike. Vrsto let sem amatersko deloval v SZDL, kot pluralni organizaciji in za blaginjo vseh. Meni je bila tudi ona stranka preveč. Razvoj je šel pač v smer mnogostrankarskega, kar je čista entropija – povečuje se trenje med ljudmi, efekt bo pa zelo klavrn. Zato mi niti na misel ne pride, da bi v predsedstvu uveljavljal interese ene stranke. Če bi bilo po mojem, naj bi za predsednika ali v predsedstvo kandidirali le ljudi, ki niso v nobeni stranki.

Predsednik predsedstva mora biti profesionalce. Ostali člani pa so le voljeni in naj del svojega delovnega časa posvetijo v dobro vseh Slovencev. Cim manj političnih profesionalcev in čim več strokovnega in ustvarjalnega dela – to je moj moto.

Bogdan Oblak

Predsedstvo predstavlja Republiko Slovenijo znotraj države in navzven in obravnava obrambne zadeve ter »druga temeljna politična vprašanja«. Ostale funkcije predsedstva so se z amandmaji k Ustavi RS nekoliko zmanjšale, vendar se lahko besede »druga temeljna politična vprašanja« interpretirajo zelo široko. Kot kolektivni organ ima predsedstvo

zdaj primerne pristojnosti. Morda bi kazalo dati predsedstvu nekoliko večja pooblastila v primerih, ko je treba hitro reagirati in ni mogoče v kratkem času sklicati skupščine ali pa bi bil sklic nesmoten. Ukrepi, ki bi jih predsedstvo na tak način sprejelo, bi bili začasni in bi morali iti prek skupščinske procedure, takoj ko bi bilo to mogoče. Vloga predsedstva se bo morala spremeniti ob novi opredelitvi položaja Slovenije v Jugoslaviji.

Poleg tekočih zadev, ki jih predsedstvo že opravlja, bo težišče dela v prehodnem obdobju predvsem priprava in verifikacija alternativnih strategij prehoda v nove odnose v SFRJ, vključno priprava elaborata za popolno odcepitev Slovenije. Strategije sprememb odnosov v SFRJ morajo biti prej vsestransko temeljito pripravljene z vsemi dobrimi in slabimi rečmi ter že pred pričetkom njihovih sprejemanj v skupščini, še bolj pa pred izvajanjem, tudi pazljivo pretehtane. Gre namreč za kočljiva vprašanja glede vojske, valute in denarja ter davčnega sistema. Nekatera vprašanja se bodo verjetno morala reševati pred nevtalnimi svetovnimi arbitri.

Moje področje delovanja bo predvsem kreditno–monetarni sistem in fiskalni sistem. Razdelitev notranjih in zunanjih dolgov, do katere bo verjetno prišlo, bo najtrši oreh pogajanj. Stanje monetarnega sistema v Jugoslaviji je tako kritično, da je treba že zdaj začeti delati na lastni valuti, pozneje pa naj nevtalna banka zunaj sistema NBJ izda denar, ki se glasi na lastno valuto. Sanacija bančnega sistema v Jugoslaviji kot celoti verjetno ni mogoča brez velikanske pomoči od zunaj, ki pa bi pomenila velikansko breme v prihodnosti in velikansko redistribucijo kapitala v Jugoslaviji. V glavnem na škodo Slovenije.

Republika Slovenija mora suvereno odločati o vseh bistvenih elementih državnosti, vključno z zadevami obrambe, monetarnega in davčnega sistema. Tu mislim, da mora imeti republika v rokah tudi vse mehanizme, ki so potrebni za izvajanje teh elementov, to je pravica izdajanja lastnega denarja, poveljevanje v republiki, predpisovanje in pobiranje davkov itd. Na zvezne institucije naj prenese le tiste zadeve, katerih opravljanje v republiki bi bilo neracionalno, in samo tiste, za katere bi dobili jasna zagotovila, da se bodo na zvezni ravni urejale tako, kot je bilo s pogodbo, zakoni ali s sklepom skupščin dogovorjeno. Najvišje instance odločanja morajo brezpogojno ostati v republiki.

Pri spreminjanju odnosov v Jugoslaviji bo nujno moralo priti do koalicije in nadstrankarskega dogovarjanja o skupnih elementih strategije prenosa funkcij iz federacije v republiko.

Reprivatizacija gospodarstva je nujnost iz dveh razlogov. Prvič, največji delež denarja in finančnih sredstev je pri občanah. Stimulirati bo treba združevanje predvsem teh sredstev domačih občanov, saj bi pretirana tuja vlaganja pomenila preveliko podrejenost tujini, pa tudi dodatno ekološko obremenitev že tako obremenjene Slovenije. Drugič, samo demokratični nadzor nad kapitalom prek delnic in drugih vrednostnih papirjev bo omogočal najmanj boleče prestrukturiranje gospodarstva.

Menim, da predsedstvo ne bi smelo biti strankarsko polarizirano. Zagovarjalo naj bi širše interese državljanov Slovenije. Morda je zgolj naključje, da temu cilju zdaj najbolj sledi SZMS–Liberalna stranka, in sem zato tudi njen kandidat. Če se bo »spreobrnila«, jo bom pač zapustil. Načeloma sem nadstrankarski.

Delo v predsedstvu naj bi bilo profesionalno, saj je to pogoj, da bo delo tudi strokovno opravljeno.

Ivan Oman

Združil bom odgovor na prvo in zadnje vprašanje. Prepričan sem namreč, da je treba z novo ustavo Republike odpraviti Predsedstvo republike. Menim, da potrebujemo parlament in parlamentno odgovorno vlado ter predsednika republike. Večino nalog in pooblastil sedanjega predsedstva naj bi imeli organi parlamenta. Predsednik republike naj bo formalni vodja države, naj ima pooblastilo, da določi mandatarja za sestavo vlade; verjetno bi bilo prav, da ima pravico razpustiti parlament, razpisati volitve ipd. Ker pa sedanja ustava ureditve določa predsedstvo kot kolektivnega vodja države, bo to obstajalo pač do nove ustave.

Torej, dokler imamo predsedstvo republike, bo le to pač opravljalo svoje naloge. Najbrž bo že formiranje novega izvršnega sveta kar zahtevala naloga. Predsedstvo namreč določa mandatarja – predsednika vlade. Ker bo po slej skupščina vsekakor pluralistična, se bo predsedstvo moralo pri izbiri kandidata ozirati na strankarsko sestavo le-te. Menim tudi, da težišče dela predsedstva ne bo moglo biti predvsem na tistih dejavnostih, kot mu jih nalaga ustava (SLO. ustavna ureditev), pač pa predvsem pripravljanje za korenito reformno družbo, tako na političnem kot gospodarskem področju. Predsedstvo se bo moralo angažirati pri pripravi nove ustave. Ta bo morala Slovenijo spremeniti v sodobno socialno državo.

Če bom izvoljen, se bom čutil obvezanega, da dajem med ostalimi tudi pobude za reševanje agrarnega vprašanja. Pri tem ne mislim samo na že dano pobudo za reševanje problema starih kravic, ki so se v preteklosti dogajale v smeri profesionalizacije stroke, v korist celotne družbe.

Federacija–konfederacija–odcepitev? Ze pred dvema letoma sem v intervjuju za Teleks dejal, da je za nas Jugoslavija sprejemljiva samo kot demokratična konfederacija. V mislih imam unijo suverenih držav, ki imajo tudi lastne oborožene sile, ki so pa lahko med seboj povezane. Toda oborožene sile, ki so na ozemlju republike, morajo biti v njeni pristojnosti in pod njeno oblastjo. Če skupna država Jugoslavija ni sposobna zagotoviti trdne valute, potem sem tudi za lastno denarno enoto.

Prepričan sem, da po volitvah potrebujemo vlado narodne enotnosti. Samo s solidarnim sodelovanjem vseh političnih organizacij bomo lahko učinkovito premagovali družbeno in gospodarsko krizo.

V gospodarstvu so seveda potrebne spremembe. Tudi reprivatizacija. Sem pa proti revolucionarnim posegom v gospodarstvo. Spremembe morajo biti premišljene, časa je treba dati čas. Sem proti nepremišljeni razprodaji družbenega premoženja.

Če bi skušal v predsedstvu uveljaviti interese svoje organizacije? Ne interese stranke – pač pa bi se zavzemal za uveljavljanje programskih usmeritev zveze, ki me predlaga za to funkcijo. Med te usmeritve pa spadajo tudi stališča, ki sem jih navedel v tem pisanju.

Dušan Plut

1. Menim, da so pristojnosti predsedstva Republike Slovenije kljub spremembam še vedno odločno prevelike. To velja tako za pristojnosti sveta za varstvo ustavne ureditve, še posebej pa sveta za ljudsko obrambo. Zeleni Slovenije predlagamo, da so pristojnosti obeh svetov prenesene na organe republiške skupščine.

2. Predsedstvo republike se naj v času po spomladanskih volitvah postopoma opušta, naloge pa se naj prenašajo na republiko skupščino. Ostane naj le predsednik republike Slovenije, ki naj predstavlja suvereno Republiko Slovenijo.

3. Osebnostno želim tvorno sodelovati pri pospešenem procesu demilitarizacije Slovenije: skrajšanje služenja vojaškega roka na največ šest mesecev in služenje izključno na ozemlju Slovenije, zmanjšanje vojaškega zveznega proračuna od 2,9 milijarde dolarjev na 1,5 milijarde dolarjev, postopno širjenje demilitarizirane območja, mirovna vzgoja v šolah itd. Kultura miru in ekologija sta soodvisni vrednosti. Menim, da zahteva alarmantno stanje v našem geografskem okolju razglasitev izrednih razmer, kar pa sodi v pristojnost predsedstva. Zato naj predsedstvo sproži akcijo za celovite ukrepe preprečevanja in odpravljanja izrednih razmer v vse bolj zastrujenem okolju.

4. Jugoslovanska federacija je z izrednimi razmerami na Kosovu, srbsko blokado, z mednacionalnimi in medprebivaljskimi prepri dejansko mrtva črka na orumenem papirju. Konfederativna preureditev v zvezo držav oziroma suverenih republik je po mojem mnenju zadnja možnost za Jugoslavijo. Če za tako radikalno preureditev ne bo možnosti oziroma ustreznih partnerjev, potem Sloveniji preostane le litvanska pot. Seveda z vsemi neznankami in tveganji, ki jih taka odločitev prinaša, a s ciljem suverene države Slovenije v nastajajočih Združenih državah Evrope kot evropske konfederacije. O svoji usodi pa naj odgovorno na referendumu odločajo državljani Slovenije na spomladanskih volitvah.

5. Po volitvah bo nedvomno potrebna taka ali drugačna oblika nadstrankarskega sodelovanja tako pri sestavi vlade kot pri napornem preurejanju odnosov v Jugoslaviji. Povolilne koalicije so v veliki meri pogojene z izidi volitev. Zeleni Slovenije si bomo prizadevali za široko obliko sodelovanja, saj bo na družbenem področju po volitvah počilo po vseh silah.

6. Reprivatizacijo ocenjujem z ekonomskega vidika sicer kot potrebno, vendar imam nekatere ekološke pomisleke. Vsekakor bo reprivatizacija zahtevala poostreno zakonodajo o varstvu okolja in izčrpanih naravnih virih.

7. Mislim, da bi odgovoril licemersko, če bi dejal, da ne bom poskušal v predsedstvu zastopati tudi interese Zelenih. Vendar imam določeno »prednost«, saj vprašanja okolja, preživetja presegajo strankarske interese. Upam le, da ekološka poglavja v programih strank niso slabo obstojno, modno predvolilno perje.

8. V skladu s predlogom o postopni odpravi predsedstva kot kolektivnega organa seveda nisem za profesionalnost članov predsedstva. Poklicno naj bi funkcijo opravljal le predsednik predsedstva.

Dimitrij Rupel

Slovensko predsedstvo ima ponekod premajhne, ponekod pa prevelike pristojnosti. Formalno ima pristojnosti na področju vojske in »varovanja ustavne ureditve«, vendar je v teh pristojnostih pod močnim vplivom, če ne celo pod nadzor

ima predsedstvo glede vojske in policije **premajne** pristojnosti. Vendar je tu neki problem, ker bi po moji — upam, da demokratični — logiki večino teh pristojnosti morala imeti skupščina, iz česar sledi, da ima slovensko predsedstvo **prevelike** pristojnosti z ozirom na slovenski parlament. To se kaže recimo v tem, da imajo člani predsedstva posebno imuniteto, ki je večja od imunitete predsednika ZDA. V posebnih (izrednih?) okoliščinah bi lahko predsedstvo naročilo nasilna dejanja in zanje kazensko ne bi odgovarjalo. To je po mojem treba spremeniti. Treba je izenačiti imuniteto članov predsedstva z imuniteto skupščinskih delegatov.

Težišče dela novega predsedstva naj bi bilo v naslednjem: v zagotavljanju kolikor toliko mirnega **prehoda iz federacije in v pogajanju za novo formulo sožitja med narodi, ki živijo v Jugoslaviji** v pobudi za res demokratično in pluralistično **vlado slovenske republike**; v pobudi za **konstituiranje nove slovenske vojaške ureditve** in v pobudi za **konstituiranje nove zunanje-politične ureditve**, torej za **slovensko zunanje ministrstvo**. Mimo tega bi moralo predsedstvo urediti zadeve v slovenskem notranjem ministrstvu, narediti te zadeve **transparentne**. Preiskati bi moralo delovanje **služb (množina) državne varnosti in ukinit** politično policijo. Takoj bi moralo ukiniti tajne izdaje uradnega lista SFRJ, razveljaviti iz njih izvirajoče pravne akte in **prepovedati ravnanje državnih organov, ki se pri svojem delu opirajo na nikjer objavljene skrivne podzakonske predpise, interna navodila** itn. Pri tej zahtevi se opiram na stališča **Državlanskega foruma za odpravo tajne zakonodaje**.

Priložnost za svoj osebni prispevek vidim na področju zunanje politike suverene Slovenije, na področju kulture in eventualno znosti.

Moj osebni odnos do konfederacije in odcipitve je — na kratko povedano — naslednji: mislim, da je treba sedanjo federacijo najprej razstaviti (tusičiti) slovensko samoodlobo, da bi potem lahko, če bi bilo mogoče in začetno, sestavili pogodbeno skupnost narodov Jugoslavije, ki bi bila denimo konfederacija.

Kaj je »nadstrankarsko sodelovanje«, ne vem. Zaenkrat so o nadstrankarstvu govorili predvsem komunisti, ki so si in kadar so si hoteli zagotoviti položaje mimo volitev in strankarskega tekmovalstva. Vsekakor sem za **sodelovanje med strankami**. Ne vem, kakšna bo situacija po volitvah, zato težko napovedujem, kakšno vladno naj bi oblikovali po njih. Osebnost sem bil za veliko koalicio že davno. Takrat so to idejo in okroglo mizo komunisti zavračali oz. je niso jemali resno.

Sem za kontrolirano in postopno repitvazijo. Kolikor vem iz pripovedovanja prijateljev ekonomistov, je najprej potrebno podzavljenje »družbene lastnine«, šele nato je mogoče govoriti o repitvaziji. Trenutno se mi zdi najbolj nevarna privatizacija družbene lastnine, ki grozi ob dejanskih in dozdennih stečajih podjetij, in z katero se utegne družbeno premoženje preprosto preseliti v roke »ustreznim« nameščenim privatnikom; predvsem pa se mi zdi obsejanje vredno »hitenje« s »kardiovskimi rešitvami«, ki naj bi zagotovile preživetje partijskih struktur kljub volitvam in po njih.

Če bom izvoljen v predsedstvo, bom skušal vplivati na njegovo politiko v smeri zgoraj

razloženih prioritet. Te prioritete je izdelala opozicija, v njej pa, kot je znano, igra **Slovenska demokratična zveza** ključno vlogo. Naj opozorim, da v dediščino SDZ, ki jo hočem in moram spoštovati, sodi tudi **Majniška deklaracija**. Mislim, da pri tem ne gre za ozke strankarske interese, ampak za vitalne nacionalne interese. Pri zastopanju in varovanju teh interesov sem pripravljen sodelovati tudi s predstavniki drugih strank, od strank Demosa do ZKS-SDP.

V prelomnem času, ki bo nastopil po volitvah, bodo vsi udeleženci slovenskega političnega prizorišča zelo obremenjeni. Če to pomeni profesionalizacijo funkcije člana predsedstva, bo treba to pač sprejeti. Kar se mene tiče, seveda upam, da bom lahko, tudi če bi bil izvoljen, nadaljeval svoje delo na fakulteti. Če pa ne bi šlo drugače, bi bil začasno pripravljen večino energije posvetiti delu v predsedstvu Slovenije. Gre mi namreč za Slovenijo!

Boštjan M. Zupančič

V sistemu delitve oblasti je predsedniška funkcija, pa naj gre za individualno ali kolektivno predsedstvo, lahko zamišljena samo kot funkcija, ki ustavnopravno in politično reprezentira narodno suverenost ne samo nadstrankarsko, ampak celo nad ravni siceršnje delitve oblasti (med sodno, zakonodajno in izvršilno vejo).

Težišče dela za novo predsedstvo republike Slovenije je potemtakem lahko prav v združevalni reprezentančnosti po eni strani, po drugi pa tudi v aktivnem angažmaju članov predsedstva tam, kjer je predsedstvo sposobno prebiti led medstrankarskih — pa objektivno ne nujnih — sporov.

Osebn prispevek v kolektivnem predsedstvu Republike Slovenije vidim tudi v udeleževanju na tistih področjih, na katerih sem bil že doslej najbolj aktiven, to pa je na področju udeležanja pravne države, na področju vzgoje in izobraževanja, na področju kulture, posebej pa še na področju mednarodnih stikov, ki jih imam sprito petnajstletnega delovanja na Zahodu.

Do vprašanja glede federacije oziroma konfederacije oziroma celo odcipitve je moj odnos zelo prožen. Moje stališče je, da v viharnem času, kakršen je sedaj, ko v Srbiji ne vladata politična racionalnost in pragmatizem, ni pametno vleči radikalnih potez: odcipitev ni politično ali gospodarsko, marveč je predvsem zgodovinsko vprašanje. Odgo-

vor nanj je treba nasloniti na perspektivo vse slovenske preteklosti, hkrati pa tudi na dolgoročno perspektivo slovenske prihodnosti. V sedanjem stanju prihajajo v poštev vse tri možnosti, pri čemer je kot ultimum remedium možna tudi odcipitev.

Na vprašanje, ali bi bila po volitvah potrebna kakšna oblika medstrankarskega oziroma nadstrankarskega sodelovanja, odgovarjam pritrdilno zato, ker je sedanja strankarska razdrobljenost izraz politične nezrelosti slovenskega prostora in tudi zato, ker je skoraj groteskno, da se v narodni skupnosti dveh milijonov ljudi pojavlja tako ozka, tako slabo izniansirana, pa tako številna paleta političnih barv, ki pa so vse navsezadnje bolj lobbyji kakor pa stranke.

Odlčno sem proti repitvaziji gospodarstva. To iz razlogov, ki sem jih navedel že drugje, ki pa so na kratko v tem, da menim, da je kapitalizem zlo. Odlčno sem tudi proti razprodaji slovenskega gospodarstva, proti nekritičnemu identificiranju z Evropo in z Zahodnim sploh in pa tudi proti sprostitvi možnosti, da bi tuji kupili naše institucije, tovarne in zemljo.

Na vprašanje, ali bom v predsedstvu skušal uveljaviti interese svoje stranke, odgovarjam, da me je Mladina imenovala »moža brez stranke«, prvič, in drugič, da je po mojem mnenju predsedniška funkcija po svoji naravi nadstrankarska.

Na vprašanje, ali naj bi bilo članstvo v predsedstvu profesionalna funkcija, po mojem ni mogoče odgovoriti brez vednosti o tem, kdo bo v takem predsedstvu. Če so v njem kompetentni in profesionalni ljudje, ki so se splošno angažirali povsod tam v slovenski skupnosti, kjer bi lahko nastale izrazite težave, potem menim, da bi ta funkcija morala biti profesionalna. Ker pa v novi sestavi verjetno ne bo kolektivnega predsedstva, bo to vprašanje kaj hitro postalo — brezpredmetno.

Ciril Zlobec

1. Odnos med predsedstvom, skupščino in vlado, zlasti v razmerju porazdelitve političnih pristojnosti, se hitro in bistveno spreminja. Zdej je predsedstvo že nekaj časa doma na prepihu. Kakšno bo prihodnje, popačilsko? Njegova vrednost in pomen, tako se mi zdi, ne bosta toliko odvisna od pristojnosti, ki jih bo imelo, prevelikih ali premajhnih, ampak predvsem od tega, ali bo delovalo v skladu ali neskladju med zdaj pričakovanim in realno možnim po volitvah. Po dejanskem stanju v družbi.

2. Slovenija se naglo spreminja in državo, znotraj ali zunaj Jugoslavije, ki pa šele išče svojo pravo podobo. Mislim, da bo predsedstvo bolj kot doslej funkcioniralo na simbolni ravni v najpozitivnejšem smislu te besede. Prek njega naj bi čutili, varovali in krepili suverenost svoje nacionalne države, bili naj bi torej avtoritativni simbol in čuvur ustave in državne suverenosti slovenskega naroda in drugih državljanov Slovenije. V tem smislu najvišja politična in nacionalna ustanova, učinkovita le, če bo tudi uglebna, njen ugled pa bo najbrž odvisen predvsem od ugleda njenih članov. Vendar gre pri tem tudi za nekaj drugega: zaradi svoje pretekle zgodovine in sedanjih razmer smo Slovenci, klarg rečeno, nezaupljivi do kakršnekolik oblike oblasti, pogosto celo vneprej sovražni, zato vse, kar jo predstavlja, zbujva v nas bolj neupanje kot spoštovanje, bolj ciničen prezir kot ugled. To pa seveda ni spodbudna lastnost, če želimo biti suverena država. Bo poslej drugače?

3. Upam, da ne zveni preveč domisljavo: najbolj »koristen« bi utegnil biti na nacionalno integrativnem področju, ki je zdaj, po moji oceni, že nevarno zrahljano.

4. O federaciji ne kaže izgovarjati besed. Dokončno in do kraja jo je pokopala sedanja srbska politika. Upajmoča misel nanjo pa je že kar atavistično zasidrana (samo verbalno?) v večini zveznih političnih teles, pa tudi nekaterih republikih, kar ustvarja v našem javnem življenju čuden paralelizem, ki vneprej omrtviti sleherni poskus kakršnekolik učinkovite države in družbene prenov: izvršna politika, ustava, zakonodaja, vojska itd. vztrajajo pri konceptu idealizirane federacije (bratstvo in enotnost, čeprav se med seboj grizemo kot rne in rdeče mrjavlj), torej pri federaciji kot fetišu, ki je za apriorna vrednota za vse čase in razmere, odnosi med republikami pa so komaj še konfederativni, marksijske docela pretrgani, vzdržuje jih le še državna prisila. Zdej se skoraj vsi opredeljujejo z zaniikanjem drug drugega. To je začaralni krog politične paranoje. Slovenija bi se morala čimprej in brez kompleksa krivde, pa tudi brez samovšečne evforije, kritično in odgovorno avtoedemirati, kaj pravzaprav smo in kaj lahko postanemo. Od tod naprej bi bilo tudi razmišljanje o konfederaciji ali odcipitvi veliko bolj plodno in realno, manj polemično spolitizirano za dnevne potrebe enega ali drugega. Vprašanje je vsaj toliko strokovno kot politično. V vsakem primeru pa zelo resno in odgovorno.

5. Težko je biti prerok, osebno pa mislim, da ne bo za nikogar med nami dobro, če bodo volitve ustvarile frustrirane poražence in evforične zmagovalce. Oboje poznamo in vem, do to ni dobro. Pametno bi bilo, če bi se skupaj, nadstrankarsko, dokopali do razvidne, soglasne sprejete in zato zavezujoče nacionalne politike, način njene realizacije pa naj omogoča »posebnost« skupščinske ali vladne koalicije in možnost smiselnega delovanja opozicije, katerakoli in kakršnakoli že bo.

6. Čakam, da bo kaj pametnega o tem povedala stroka. Za zdaj pa prav na tem področju »gnetemo megle v najbolj temni noči, v najbolj nepredirni temi predora«, kot je zapisal nek satirik.

7. Nikar. Tudi zdaj mi je interes skupnosti nad interesom stranke. Na srečo je takšno tudi temeljno načelo »moje« stranke, Socialistične zveze Slovenije.

8. To bo najbolj odvisno od splošnega položaja po volitvah, od statusa in moči skupščine, vlade, strank in tudi od položaja slovenske države, kakršna se zdaj šele oblikuje. Tako doma kot v Jugoslaviji in v tujini.

Slavoj Žižek

1. Pristojnosti predsedstva so neustrezne. Predsedstvo kot kolektivni organ je ostanek samoupravno-kardeljanskega spačka; zato ga je treba čimprej odpraviti, tj. nadomestiti s predsednikom republike, večino njegovih pristojnosti pa prenesti na parlament in vlado.

2. Glede na sedanje pristojnosti bi moralo biti težišče dela na naslednjem:

— preoblikovanje Slovenije v gospodarsko in politično suvereno državo skozi razčiščenje odnosov v jugoslovanski skupnosti in skozi mednarodno afirmacijo Slovenije;

— razgraditev samoupravno-socialističnega državnega aparata, njegova pretvorba v učinkovito, strokovno usposobljeno in parlamentarnu nadzoru izpostavljeno državno službo — s posebnim ozirom na pretvorbo vseh represivnih organov v neideološke službe, namenjene zgolj varstvu javnega reda in miru;

— oblikovanje republiške vojske, toda s hkratnim poudarkom na čim hitrejši demilitarizaciji celotnega družbenega življenja;

— preoblikovanje političnega sistema v enodromno parlamentarno demokracijo s proporcionalnim volilnim sistemom, kjer pa bi bilo hkrati treba najti pot, da se ustrezno izrazijo interesi, ki jih strankarska politika ne more zajeti (interesi »marginalnih« skupin, državljanske pobude, »korporativni« interesi kmetov, delavcev, podjetnikov, študentov itd.).

3. Posvetil bi se preoblikovanju sedanjega samoupravnega spačka v sodoben državni aparat: v strokovno usposobljeno službo, ki bo čim bolj »nestrankarska«. Tu gre predvsem za »civiliziranje« oboroženih sil (njihovo izključitev iz političnih procesov, takojšnje zmanjšanje in podreditev civilnemu nadzoru) ter odpravo politične policije, njeno podreditev parlamentarnemu nadzoru vseh strank, njeno razpustitev oziroma preobrazbo v službo, kakršno imajo normalne demokratične države (protiobveščevalna služba oziroma kvečjemu služba za varstvo ustavne ureditve), javno dostopnost vseh podatkov o državljanih itd.

4. Da je Jugoslavija mrtva, da še živi le zato, ker si noče priznati, da je mrtva, to je danes

vsakomur jasno. Glavni krivci za njeno smrt so natanko tisti, ki se najglasneje ponujajo kot rešitelji in povsod odkrivajo »separatiste« ali »nacionaliste«, na prvem mestu ZKJ in JLA. Pogoj za njeno morebitno preživetje kot konfederacije je torej, da ti dve sili izgine iz političnega prizorišča in da ju nadomestijo demokratično izvoljeni predstavniki vseh narodov. Nato bo morebiti mogoče skleniti dogovor suverenih držav o skupnem opravljanju nekaterih poslov, ki zadevajo gospodarsko sodelovanje itd. Prihodnjo Jugoslavijo vidim bolj kot nekakšen Benelux, gospodarsko unijo, ki bi vsem njenim članom pomagala omiliti katastrofalne učinke prehitre vključitve v mednarodno konkurenco.

Sicer pa mislim, da je danes razvpito geslo o »politiki kot umetnosti mogočega« izgubilo svoj pomen: smo v času, ko je treba (vsega) »nemogočega« in takoj odločno ukrepati — enostransko razveljaviti vse zvezne odredbe, ki za demokratično izvoljeno slovensko oblast ne bodo sprejemljive itd. Kdor modro čaka »pravi trenutek«, ga ne le nikoli ne dočaka, ampak nenadoma ugotovi, da je igra že odločena, brez njega.

5. Glede na usodne odločitve, ki so pred nami, in glede na najverjetnejši volilni izid menim, da je neke vrste »velika koalicija« nujnost. Menim, da se vsi politični subjekti te nujnosti zavedajo.

6. Sem za repitvazijo, toda v okviru razumno pretehtane politike, ki naj:

— najprej družbeno lastnino pretvori v državno, da prepreči sedanje »divje« privatiziranje s strani politokratskih mafij;

— nato organizira njeno postopno razprodajo v razmerah stabilne pravne ureditve, ki bo ustvarila ozažnje zaupanja za zasebni kapital (tega je kljub krizi še dovolj v nogavicah);

— tako dobljena sredstva pa porabi za ekološko preusmeritev gospodarstva in za socialno skrb za tiste, ki jih bo prehod in tržne razmere gospodarsjenja najbolj prizadela.

Predvsem se moramo zavedati, da privatizacija ni koren lečen, ki odpravlja vse probleme: če naj zasebno gospodarstvo ima blagodejne družbene učinke, mora za njim stati modra državna politika, ki skrbi za njegovo infrastrukturo (ceste, energija itd.), ga s premišljenimi davčnimi itd. uredbami usmerja na ekološko ustrezno pot in načrtuje možnosti za njegovo vključitev v mednarodne tokove.

7. Vem, da na to vprašanje pričakujete spredeležajoč se odgovor v slogu »ne, nadstrankarski bom, šlo mi bo za interese vseh Slovencev«. Toda moj odgovor je drugačen: še kako si bom prizadeval uveljaviti tiste posebnosti, ki odklikujejo liberalni pogled: predvsem poslušaj za obrobne skupine in interese, za vse tiste, kar ni zadeva »velike« politike; prizadevanje, da bi »mali človek« čimprej lahko zaživel svoje življenje zunaj političnih skrbij; boj za to, da bi podoba Slovenije bila čim bolj »navrščina«, da bi bila Slovenija skupnost, ki bi jo regionalne, nazorske itd. razlike bogatile, ne pa da bi se bilo nenemno treba »zdrževati« pred nevarnostmi. Sprava je zame priznanje razlik, drugačnosti, ne pomenjenje v imenu nove podobe slovenstva.

8. Stališče je jasno iz odgovora na prvo vprašanje: ne.

Comunità Italiana

predsednik Comunità Italiana: **Boris Bertoni**
sedež stranke: Piran, Kajuhova 12
datum ustanovitve: 22. januar 1990
število članov: 100

Comunità Italiana deluje na območju, kjer živijo pripadniki italijanske narodnosti.

Nastopila bo na volitvah v republiški družbenopolitični zbor, vendar le v enoti, kjer volijo delegata italijanske narodnosti: predlagala bo dva kandidata: **Sandra Kravanj** in **Rossano Vuk**. Nastopila bo tudi na volitvah v skupščino skupnosti obalnih občin in v skupščine treh obalnih občin; tu imajo tudi samoupravno narodnostno skupnost kot četrti zbor občinske skupščine.

»Program, ki ni samo za italijansko narodnost, ali Lista sožitja.« Tako predstavljajo Comunità Italiana svoj program, ki obsega problematiko obstoja in razvoja italijanske narodnosti kot avtonomnega sestavnega dela regije in sega v koncept globalnega razvoja Obale in širšega območja. Zavzemajo se za revitalizacijo te regije ob upoštevanju ekoloških, kulturnih in ekonomskih značilnosti. Predlagajo večjo integracijo z obmejnimi področji kot pogoj za vključevanje v Evropo regij; zavzemajo se za neposredno in nedirigeno povezanost na vseh področjih ob upoštevanju suverenosti meja, za prehod meje z osebno izkaznico ter demilitarizacijo mejnega območja, za ekonomski razvoj in osebni standard na evropski ravni.

Glede italijanske narodnosti pa zahtevajo preobrazbo vloge institucij predstavnice narodnosti od dosežanja oblastno-transmisijske k pluralni, demokratični organiziranosti, neobremenjeni z vertikalno politiko lastne občine. Hočejo popolno vlogo dvojezičnosti in šoto brez ideoloških vsiljevanj, ki bi pripevala h kulturi sožitja in medsebojnega spoštovanja. Zavzemajo se za popolno svobodo tiska in govora v obeh jezikih okolja. Predlagajo postopno uvedbo izvirnih imen krajev in ustrezno ovrednotenje naravne in kulturne dediščine našega okolja. Demokracija se po njihovem mnenju kaže predvsem v spoštovanju različnosti.

Demokratična zveza Kosova (DZK)

predsednik DZK: **Martin Berishaj**
sedež stranke: Ljubljana, Parmova 43
datum ustanovitve: 10. februar 1990
število članov: 1200

DZK za zdaj nima področnih odborov po Sloveniji. Nastopila bo na volitvah za republiški družbenopolitični zbor; v 14 enotah bo predlagala 29 kandidatov, v vsaki enoti po dva, v eni pa tri. Nosilec liste za republiški DPZ je **Martin Berishaj**.

DZK v Ljubljani je sicer sestavljen del DZK iz Pristine, vendar bo v slovenskem političnem prostoru delovala samostojno in neodvisno od pristinske organizacije. DZK se bo zavzemala za suverenost vsakega naroda v Jugoslaviji, tudi Albancev. Zavzemala se bo za to, da bodo tudi Albanci v Jugoslaviji dobili status naroda in s tem končno postali politični subjekt. V jugoslovanskem prostoru se bodo zavzemali za odpravo boljševističnega koncepta kontrarevolucije, ki se zdaj pripisuje Albancem, v Sloveniji pa med drugim tudi za dopolnilni pouk v albanščini za otroke Albancev.

DZK se zavzema za gospodarske in družbene reforme, ki težijo k čim hitrejšemu izhodu iz krize, in za čim hitrejši gospodarski razvoj države; zavzema se za tržno gospodarstvo, za različne oblike lastnine, za sodobni trg in za prenehanje vmešavanja politike v gospodarska vprašanja.

DZK se zavzema za demokratično, federativno, socialistično Jugoslavijo in za reformo sistema na teh usmeritvah.

Stranka sivih panterjev (Sivi)

predsednik Sivi: **Dragan Černetič** sedež stranke: Maribor, p. p. 23 datum ustanovitve: 14. marec 1990 število članov: 1500

Sivi so pridruženi član Demosa — združene opozicije. Imajo pet področnih odborov po različnih slovenskih regijah. Predlagali bodo tri kandidate za republiški družbenopolitični zbor. Nosilec liste je **Dragan Černetič**.

Stranka bo brezpogojno sodelovala v reorganizaciji našega državnega in gospodarskega sistema. S politično dejavnostjo na volitvah mora izkazati svojo podporo preporodu Slovenije v bogatejšo, civilizirano, pravno, kulturno in svobodno državo. Zavzemajo se za ločitev sklada pokojninskega in invalidskega zavarovanja od državnega nadzora, da se prepreči vsaka nenamenska uporaba. Zahtevajo vrnitev premoženja v neprimernih predvojnih pokojninskega zavarovanja. Zahtevajo takojšnjo ustanovitev državne neodvisne strokovne komisije, ki bo natančno preiskala dejavnost sklada pokojninskega in invalidskega zavarovanja od dneva osvoboditve do dneva sklica prvega slovenskega pluralističnega parlamenta. Raziskati mora prtok in odtok denarja, vzroke nelikvidnosti, poslovanje organov sklada itd.

Slovenska demokratična zveza (SDZ)

predsednik izvršilnega odbora SZD: **dr. Hubert Požarnik** sedež stranke: Ljubljana, Komenškega 7 datum ustanovitve: 11. januar 1989 število članov: 3000

SDZ je vključena v Demos — združeno opozicijo. Ima področne odbore v vseh regijah in 51 občinskih odborov. Predlagala bo kandidate v vse tri zborbe republiške skupščine: v družbenopolitični zbor 77 kandidatov, v 14 volilnih enotah, v okviru Demosa pa bo postavila 22 kandidatov v zbor občin in 17 kandidatov za zbor združenega dela.

PREDSTAVLJAMO VAM

Vse vaše stranke

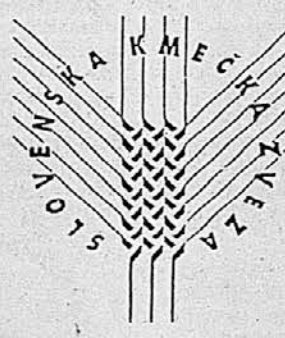
Nosilec liste za republiški družbenopolitični zbor je **dr. France Bučar**.

SDZ bo nastopila tudi na volitvah v skupščino mesta Ljubljane, skupščino skupnosti obalnih občin in na volitvah v skupščine 53 občin.

»Glavni cilj prizadevanj SDZ je ohraniti naravne danosti in ustvarjati družbene razmere, ki naj posamezniku omogočijo preživetje in čim boljši razvoj njegovih osebnih sposobnosti.« so zapisali med svojega programskega izhodišča. SDZ se bo med drugim najodločneje zavzela za učinkovito demografsko politiko Slovenije, za uravnotežen gospodarski razvoj, za ustanovitev sklada za nerazvite v Sloveniji, za neprimerno ugodnejše možnosti za kmetijstvo, za izboljšanje delovnih razmer in materialnega položaja slovenske kulture, za samostojno slovensko vojsko, za narodno spravo.

Na gospodarskem področju se zavzemajo za popolno enakopravnost zasebnih obrtnikov in podjetnikov, za pomoč in davčne olajšave za vse, ki se odločajo za ustanovitev obrtne delavnice ali podjetja, in za tiste, ki zaposlujejo nove delavce, pa tudi za ustanavljanje neodvisnih sindikatov in za to, da bo slovenski delavec čimprej za enako delo plačan enako kot delavec v razvitem svetu.

Slovenija bi morala po njihovem mnenju postati suverena in samostojna država, potem pa, če se bodo njeni državljani tako izrekli na referendumu, lahko sklene konfederalno pogodbo.

Slovenska kmečka zveza (SKZ)

predsednik SKZ: **Ivan Oman** sedež stranke: Ljubljana, Dalmatinova 4 datum ustanovitve: 12. maj 1988 število članov: 30.000

SKZ je vključena v Demos — združeno opozicijo. Njene podružnice so različno organizirane, in različno velike, 140 jih je, so pa v vseh občinah, razen v Kopru, Piranu in Izoli.

Na volitvah v republiško skupščino bo SKZ nastopila s samostojno listo za DPZ z 79 kandidati v 15 enotah. Za zbor občin bo nastopila v okviru Demosa z 19 kandidati, za zbor združenega dela pa z 11 kandidati.

Nosilec liste za republiški DPZ je **Marjan Podobnik**.

SKZ bo nastopila tudi na volitvah v skupščino mesta Ljubljane in v vse občinske skupščine; ponekod samostojno, ponekod v okviru Demosa, ponekod pa skupaj z ZSMS.

Pridelovanje kakovostne in zdrave hrane po sprejemljivih ocenah je prva naloga uspešne kmetijske politike, pravijo v SKZ. Druga naloga pa je ohranjanje sposobnosti kmetijstva za polno preskrbo nacije v krizi. SKZ si je zadala za cilj tako nacionalno kmetijsko politiko, v kateri bo družinska kmetija temeljna enota v kmetijskem gospodarstvu. Zavzemajo se za klasično združništvo, za davčno politiko, ki bo spodbujala čim bolj smotno rabo zemlje, za pravno varnost kmetstva in njegovega premoženja, za odpravo vseh monopolov, za okolju prijazno pridelavo hrane, za etiko v odnosu do narave.

Kmet naj bo enakopravni član družbe. Njegov socialni položaj je treba izenačiti s položajem drugih. Zavzemajo se za razvoj pospeševalnih služb, kmetijskega šolstva in znanstveno-raziskovalne dejavnosti.

SKZ že od vsega začetka poudarja potrebno po nacionalni agrarni politiki in gospodarski samostojnosti Slovenije. Glede Jugoslavije pa se pridružujejo Demosovi zahtevi po konfederaciji in suvereni Sloveniji.

Slovenska obrtniška stranka (SOS)

predsednik glavnega odbora SOS: **Franc Golija** sedež stranke: Kranj, Likozarjeva 1 datum ustanovitve: 27. december 1989 število članov: 1000

SOS je pridruženi član Demosa — združene opozicije.

Ima 9 občinskih odborov po Sloveniji in enega območnega: za Gorenjsko.

Za republiški družbenopolitični zbor bo SOS predlagala 78 kandidatov v 14 volilnih enotah, po enega kandidata pa v zbor občin in zbor združenega dela.

Nosilec liste za republiški družbenopolitični zbor je **Franc Golija**.

SOS bo nastopil na volitvah v sedem občinskih skupščin.

SOS si je za cilj zadala skrbeti za uresničevanje delovnih, stanovskih in državljanjskih interesov svojih članov, zlasti obrtnikov, zasebnih podjetnikov in državljanov svobodnih poklicev. Seveda pa ne namervajo politično delovati zgolj za interese tega sloja. Podpri bodo vsa izhodišča, ki bodo zagotavljala demokratično družbeno ureditev in svobodno tržno gospodarstvo v Sloveniji in Jugoslaviji.

Največji del svojega programa namenjajo gospodarskim vprašanjem. Zavzemajo se za izhodiščno enakopravnost vseh oblik lastnine; zakonske rešitve morajo še posebej zagotavljati enakopravnost zasebnega kapitala v razmerju do družbenega, združenega in se zlasti tuje kapitala. So za odpravo nikogaršnje lastnine in revizijo vseh vrst nacionalizacij, kulaskih in podobnih procesov. Zavzemajo se za to, da obrtniki, zasebni podjetniki in ostali državljani ne bodo v neenakopravnem položaju z drugimi subjekti, zlasti glede obremenitev z davki in prispevki ter drugimi družbenimi dajatvami; vse te dajatve, ki so zdaj izredno visoke, je treba zmanjšati na evropsko raven obdavčitve.

Zavzemajo se za suvereno Slovenijo v konfederativni Jugoslaviji.

Socialdemokratska zveza Slovenije (SDZS)

DR. LOJZE UDE: ENO LETO PO SPREJETJU ZVEZNIH DOPOLNIL

Sloveniji se ni zgodilo nič hudega

Konec leta 1988 je republiška skupščina dala soglasje
k dopolnilom ustave SFRJ. Že pred odločanjem, o soglasju so
mnogi (na primer Peter Jambrek, Ivan Kristan, Društvo
slovenskih pisateljev itd.) bolj ali manj ostro očitali, da nekatera
od teh dopolnil krnijo suverenost Slovenije in da republiška
skupščina ne bi smela dati soglasja.

šteti, da vsake širitve zvezne pristojnosti ni mogoče šteti za krnitev suverenosti republik, če se npr. nanaša na varstvo okolja, ki ima tudi naddržavne razsežnosti, na področje tehničnih standardov, na krepitev in varstvo temeljnih človekovih pravic in svobod (kjer se tudi uveljavljajo težnje po »naddržavnem« obravnavanju teh pravic) ipd.

Nekaj koristi in bore malo škode

3. Očitno je tudi, da so nekateri ob sprejetju zveznih dopolnil **podenjevali pomen amandmajev, ki se nanašajo na ekonomski sistem, deloma pa tudi na politični sistem.**

Zlasti dopolnila, ki se nanašajo na ekonomski sistem, so v bistvu formalno začela proces odpravljanja dogovorne ekonomije in nelastnidskega koncepta družbene lastnine, ki sta prav gotovo med najpomembnejšimi razlogi za globoko gospodarsko krizo. Dopolnila k zvezni ustavi so bila začetek pravne uveljavitve tržnih zakonitosti, enakopravnosti vseh oblik lastnine (zlasti tudi združne in zasebne) ter samostojnosti gospodarskih subjektov. Zakon o podjetjih, zakon o vrednostnih papirjih, o trgu kapitala, o bankah, o zunanjtrgovinskem poslovanju in drugi zakoni so sicer šli še dlje od dopolnil k zvezni ustavi, vendar so ta proces omogočila tudi zvezna dopolnila. Podjetništvo in zlasti zasebno podjetništvo pa sta prav gotovo vplivala tudi na procese politične demokratizacije, saj neodvisni gospodarski subjekti, na primer zasebni podjetniki, katerih število je vse večje, predstavljajo za državo in politiko naobvladljivo silo, ki nujno postaja tudi političen subjekt in je podlaga ter nosilec idej o političnem pluralizmu. Resda so amandmaji k zvezni ustavi, ki se nanašajo na politični sistem in ki uveljavljajo neposredne in tajne volitve za skupščine in druge organe z več kandidati, dokaj skromni, saj zvezna ustava še vedno predvideva vodilno vlogo zveze komunistov, ureja poseben položaj družbenopolitičnih organizacij in omejuje ureja pravico do združevanja vendarle pomenijo prvi korak k demokratizaciji političnega sistema, kateremu je sledil razvoj (zlasti v SR Sloveniji), ki ga pred dobrim letom dni ni bilo mogoče pričakovati ali napovedovati. Zavrnitev dopolnil k zvezni ustavi oz. odklonitev soglasja s strani slovenske skupščine (treba je upoštevati, da je tedaj razen v Sloveniji v celoti prevladovalo mnenje, da je mogoče amandmaje sprejeti le v »paketu« in ne posamično) bi torej lahko onemogočila evolutivni prehod ureditve z enopartijskim monopolom v demokratičnejši politični sistem.

4. Predvsem pa lahko sedaj tudi ocenimo, kaj se je **pravzaprav zgodilo na podlagi najbolj spornih dopolnil, nastetih v začetku tega članka. Moram reči, da dostoj bore malo ali**

nič. Res je sicer leto dni kratek čas in ni mogoče z gotovostjo trditi, da pred dobrim letom dni sprejeti amandmaji k zvezni ustavi vendarle ne bodo imeli nikakršnih posledic za položaj republik v ekonomskem in političnem sistemu. Zlasti to velja za amandma, ki se nanaša na financiranje JLA in amandma o izvrševanju zveznih zakonov (št. XXXVII). Na drugi strani pa zadnje leto ni bilo običajno leto. V svetu, Evropi in Jugoslaviji se je zgodilo toliko, kot se ni poprej v desetletjih. To je bilo leto številnih presenetljivih in hitrih preobratov v številnih državah, leto rjuga naših političnih strank in alternativnih gibanj v Jugoslaviji, še posebej v Sloveniji in na Hrvaškem, leto prevrednotenja nekaterih doslej najpomembnejših izhodnih našega političnega sistema (kdo bi pred letom dni lahko predvideval, da bomo v slovenski ustavi črtili iz imena naša republike ideološko opredelitev, da gre za »socialistično« republiko), leto uveljavitve novega volilnega sistema z vlogo strank v njem.

Na drugi strani pa amandmaji, ki naj bi bili usodni in ki naj bi bistveno okrnili slovensko suverenost, kot so amandma o nasprotju med zveznim in republiškim zakonom, o mednarodnem sodelovanju, o pravosodju, o upravi in o financiranju JLA, niso imeli nobenih posledic.

Celo tisti, ki se zavzemajo za hierarhijo pravnih aktov in popolni primat zveznega zakona 4. tč. 27. amandmaja k zvezni ustavi, niso razumeli tako kot npr. Jambrek in Kristan, kot da bi torej že amandma uveljavljali primat zveznega zakona. Nasprotno! Predlagajo, naj ta primat uvede nova ustava. Prav tako pred Ustavnim sodiščem Jugoslavije ni bilo nobene primera, ki naj bi dokazoval, da je dopolnilo primat zveznega zakona že uvedlo.

Tudi določbe 36. amandmaja, ki je uveljavljal dolžnost republik sodelovati pri uresničevanju mednarodnega sodelovanja z drugimi republikami in ki je zavezoval republike, da usklajujejo mednarodno sodelovanje z zveznimi organi, nihče ni razumel v tem smislu, da lahko zvezni organi dajejo republikam obvezna navodila. Dejansko je bilo mednarodno sodelovanje Slovenije v tem letu (zlasti v okviru skupnosti Alpe-Adrija) intenzivnejše kot kdajkoli prej in to kljub zakonitosti

zveznih organov, ki to povezovanje bolj tolerira kot vzpodbuja. Amandma o pristojnosti zveze, da določa načela o ustanavljanju in sestavi rednih sodišč ter načela o izvolitvi in prenehanju sodniške funkcije, še ni imel za posledico izdaje zveznega zakona, pač pa delovni osnutek tega zakona po zatrijevanju strokovnjakov ne vsebuje določb, ki bi lahko zahtevale reorganizacijo sodstva v naši republiki in ki bi bile sicer (npr. glede volitve sodnikov) nesprejemljive.

Že ob sprejetju amandmaja, ki med pristojnostmi federacije našteva tudi urejanje temeljev sistema državne uprave, smo nekateri opozorili, da je bil tak zakon sprejet že veliko pred sprejemom amandmajev k zvezni ustavi, na podlagi (tudi po mojem mnenju) napačne interpretacije 2. tč. 1. odst. 281. člena Ustave SFRJ, ki pravi, da federacija zagotavlja sistem socialističnih samoupravnih družbenoekonomskih odnosov in enotne temelje političnega sistema. Dopolnilo ni prineslo torej nič novega, ko je prevrednotilo pristojnost federacije urejati temelje sistema državne uprave. Izločiti pa druge točke 1. odst. 281. člena iz Ustave SFRJ ni bilo mogoče, ker se drugi s takim predlogom niso strinjali.

Pač pa je bil izdan na podlagi dopolnila o financiranju JLA kot začasn ukrep (zakonu je nasprotovala SR Srbija), zakon o začasnih ukrepih o posebnem zveznem davku od prometa izdelkov in storitev za financiranje JLA v letu 1990 (Ur. l. SFRJ št. 85/89). Vendar je bil ta sprejet predvsem zato, da ne bi bilo treba povečati kotizacije republik, ki se izračunava na podlagi družbenega proizvoda posameznih republik, kar je za Slovenijo neugodnejše merilo, kot na obremenjevanje prometa izdelkov s posebnim davkom. Če tak zakon ne bi bil sprejet, bi federacija pač zagotovila ustrezna sredstva prek zveznega proračuna iz običajnih virov.

Suverenost Slovenije se je še utrdila

5. Ponovno poudarjam, da zadnje leto seveda ne more biti dokončen dokaz za nenevarnost že sprejetih ustavnih dopolnil, in ne zanikam, da jih nekateri ne bodo skušali izkoristiti za centralizacijo. Za take poskuse pa so sedaj

prav gotovo neugodnejše razmere, kot so bile pred nekaj več kot letom dni.

Tedaj sem v članku »Več samozvesti in manj strahu« (Delo, 5. novembra 1988) zapisal, da kaže pri razlagi dopolnil k zvezni ustavi izhajati iz načela, da delovni ljudje in narodi uresničujejo svoje suverene pravice v socialističnih republikah in socialističnih pokrajinah in – kadar to v skupnem interesu določa zvezna ustava – tudi v federaciji. »Od mene kot Slovenca je torej odvisno, katere pravice bom prenesel na federacijo. Kadar gre za mojo suverenost, ki je ne izvršujem na zvezni ravni, ne bom nikogar spraševal, kako naj se odločim. Vsečina moje suverenosti je odvisna od moje volje, ne pa od tega, v kolikšni meri mi jo priznavajo drugi. **Stvar slovenskega naroda pa je, ali bo izločeval svoje pojmovanje suverenosti in kakšen bo njegov odnos do omejevanja.**«

Moram reči, da so dogajanja v zadnjem letu glede uveljavljanja slovenske suverenosti spodbudna. **Amandmaji k republiški ustavi**, sprejeti septembra 1989. leta (za kar gre za sluga ne le skupščini, temveč tudi našim političnim strankam), niso le izločili iz Ustave določbe o enopartijskem monopolu oblasti, vsebinsko razširili temeljne pravice in svoboščine (med njimi zlasti tudi pravico združevanja za doseg političnih ciljev) in omogočili večstrankarski sistem ter prve demokratične volitve (skupaj z volilno zakonodajo), temveč **so utrdili tudi suverenost slovenske države**, saj so posebej poudarili njeno ekonomsko suverenost (11. dopolnilo), dolžnost vseh organov, da upoštevajo interese Slovenije, kadar zvezni organi protustavno posegajo v njen ustavni položaj in pravice (42. dopolnilo), in načelo, da je treba pri prevzemanju finančnih obveznosti za uresničevanje funkcij federacije upoštevati materialne možnosti republike in potrebe njene razvoja (46. dopolnilo). Ti amandmaji so torej v nasprotju s pričakovanimi nekaterih okrepili suverenost Slovenije. Jambrek je tedaj zapisal v članku »Vzporednice z letom 1948« (Delo, 30. septembra 1989), da sta »slovenska partija in njeno vodstvo opravila popravni izpit« in da vodstvo »pomembno izboljšalo svojo oceno iz zveznih dopolnil. Kar se mene tiče, se je odklopil za lansko ustavno prevaro«.

6. Nekateri sedaj tudi trdijo, da je bil s sprejemom amandmajev k zvezni ustavi v bistvu potrjen tudi »vovojški« koncept Jugoslavije, ki je nelegitimen in ta čas ne ustreza interesom slovenskega naroda.

Politična dogajanja doma in v Evropi so prav gotovo presegla koncept Avnoja (iste ureditve ne bi mogli brez rezerv postaviti konec leta 1988). Treba pa je upoštevati, da je AVNOJ vendarle zavzel stališče, da se Jugoslavija gradi in se bo zgradila na federativnem načelu.

lu, ki zagotavlja polno enakopravnost Srbov, Hrvatov, Slovencev, Makedoncev in Črnogorcev oziroma ki bo zagotovilo enakopravnost narodov Srbije, Hrvaške, Slovenije, Makedonije, Črne gore ter Bosne in Hercegovine. Medtem ko sedaj avnojski sklepi ne ustrezajo več, pa so bili zgodovinsko gledano podlaga za ustanovitev slovenske države. Navsezadnje je treba upoštevati, da Slovenci poprej stoletja države sploh nismo imeli in da je vidovdanska ustava iz leta 1921 oblikovala Jugoslavijo kot ustavno, parlamentarno in dedno monarhijo ter unitarno državo (Slovenija je bila razdeljena na dve območji – ljubljansko in mariborsko). Oktroirana ustava iz leta 1931, ki je sledila Aleksandrovi diktaturi, je Jugoslavijo opredelila kot unitaristično in centralistično državo, govorila je o srbsko-hrvatsko-slovenskem službenem jeziku Jugoslavije, o plemenih in ne o narodih ter je prepovedovala združevanje na »verski ali plemenski ali pokrajinski osnovi za strankarsko-politične namene«. Uvedla je torej »integralno jugoslovanstvo«, kar neveljeto spominja na današnje zavzemanje nekaterih za jugoslovansko narodnost, za nadnacionalno politično združevanje ipd.

Pravi spopad se šele začelja

Očrteč, da je bil avnojski koncept federacije s sprejemom amandmajev k zvezni ustavi iz leta 1988 v bistvu potrjen, glede na te razloge pač ne more biti podlaga za kritiko stališča slovenske skupščine. Prav ustava iz leta 1974, ki jo je sicer mogoče kritizirati zaradi uveljavitve dogovorne ekonomije, samoupravljanja kot integralnega modela upravljanja družbe, zaradi uveljavitve nelastnidskega koncepta družbene lastnine, formalne ureditve enostranskega modela države z monopolom Zveze komunistov itd., pa je v bistvu republikam priznala oziroma vrnila suverenost, ki je bila ugotovljena s sklepi Avnoja in ki je prej veljavne ustave nove Jugoslavije niso priznavale v tolikšni meri.

Po letu dni torej lahko ugotavljamo, da dopolnila k zvezni ustavi, sprejeta konec leta 1988, vendarle niso okrnila suverenosti Slovenije in da je šel razvoj po sprejemu teh amandmajev v drugo smer, v smer krepitve slovenske suverenosti, ne pa v smer unitarizacije Jugoslavije, kot so nekateri pričakovali. Seveda pa je jasno, da ta spopad med centralističnimi tendencami in konceptom, ki temelji na suverenosti sedanjih članic federacije in se zavzema celo za šibkejšo pogodbeno vez – konfederacijo, nikakor ni končan. Prav sedaj bodo gotovo skušali nekateri uveljaviti že omenjeni 37. amandma k zvezni ustavi, ki v Sloveniji niti ni doživel tako ostre kritike kot drugi, ki pa omogoča, da Zvezni izvršni svet v skrajnem primeru sprejme ukrepe, ki bodo zagotovili izvrševanje zveznih zakonov, če jih ne izvršujejo pristojni republiški organi. To dopolnilo naj bi na predlog nekaterih sedaj uporabili v primeru Slovenije, ki ni vplačala v sklad za razvoj gospodarsko manj razvitih republik in avtonomnih pokrajin sredstev, ki naj bi jih iz tega sklada prejela avtonoma pokrajina Kosovo in s tem SR Srbija. Veljalo bo vztrajati pri dosedanjih stališčih in s tem še utrditi suverenost SR Slovenije.

Nadaljevanje s 23. strani

datum ustanovitve: 10. marca 1989
število članov: 12.000
SKD je vključena v Demos – združeno opozicijo.

Ima 13 pokrajinskih odborov in 65 občinskih, torej v vseh slovenskih občinah.

Na volitvah v republiško skupščino bo predlagala kandidate v vse tri zbere skupščine: za družbenopolitični zbor 78 kandidatov v 14 volilnih enotah, v okviru Demosa pa bo postavila kandidate tudi za zbor občin in za zbor združenega dela. Nosilec liste za republiški družbenopolitični zbor je **Lojze Peterle**.

SKD bo nastopila tudi na volitvah v skupščino mesta Ljubljane, skupščino skupnosti obalnih občin in na volitvah v skupščine večine občin.

»Človek je izhodišče in cilj vsakega kulturnega, gospodarskega in političnega dela. Prvenstvo osebe mora biti temeljno merilo družbene ureditve.« je zapisano kot temeljno izhodišče v programu SKD. Zavzemajo se za polno dostojanstvo in neodtujljive pravice človeka, za etični odnos do življenja, za novo ovrednotenje materinstva, za narodno spravo, za odpravo ideološke politike do Slovencev po svetu.

Na gospodarskem področju se zavzemajo za nov, stabilen gospodarski red, ki bo temeljil na samostojnosti gospodarskih subjektov, realno ovrednotenemu kapitalu, delu, naravnih bogastvih in spoštovanju dobrih poslovnih navad. Zavzemajo se za preobrazbo družbene lastnine v oblike lastnine z znanim titularjem. Pri tej preobrazbi pa je treba preprečiti nepošteno prisvajanje družbene lastnine. So za suvereno slovensko državo v konfederaciji Jugoslaviji.

SOCIALISTIČNA ZVEZA SLOVENIJE

Socialistična zveza Slovenije – Zveza socialistov (SZDL)

predsednik republiške konference SZDL: **Jože Smole**
sedež stranke: Ljubljana, Komenskega 11
datum ustanovitve: 27. april 1941
število članov: 39.000
SZDL ima 65 občinskih konferenc, torej po vseh občinah, poleg tega pa še dve mestni in obalno konferenco.

Predlagala bo kandidate v vse tri zbere republiške skupščine: za družbenopolitični zbor 78 kandidatov v 14 enotah, za zbor občin 84 kandidatov in za zbor združenega dela 105 kandidatov.

Nosilec liste za republiški družbenopolitični zbor je **Jože Smole**.

SZDL bo nastopila tudi na volitvah v skupščino mesta Ljubljane, skupščino skupnosti obalnih občin in na volitvah v skupščine vseh občin.

»Slovenski socialisti smo dediči dvestoletnega evropskega socialističnega gibanja, zato menimo, da je napovedan prišel čas, ko lahko storimo tisto, kar so naši somišljeniki v Zahodni Evropi že storili.« so zapisali v svoji volilni program. Prizadevali si bodo za skladen gospodarski razvoj, pravno in socialno državo, varovanje človekovih in državljanovih pravic in svobod, parlamentarno demokracijo ter v svet odprto Slovenijo in Jugoslavijo.

ZELENI SLOVENIJE

Zeleni Slovenije (ZS)

predsednik izvršnega odbora ZS: dr. **Dušan Plut**
sedež stranke: Ljubljana, Komenskega 7
datum ustanovitve: 11. junij 1989
število članov: 2000
Zeleni so vključeni v Demos – združeno opozicijo.

Imajo 33 občinskih odborov in 4 organizacije po regijah.

Za družbenopolitični zbor republiške skupščine bodo predlagali 78 kandidatov v 14 enotah, v okviru Demosa pa bodo postavili 14 kandidatov v zbor občin in 11 kandidatov v zbor združenega dela.

Nosilec liste za republiški družbenopolitični zbor je dr. **Leo Šušteršič**.

Zeleni bodo nastopili tudi na volitvah v skupščino mesta Ljubljane, skupščino skupnosti obalnih občin in na volitvah v skupščine 40 občin.

Zeleni Slovenije so, kot so zapisali v volilnem programu, samostojna politična stranka, ki si prizadeva za uravnotežen, ekološko pretehtan in celosten družbeni razvoj. V ospredje postavljajo odgovornega posameznika in varovanje okolja. Zavzemajo se za osamosvojevanje nejezerske Slovenije, za sodobno, racionalno in smotno kmetijstvo, za enakost, kulturo in zdravstvo, popoln nadzor slovenskih oblasti nad vojaško-obrambnimi zadevami v Sloveniji, skrajšanje vojskega roka in zmanjšanje sredstev za oboroževanje, enakopravnost vseh manjšin, enakopravnost žensk, moških in otrok, enakovredno vključevanje invalidov v družbo in pomoč ljudem v stiskah.

Poskrbeli bodo za energetsko varčen in slovenskim pokrajinam prilagojen razvoj malih in srednjih industrijskih obratov, obrti in turizma ter zdravega pridelovanja hrane na družinskih kmetijah, za drugačno in razumno kmetijstvo politiko, za takojšnje zaprtje rudnika urana Zirovski vrh in zaprtje JE Krško do konca leta 1992.

Zavzemajo se za suvereno Slovenijo, kjer naj se z referendumom ljudje odločijo o morebitni povezavi v jugoslovansko konfederacijo.

ZSMS-Liberalna stranka (ZSMS)

predsednik republiške konference ZSMS: **Jožef Školč** sedež stranke: Ljubljana, Dalmatinova 4

datum ustanovitve: 12. oktober 1943 število članov: 8000

ZSMS je organizirana v 65 občinskih konferenc, torej po vseh občinah. V republiški družbenopolitični zbor bo predlagala kandidate za vsa mesta, torej 80 kandidatov v 16 enotah. Za zbor občin ima 56 kandidatov in za zbor združenega dela 63 kandidatov.

Nosilec liste za republiški družbenopolitični zbor je **Jožef Školč**. ZSMS bo nastopila tudi na volitvah v skupščino mesta Ljubljane, skupščino skupnosti obalnih občin in na volitvah v skupščine vseh občin.

ZSMS-Liberalna stranka se v svojem liberalnem čredu zavzema za svobodo vsakogar pri izbiri v vsakdanjem življenju na področju gospodarstva in v politiki. Večino zgledov za svoj program so našli v Zahodni Evropi: podudarek na storitvenem sektorju in majhnih podjetjih pri razvojni politiki, liberalizacija pri energetski politiki, preoblikovanje SPIZ v pokojniški sklad pri pokojniški politiki, splošne in poklene šole ter avtonomnost univerze pri šolstvu, davek na skupni dohodek in dodano vrednost pri davčni politiki. Gospodarsko pri njih temelji na zasebnikih tudi v t. i. družbenih dejavnostih ob začasnem podzavljanju objektov gospodarske infrastrukture. V popolni liberalizem vnašajo socialni in ekološki korektiv, varstvo potrošnikov in posebno skrb za kmetijstvo, ki temelji na družinskih kmetijah. Povsem izvirna je vizija gospodarske samostojnosti v obliki Jugoslovanske gospodarske skupnosti s kotizacijo in carinsko unijo. Velik je poudarek na ženski politiki in skrbi za subkulturo.

ZKS – Stranka demokratične prenov (ZKS-SPD)

predsednik centralnega komiteja ZKS – SDP: dr. **Ciril Ribičič** sedež stranke: Ljubljana, Tomšičeva 5
datum ustanovitve: 4. februar 1990 (ta datum so navedli ob vpisu v register političnih organizacij, sicer pa je bila Komunistična partija Slovenije ustanovljena 17. aprila 1937)
število članov: 96.000

ZKS – SDP ima 65 občinskih konferenc, torej v vseh občinah. Predlagala bo kandidate za vse tri zbere republiške skupščine: za družbenopolitični zbor 78 kandidatov v 14 enotah, za zbor občin 80 kandidatov in za zbor združenega dela 73 kandidatov. Nosilec liste za republiški DPZ je dr. **Ciril Ribičič**.

ZKS – SDP bo nastopila tudi na volitvah v skupščino mesta Ljubljane, skupščino skupnosti obalnih občin in na volitvah v vse skupščine občin.

Stranka demokratične prenov je izšla iz Zveze komunistov Slovenije. Kot ugotavljajo v volilnem programu, ni mogoče spregledati, da je ZKS s svojim delovanjem spodbujala slovensko pomlad. Spremenili so se v stranko s programom: Za evropsko kakovost življenja. Volilcem obljubljajo: novo slovensko ustavo, spoštovanje večstrankarske demokracije, poštenost do preteklosti, zeleno, človeku prijazno Slovenijo, prenavljanje delovnih organizacij v podjetja, ki so vir blaginje, podporo in plačilo dobrim gospodarjem.

podporo razvoju kmetij in podeželja, vsakomur človeka vredno življenje, vojsko po meri človeka in naroda, v družbi naprednih, demokratičnih držav spoštovano Slovenijo. Strana industrijska središča bodo preureljiva v področja tehnološke, intelektualne in kulturne prenov. Spodbudili bodo gospodarsko učinkovito in izvozno ofenzivne programe. Soustvarjali bodo le Jugoslavijo kot skupnost prostovoljno povezanih in enakopravnih narodov na podlagi njihove pravice do samoodločbe in odcepitve ter na tem zasnovani suverenosti.

Zveza društev upokojencev Maribor (ZDU Maribor)

predsednik izvršnega odbora ZDU Maribor: **Dušan Polovič**
sedež stranke: Maribor, Slomškov trg 5
datum ustanovitve: 8. februar 1990
število članov: 8000
ZDU Maribor nima svojih podružnic po Sloveniji, s svojim delovanjem pa pokriva le Maribor in okolico.

ZDU Maribor bo nastopila na volitvah v republiški družbenopolitični zbor, in to samo v mariborski volilni enoti, kjer bo predlagala 7 kandidatov.

Nosilec liste je **Rafko Žagar**.

Nastopila bo še na volitvah v družbenopolitični zbor skupščine občine Maribor.

ZDU Maribor za svoje člane ne razglašja nobene lastne ideološke opredelitve, vključevala pa se bo v vse tiste oblike družbenega in političnega življenja, kjer bo v polni meri upoštevan položaj upokojencev. Sodelovali želijo pri oblikovanju pokojniške, invalidske in zdravstvene zakonodaje za zavarovanje in ohranitev pokojnin ter za nadaljnje posodabljanje pokojniškega sistema, ki mora temeljiti na prispevku vložnega dela posameznika. Ne sprejemajo gospodarskega propadanja Maribora, zato zahtevajo širšo družbeno pomoč za programsko in tehnološko preusmeritev njegove industrije, v kar se mora s svojimi strokovnjaki vključiti tudi mariborska Univerza. Zavzemajo se za ohranitev delovnih mest, predvsem s spodbujanjem zasebnih vlaganj. Prepirani so, da se lahko gradnja stanovanj poveča le z odpravo že zgrajenih stanovanj stanovanjskim oz. zasebnikom in ne družbenim skladom. V vseh ostalih ekoloških, socialnih, kulturnih in drugih vprašanih podpirajo programe strank, kjer upokojenec ni izpuščen.

Zveza za ohranitev enakopravnosti občanov (ZOEK)

predsednik izvršnega odbora ZOEK: **Dragiša Marojevič** sedež stranke: Ljubljana, Pokljakarjeva 6, datum ustanovitve: 21. november 1989, število članov: 9000
ZOEK ima 10 območnih odborov.

Predlagala bo 78 kandidatov v 14 volilnih enotah za republiški družbenopolitični zbor.

Nosilec liste je **Dragiša Marojevič**.

Nastopili bodo tudi na volitvah v skupščino mesta Ljubljane, skupščino skupnosti obalnih občin in na volitvah v skupščine 12 občin.

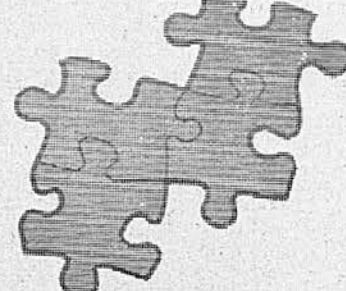
ZOEK se zavzema za spoštovanje in uveljavljanje vseh deklariranih načel o enakopravnosti, ki so zagotovljena po obstoječi zakonodaji; občani so enaki v pravicah in dolžnostih ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, veroizpoved, izobrazbo ali družbeni položaj. Kljub tem ustavnim zagotovilom pa življenjska praksa kaže drugačno podobo. ZOEK se zavzema, da bi bili deležni civilizacijskega, kulturnega in političnega standarda vsi subjekti in ne zgolj usmerjeni predstavniki večine. ZOEK se zavzema za vpostavljanje razmer, ki bodo omogočale ohranitev identitete človeka kot nosilca kulturne dediščine, ne glede na njegov izvor, kar bo izključevalo načrtno asimilacijo.

Zavzemajo se za tak gospodarski sistem, ki bo temeljil na enakopravnosti vseh oblik lastnine in na tržnih zakonitostih, za organizirano skrb pri reševanju problemov tehnoloških presežkov, za razpustitev sklada za nerazvite in uvedbo pomoči, ki bi morala soneti na ekonomskih temeljih.

Zavzemajo se za parlamentarno, večstrankarsko in demokratično SR Slovenijo v okviru SFR Jugoslavije.

★ ★ ★

Poleg strank bodo na volitvah v družbenopolitične zbere nastopile tudi neodvisne oziroma državljanske liste. V republiško skupščino bodo skušale priti tri.

Državljanska zelena lista

nosilec liste: predvidoma **Jože Knez** (Zbor Državlanske zelene liste, kjer se bodo dokončno odločili, kdo je nosilec te liste, je prav danes, 17. marca)

Nastopili bodo na volitvah v republiški družbenopolitični zbor; predlagali bodo 50 kandidatov v 11 enotah.

Državljanško zeleno listo predstavljajo samostojni kandidati, ki jih veže skupna želja pripetvati k ekološki prenovi gospodarskega in družbenega tkiva, k ekološkemu ozaveščanju prebivalstva, k odpravljanju vzrokov onesnaženosti in ekoloških nevarnosti. Ne predlagajo jih stranke in ne želijo postati nova stranka. V listi nastopajo kot državljani, ki postavljajo varstvo okolja nad politične razlike in ideološke tancice.

Slovenija mora hkrati opraviti svojo gospodarsko in ekološko sanacijo, ki jo razumejo kot načrtno in postopno deindustrializacijo. Kritično stanje slovenskega okolja pa zahteva tudi takojšnje posege. Ljudem v kotlinah in dolinah je treba zagotoviti čistejši zrak, zavarovati in ozdraviti je treba podtalnice, očistiti dimne pline termoelektrarn in toplarn, omogočiti odpoved jedrske energetike, ozdraviti vodotoke in morje, urediti odlaganje in predelavo odpadkov, odpraviti posledice onesnaženja tal in ohraniti zdravo obdelovalno zemljo.

Njihove liste bodo vsaka v svojem okolju objavile svoj program, ki pa je odprt za pobude in predloge in tako sproti raste v akcijo.

Lista neodvisnih

nosilka liste: dr. **Mateja Kožuh-Novak**
Nastopile bodo na volitvah v republiški družbenopolitični zbor; predlagale bodo 18 kandidatov v štirih volilnih enotah. S svojo listo pa bodo nastopile tudi na volitvah v družbenopolitični zbor skupščine občine Slovenska Bistrica.

Politika, ki hoče biti celovita, ne more zaneirati družbene izkušnje polovice prebivalstva – žensk, pravijo v Listi neodvisnih. Lista je nastala iz prizade

SLOVENSKA POLITIČNA POLICIJA

Polovičarske spremembe in nedotaknjene skrivnosti

Malo je javnosti dostopne strokovne literature o politični policiji in zato ne preseneča priznanje slovenskih pravnih teoretikov, da se pri nas še nihče ni lotil strokovne obdelave tega področja. Kaj je sploh politična policija? Po definiciji dr. Obrena Đorđevića iz leta 1985 je politična policija specializirana organizacija v državnem aparatu, ki odkriva namene in onemogoča dejavnost nasprotnikov vladajočega razreda ter obvešča in varuje vodilne politične strukture.

Kljub bistvenim spremembam ZONZ v smislu odprave politične policije v mirnodobnem času pa ne kaže prezreti dejstva, da v tem zakonu še vedno ostajajo neposredna pooblastila za takšno delovanje SDV. 76. člen zakona pravi: »V zadevah izdajanja potnih listin za prehod čez državno mejo in v zadevah prebivanja tujcev ima Republiški sekretariat za notranje zadeve pravico, da naroči občinskemu upravnemu organu za notranje zadeve, naj opravi posamezno nalogo, ki ima poseben varnostni pomen, in tudi pravico, da lahko sam neposredno opravi posamezno zadevo z navedenih področij, če je ne opravi občinski upravni organ za notranje zadeve.« Takšna določba je silno široka ter nedorečena in in posega tudi na področje zakona o upravnem postopku. Člen 76 ZONZ omogoča izvajanje kakršnih koli ukrepov v smislu pridobivanja vizumov in nastanitve tujcev, odvzema potnih listin našim državljanom, brez sodne odločbe. V negotov položaj postavlja tudi vse naše izseljence, ki niso naši državljanji in jih postavlja v odvisnost od SDV. V času sprejemanja »narodne umiritve« takšne odločbe v policijski zakonodaji, slovenski oblasti prav gotovo niso v ponos.

Služba državne varnosti in varnostno-obveščevalni sistem države parlamentarnih demokracij

Primerjava organiziranosti varnostno-obveščevalnih sistemov v svetu jasno kaže, da spache jugoslovanska SDV po obliki in načinu funkcioniranja v tip službe realističnejši držav, ali širše, v tip službe držav z enopartijskim sistemom. Specifičnost jugoslovanske političnega razvoja po vojni sta varnostno-obveščevalni sistem naše države »deformirale« z modelom samoupravljanja in podružljanja varnostno-obveščevalnega sistema. Nastal je neponovljiv hibrid z imenom sistem SLO in DS, kjer naj bi SDV delovala kot ena od strokovnih služb.

Osnovna lastnost varnostno-obveščevalnih sistemov držav, v katerih vlada parlamentarna demokracija, je nacionalna nota. Samo v svetu realističnega govornika o državni varnosti. Nacionalna varnost je precej širši pojem in pomeni možnost večje identifikacije vseh družbenih razredov in slojev s takšnim sistemom. Gre za pomembno razliko, ki je ne gre zanemarjati. Zato je v prvi fazi potrebno pretrgati vse vezi, ki vežejo SDV na federacijo. S tem avtomatično preneha delovati »paralelni pravni sistem«, ki onemogoča izvajanje slovenskega pravnega sistema na področju varnosti. Takšen korak je lahko silno nevaren, če ga povzroči predvolilna nacionalna evforija, vendar je nujen s strokovnega vidika. Slovenska skupščina mora sprejeti zakon o nacionalni varnosti, ki mora opredeliti institucije varnostno-obveščevalnega sistema. Gre za strokovni, ne za politični pristop pri ustvarjanju takšne zakonodaje. Kot zadostna politična podlaga za takšno dejanje je ustvar-

Foto: Zoran Vojnovič

ILEGALNI PREHODI ČEZ MEJO V EVROPI IN PRI NAS

Daj tri dinarje — ali streljam

Odbor za ljudsko obrambo zvezne skupščine, ki je razpravljal o predlogu sprememb zakona o prehodu državne meje, je kot argument za širitev pooblastil JLA navedel preprečevanje ilegalnih prehodov, obenem pa naj bi bila to tudi pomoč organom za notranje zadeve. Mar torej brez represije res ne gre?

potni list in vizum, kadar je ta predpisan in ga ponavadi izdajo konzulati glede na motiv potovanja. Ne glede na to so italijanske oblasti precej zadržane do tovrstnih državljanov, kar se kaže tudi v tem, da so vizume omejili za določen čas. Hkrati si italijanski varnostni organi na meji pridržujejo precej diskrecijske pravice, da lahko tujca ne glede na to, da izpolnjuje vse omenjene pogoje, tudi zavrnejo. Gre predvsem za primere, v katerih bi ugotovili, da bi njihov obisk za državo pomenil določeno nevarnost.

Nekateri tujci iz afro-azijskih držav imajo omejeno gibanje oziroma določeno območje, kjer lahko v Italiji živijo. Kot se spodobijo, zakonodajalec ob tem tudi na kazni ni pozabil. Tako organizatorja ilegalnega prehoda čakata najmanj dve leti zapora, če pa gre za organizirano skupino, je kazen tudi do šest let zapora in 10 milijonov lir globe.

Visele kazni — toda smrtne ni med njimi

Preprečevanje prihoda državljanov, ki nam povzročajo največ težav na meji, bi se morali pri nas torej lotiti bolj sistematično, tako da bi spremenili tudi nekatere določbe zakona o gibanju in prebivanju tujcev in zakona o nadzoru prehajanja čez državno mejo, kot to urejajo naši sosedje oziroma zahodnoevropske države.

Zvezna republika Nemčija prav zdaj spreminja zakon o tujcih, ki ima dva cilja. Prvi je

integracija zakonito naseljenih tujih delavcev in njihovih družinskih članov in drugi omejevanje nadaljnjega selovanja delavcev iz držav, ki niso članice Evropske skupnosti. Zahodnoevropski zakon o tujcih jasno predvideva oziroma daje obsejnim varnostnim organom pravico vračanja tujcev že na meji, če upravičeno sumijo, da bi bilo tujevo bivanje lahko povezano z nedovoljenimi aktivnostmi. Poleg tega imajo zahodnoevropske države v zakonih o tujcih določene tudi visoke denarne kazni za ilegalni prehod državne meje. Takšna pustolovščina stane begunca v ZR Nemčiji do 5000 DEM. Francoski zakon določa, da lahko vsakogar, ki posredno ali neposredno pomaga pri ilegalnem prehodu njegove države meje, kaznujejo z zapornim do 30.000 šilingov globe. Vendar je treba temu v pojasnilo povedati še to, da nikjer na omenjenih mejah zaradi tega ne begunce ali njihove vodilce ne streljajo. Pri nas pa kljub temu, da je ilegalni prehod državne meje prekršek, za katerega mora begunc plačati 3 dinarje globe in za mesec dni oditi v zapor, graničarji streljajo, če koga le zalotijo, da beži iz države na Zahod.

Ob spremembi našega zakona bi veljalo razmišljati tudi o sankcijah za tistega, ki pomaga beguncu čez mejo, ne glede na to, ali gre za našega državljan ali za tujca. Po zahodno-nemškem zakonu mora namreč prevoznik, ki denimo, z letalom ali ladjo oziroma po kopnem pripelje tujca, ki mu ni dovoljen

vstop v državo, na svoje stroške odpeljati, od koder je prišel. To pomeni, da mora tujca, ki je prošil za politični azil, pa ga ni dobil, tudi po treh letih na lastne stroške odpeljati iz države.

Kaže, da se nam maščuje politika, ki smo jo v preteklosti vodili do nevrščenih držav in z mnogimi od njih odpravili vizume; naši sosedji imata, na primer, še z mnogimi od njih obvezne vizume. Zato državljanji z afro-azijskega območja našo državo kaj radi uporabljajo kot odskočno desko za ilegalne pobege na Zahod. Kazalo bi torej ponovno razmisлити o uvedbi vizumov s tistimi afro-azijskimi državami, katerih državljanji so določeni problem. Hkrati je nesprejemljivo, da naša država

V začetku januarja je zaprosilo za politični azil v Avstriji 4000 Romunov. Da bi zajezili priliv Romunov, je avstrijska vlada zdaj za Romune uvedla vizume. Uradno naj bi bil ta ukrep začasn, sprico tega, da so v Avstriji že januarja uvedli vizume za Turke, pa marsikaj kaže na to, da gre predvsem za omejevanje priliva ilegalne delovne sile iz nekaterih delov vzhodne in južne Evrope. Avstrija, ki je bila doslej ena redkih evropskih držav, za katere Romuni niso potrebovali vizumov, si pač ne želi, da bi postala končno postajališče dejanskih beguncov. Velik del tistih, ki zaprosijo za politično zatočišče, se namreč v mesecih, ko čakajo na resitve prošnje, ilegalno zaposli. Samo na Dunaju je po nekaterih podatkih ilegalno zaposlenih že 90.000 delavcev iz Vzhodne Evrope, predvsem Poljakov, za katere so tudi že napovedali možnost uvedbe vizumov.

va po eni strani daje možnost državljanom iz tretjega sveta, da brez težav prihajajo k nam, po drugi pa vojske obsejne enote na zeleni meji streljajo nanje. Paradoks tega se kaže

Sedanja zakonodaja varnostno-obveščevalne dejavnosti in spremembe, ki jih ponuja republiški izvršni svet, ne obetajo tovrstnih sprememb. Predlog zakona o državni upravi (Poročevalec Skupščine SRS, št. 3/90) v 39. členu še vedno določa, da republiški sekretariat za notranje zadeve opravlja zadeve državne varnosti. Dejavnosti, ki jih opravlja SDV, nikakor ne moremo obravnavati v kontekstu javne uprave, organizirane v državnem resorju s strogo predpisanimi organizacijskimi oblikami in odgovornostjo republiškega sekretarja. Politična odgovornost za dejavnost varnostno-obveščevalnih služb mora biti skoncentrirana v predsedstvu, ali, še bolje, v predsedniku republike. Slovenska zakonodaja na tem področju pa je zelo pomanjkljiva.

Zakon o svetu predsedstva SR Slovenije za varstvo ustavne ureditve (Ur. l. SRS, št. 22/81) z novelo (Ur. l. SRS, št. 38/88) ne določa eksplicitno njegove politične odgovornosti za delo SDV, temveč govori o »določenih pravicah, dolžnostih in odgovornostih predsedstva SRS na področju varstva ustavne ureditve« (1. člen). Novela je odpravila določilo v tem zakonu, da mora svet obveščati tudi Skupščino SRS o svojem delu. Morda lahko povežemo to spremembo z dejstvom, da je na istem zasedanju Skupščina SRS sprejela dva pomembna odloka, ki sta v letu 1988 zelo razgibala delo sveta in delo SDV. Po sedanjih zakonodaji o svetu za varstvo ustavne ureditve njegovi člani za svoje delo niso več odgovorni skupini delegatov. Gre za odlok o ustanovitvi komisije Skupščine SRS za nadzorstvo nad zakonitostjo dela službe državne varnosti in odlok o ustanovitvi, nalogah in sestavi skupine delegatov Skupščine SRS za celovito proučitev okoliščin in posledic sodnega procesa proti četverici v Ljubljani (Ur. l. SRS, št. 38/88).

Pri sprejemanju zakonodaje s področja državne uprave in notranjih zadev bo morala slovenska skupščina skrbno pretehtati vprašanje organiziranosti in nove vsebine varnostno-obveščevalnega sistema, ki jo narekuje nastajanje parlamentarne demokracije. Posebno podrobno mora proučiti povezovalno službo s tega področja z organi federacije in upoštevati strokovne razloge za organiziranje novega sistema. Zgolj iskanje možnosti v upravnih resorjih in brez eksplicitno določene politične odgovornosti za delo teh služb, po zgledu organiziranja uprav z enopartijskim režimom, ne more prinesiti sistema, ki bo kompatibilen z Evropo.

Boštjan Horvat

Njen nastanek datira v drugo polovico 17. stoletja, razvije pa se v 18. in posebno v 19. stoletju. Od začetka 20. stoletja obstaja kot posebna organizacija le v fašističnih in diktatorskih državah, kjer postanejo najbolj kompromitirane institucije teh režimov. Politična policija v teh državah opravlja tudi sodne in izvršilne funkcije za določena kazniva dejanja. Kot primer takšnih organizacij Djordjević navaja Gestapo, fašistično OVRO in nekatere druge. Ugotavlja, da je izraz politična policija v demokraciji javnosti sinonim za diktaturo, brezvladje in samovoljo.

Po Djordjeviću politična policija svojo dejavnost opravlja z naslednjimi ukrepi: odkrito opozarjanje, posredno opozarjanje, obvezno javljanje organom policije z omejevanjem gibanja, prepovedjo potovanja v tujino, konfiscirajo in z napotitvijo v taborišče.

Že iz skopega Djordjevičevega opisa dejavnosti in namena politične policije vidimo, da ni povsem ustrezna primerjava jugoslovanske službe državne varnosti (SDV) s takšno organizacijo. Kljub temu pa ne kaže prezreti dejstva, da v javnosti pogosto slišimo uporabo sintagme politična policija kot dejavnost SDV. Izraz uporabljajo predvsem v predvolilnih nastopih predstavniki Demosa (Pučnik in naslopi slovenski socialni demokrati), največkrat v zvezi z zahtevom po njeni ukinitvi. Tudi najuglednejši kazensko-pravni strokovnjaki uporabljajo takšen izraz, čeprav ni jasno, ali ga uporabljajo zaradi bojazni, da ne bi imenovali SDV neposredno ali zaradi dejanskega nepoznavanja organiziranosti in nalog, ki jih ta služba opravlja.

Določbe, ki slovenski oblasti niso v ponos

Priznati je treba, da je vtis, ki ga ima slovenska javnost o SDV, zelo nepopoln. Vloga, ki jo je ta služba opravljala od 2. svetovne vojne naprej, se je zelo spreminjala. Nekatere naloge, ki jih je opravljala po vojni, so bile v polni

Prekiniti je treba vse vezi, ki SDV vežejo na federacijo. S tem bi avtomatično prenehal delovati »paralelni pravni sistem«, ki na področju varnosti onemogoča izvajanje slovenskega pravnega sistema. Takšen korak je lahko silno nevaren, če ga povzroči predvolilna nacionalna evforija, vendar je nujen s strokovnega vidika. Slovenska skupščina mora sprejeti zakon o nacionalni varnosti, ki naj opredeli institucije varnostno-obveščevalnega sistema.

meri dejavnosti politične policije. Gre predvsem za pooblastilo opravljanja dejavnosti iz sedanje pristojnosti preiskovalnega sodnika, torej neposredne udeležbe v kazenskem postopku. Ostanek tistega časa je še vedno pri sojeni pri dejavnosti celotne SDV, saj so vsi njeni delavci uradne pooblaščenice osebe organov za notranje zadeve (46. člen zakona o notranjih zadevah, v nadaljevanju ZONZ, Ur. l. SRS št. 28/80). To pooblastilo pa je namenjeno neposrednemu pregonu storitev kaznivih dejanj. Tako imenovana politična kazniva dejanja v XV. poglavju KZ SFRJ so še vedno formalno glavni okvir za delo SDV. V Sloveniji SDV tega že dolga leta ne počne več, vendar ostaja dejstvo, da so vsi delavci SDV uradne pooblaščenice osebe. Ali gre za anahronizem ali zgolj za navidezno malenkost, ki lahko v posebnih okoliščinah pomeni veliko? Odgovor na to vprašanje nam pokaže analiza spreminjanja zakonodaje notranjih zadev z vidika pooblastil republiškega sekretarja za notranje zadeve, s področja odstopanja od nedotakljivosti človekovih pravic.

Spremembo 11. člena — ZONZ (Ur. l. SRS št. 28/80) zahtevajo dopolnila k slovenski ustavi (51. amandma) in jih bo najverjetneje upošteval tudi novi zakon o notranjih zadevah. Gre namreč za pooblastilo republiškega

sekretarja za notranje zadeve, da lahko odredi ukrepe, ki odstopajo od načela nedotakljivosti pisemske tajnosti in drugih občil, če je to neogibno potrebno za potek kazenskega postopka ali za varnost države. Dopolnila zahtevajo za opravičilo takšnega odstopanja odločbo sodnika in ne odredbe republiškega sekretarja. Zakon o notranjih zadevah je slovenska skupščina spreminjala že tudi po sprejetju amandmajev, vendar 11. člena še vedno ne. Ali gre pri spreminjanju ustave zgolj za politično leporečje ali za namen dejanskega spreminjanja?

Dvanajsti člen ZONZ je neposredna podlaga za delovanje politične policije v izrednih razmerah. Navaja vse tipične ukrepe idealne »politične policije«: obvezno nastanitev v določenem kraju, prepoved zapuščanja določenega kraja z obveznostjo javljanja in omejitve gibanja v določenem kraju. Očitno za spremembo tega člena ni bilo treba sprejeti amandmajev k slovenski ustavi. Strah pred uvedbo izrednih razmer je leta 1989 močno prepeljal slovensko javnost (uvedba izrednih razmer na Kosovu in za Slovenijo nesprejemljiv način sprejemanja odločitev v predsedstvu SFRJ). Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o notranjih zadevah (Ur. l. SRS št. 27/89) je bistveno skril tovrstna pooblastila republiškega sekretarja že pred sprejetjem amandmajev. Spremenjeni 12. člen pooblašča le za odrednje splošne prepovedi ali omejitve gibanja na določenem kraju in sestavljanje občanov na javnih mestih ali nastanitve v določenem kraju. Sekretarjeva odredba ni več namenjena posamezni osebi ali določenim skupini ljudi, temveč je splošna. Prav v določbah 12. člena zakona o notranjih zadevah se skriva uganka smisla, da so delavci SDV uradne pooblaščenice osebe. Naslednji 13. člen istega zakona, določa, da se organi za notranje zadeve v mejah svojih pristojnosti pripravljajo za delovanje v izrednih razmerah v skladu s posebnimi predpisi. Prav ta zadnji izraz »posebni predpisi« pa pomeni, da je 12. člen tega zakona le najnunejša zakonska podlaga za dodatne, posebne predpise, ki jih javnost ne pozna. Očitno je, da so predpisi povezani z ukrepi iz 12. člena, torej tipičnimi ukrepi politične policije. Dejstvo, da so ukrepi iz 12. člena odpravljani, še ne pomeni, da so odpravljena tudi določila v »posebnih predpisih«. Ali gre za predpise, objavljene v Uradnem listu? Ali je sprememba 12. člena ZONZ dejansko odpravila možnost delovanja politične policije? Očitno imajo organi za notranje zadeve in seveda tudi SDV v izrednih razmerah na podlagi »posebnih predpisov« pooblastila, ki so potrebna za pregon kaznivih dejanj. Izvajanje ukrepov iz 12. člena v izrednih razmerah zahteva tudi od SDV spreminjeno vlogo. Zakon določa, da se mora tudi SDV pripravljati na takšne razmere, torej na razmere delovanja politične policije. Ali bo nova zakonodaja na področju notranjih zadev zgolj v Sloveniji odpravila tudi »posebne predpise«, ki so prav gotovo sprejeti na zvezni ravni, na podlagi zakonskih določil, kot je bilvi 12. člen ZONZ? Prav na področju delovanja politične policije, čeprav pretežno v izrednih razmerah, se postavlja vprašanje slovenske suverenosti. Pomen spreminjanja zakonodaje v smislu ukinitve politične policije v Sloveniji ne pomeni dosti na področju, kjer obstajajo močne ingerence federacije, na katero slovenska oblast nima bistvenega vpliva. V primeru suspendiranja slovenskih državnih organov (zakon o temeljnih sistemih državnih varnosti, Ur. l. SFRJ št. 15/84) bi nedvomno veljala le zvezna zakonodaja z zveznimi »posebnimi predpisi«, na katere slovenska oblast nima nikakršnega vpliva.

Ne odgovarja Bogdan Stare, vodja sektorja za tujce v upravi milice pri RSNZ. Kar zadeva tujce, postaja meja z Italijo in Avstrijo v zadnjih letih vse bolj problematična. V letu 1987 so organi za notranje zadeve zaradi poskusov ilegalnega prehoda državne meje obravnavali 617 tujcev, leto dni kasneje jih je bilo 1359, lani pa so obravnavali kar 2605 tujih beguncov. Med njimi je bilo največ državljanov Romunije, sledijo državljani Turčije, Bangladeša, Filipinov, Šrilanke, Libanona, Irana, Maroka, Egipta in Tunizije. V dveh mesecih letos se je število ilegalnih pobegov Romunov in državljanov drugih vzhodnoevropskih držav precej zmanjšalo, še vedno pa je veliko beguncv iz Turčije, saj so jih v dveh letosnjih mesecih na meji z Avstrijo in Italijo prijel 61. Med ilegalci je bilo tudi 38 državljanov Bangladeša, 29 iz Egipta, 43 iz Irana, iz Maroka 26, iz Šrilanke 10. Če so se število ilegalnih pobegov povečalo skozi vse leto, bodo te številke letošnje presegle vse rekorde, saj so lani obravnavali v celem letu zaradi ilegalnih pobegov čez državno mejo 50 Egiptčanov, 31 državljanov Bangladeša, 139 Irancev, 39 Maročanov, 86 državljanov Šrilanke itd.

Kako begunce spraviti nazaj tja, od koder so prišli?

Vsa problematika ilegalnih pobegov čez državno mejo je osredotočena na območja meje z Italijo in Avstrijo. Zato je tudi razumljivo, da se organi za notranje zadeve, še posebej v Kopru, Novi Gorici, in Kranju in Mariboru pri postopku z določeno kategorijo tujcev srečujejo z velikimi težavami. Najprej s tem, kako tem beguncem omogočiti vrnitev v matično domovino. Kajti problem ilegalcev se ne konča s tem, ko jih primejo na meji, temveč se še pošteno začne zapletati. V večini primerov gre za ljudi, ki so lastni državci obrnili hrbet zaradi ekonomskih razlogov in iščejo najrazličnejše možnosti zaposlitve v zahodnih državah, pogosto na črno. V skupinah državljanov Šrilanke in Filipinov so bile tudi večje skupine mladih deklet, kar namiguje, da so se nameravale v Italiji vdati najstarejši obriti na svetu. Po izobrazbi gre za ljudi z minimalno osnovno izobrazbo, pogosto ne obvladajo niti angleščine, zato imajo miličniki težave pri sporazumevanju z njimi, saj pri nas ni prevajalcev, denimo, za tamski jezik.

SILVO TORKAR: ZJANON PAŽNJAK, PREDSEDNIK BELORUSKE LJUDSKE FRONTE

Goreča tla v radioaktivni »Vendeji perestrojke«

Zjanon Pažnjak je v Belorusiji postal pravi karizmatični voditelj.

V nasprotju z voditelji ljudskih front v baltskih republikah, ki jih

določa energetska polje nacije, Pažnjak ustvarja to polje sam.

V javnost je njegovo ime prišlo leta 1988, ko je z odkritjem

množične grobnice žrtev stalinizma v Kuropatih ob Minsku načel

še en tabu. Istega leta je bil med ustanovitelji društva

»Martirolog«, ki naj bi ohranjalo spomin na žrtve stalinizma, in

pobudnik ustanovitve Beloruske ljudske fronte (BLF).

černobilske nesreče. Ste opazili, kako so se trudili, da ne bi dovolili »černobilskega slaha« (poti, pohoda) – demonstracije in mitinga, kako so blatili organizatorje in kakšno gonjo zdaj uprizirajo, kako so se napenjali, da bi onemogočili »černobilsko zasedanje«. Razumejo, da ne gre le za fizično rešitev naroda, temveč tudi za njegov duhovni preporod. Če se v teh izjemno težkih razmerah ne bo duhovno, emocionalno preporodil, bo njegova perspektiva zelo mračna. Ta nesreča omogoča ljudem, da začutijo skupno bolečino, da začutijo drug drugega, ljudje se začnejo zavedati, da so kot narod izgubili. Potrebujemo pa seveda pomoč, da ga ti blodni

Saj vidite, kakšne so politične razmere v Belorusiji: partijsko močvirje. Belorusi so eksperimentalni objekt za ruski imperializem. Ta eksperiment se je začel že v 19. stoletju. Sprejeta je bila politika asimilacije. Predvsem so uničili religijo, tj. unijo. Osemdeset odstotkov Belorusov je bilo uniatov. Prezivali so beloruske cerkve na ruski način, prezivali so na tisoče cerkva. S posebnim ukazom senata so prepovedali ime Belorusija. V mejah ruskega imperija se ni smelo izdajati knjig v beloruščini. Stalinizem oziroma komunizem je to politiko nadaljeval, le da v še bolj surovih oblikah.

Toda v 20. letih je vendarle bila politika belorusizacije?

Kakšnih pet let po uvedbi NEP so resnično bili določeni premiki, napredek, toda v 30. letih je bilo vse to uničeno. To je bil zelo hud udarec, kajti šlo je za mlado, pravkar zraslo inteligenco, ki si še ni ustvarila tradicij, oni pa so jo porezali. Poglavitni cilj v Belorusiji je bil uničiti jezik. Ideologija vladajoče stranke v Belorusiji temelji na nacionalnem nihilizmu. Zakaj je tako reakcionarna? Ker so tako vzgojeni! V izdajalstvu, sovrštvu do lastnega naroda. Ni pa mogoče biti demokratičen, če

ustrezno ocenili. Te ocene so v znatni meri vplivale na stanje duhov. Treba je vedeti, da je množična zavest v tem boljševiskem imperiju mitološka. Ljudje sprejemajo vse premočrno, tako tudi kongres. To je bil seveda komedijski oder in raven zelo nizka, toda drugega pač ni. Toda ljudje ne marajo, da jim kdo laže, da kdo vodi dvojno igro. Na zaslono pa so vse to videli, tudi pri Gorbačov. In seveda jim to ni bilo všeč. Tega ne smemo podcenjevati, kajti pri nas še ni civilne družbe, nimamo demokratičnih institutov in mnene množice je nedvomno pomembno. Drugi vidik je – Tbilisi. S kongresa je javnost prejela o tamkajšnjih dogodkih največ informacij. (O kravi zadušitvi demonstracij 9. aprila 1989, op. S.T.). In tretji, zelo pomemben vidik: to je izjava CK KPZS o Pribaltiku in politične stavke (ruskega prebivalstva v teh republikah), ki jih je zatem organiziral birokratski aparat. Prav ob primeru teh stavk so se lahko mnogi prepirali, da ima perestrojka dvočlono, eklektično naravo, kajti ohranitev imperija in modernizacija sistema, ta dva čila še vedno ostajata. Ljudje lahko vidijo, da sta zvezo in dvočlono Gorbačova povezani z njegovo politiko in željo, da bi sedel na dveh stoli. Nekatere avgusta-septembra 1989 je reakcija prešla v ofenzivo, kar je radikaliziralo obnašanje in izjave demokratičnega krila. Zdaj imamo nestabilno ravnotežje. To ravnotežje se za zdaj ne nagiba nikamor, ker ne ena ne druga stran nimata dovolj moči, da bi napravili prelom v boju. Najbrž se bo to nadaljevalo kar nekaj časa, odvisno od gospodarskih razmer. Če bo prišlo tako daleč, da sploh ne bomo imeli več kaj dati v usta, je zelo verjetno, da bomo imeli poljsko varianto (iz leta 1981, S. T.). Takrat bo reakcija laže prevzeta vsa oblast. To, da se Gorbačov zdaj obotavlja, da začneja nihati enkrat na desno, drugič na levo, toda bolj na desno, takšna politika je kratkoročno zločina, to se bo slabo končalo. Ko ga zdaj poslušam, vidim, da nima več kaj povedati, ponavlja se, zašel je v slepo ulico. Izgubil je tisto avtoriteto, ki je potrebna za izvedbo odločnih akcij. Vendar ne mislim, da je to že izgubljena varianta, kajti republike dobivajo politično težo. Pomembno bo, kako se bodo končale volitve v republikah, katere sile se bodo povpele. Menim, da se bo politični položaj razjasnil poleti 1990. Sedanje politične ravnotežje se bo nadaljevalo z bolj ali manj občutnimi zaostavitvami. Ko bodo minile volitve, kongresi, poleti 1990, takrat se mora nekaj spremeniti.

Ruski filozof Zinovjev trdi, da je perestrojka (samo) prevara in da se bo iztekla v nekaj, kar bo še strašnejše od stalinizma.

To, da je perestrojka prevara, zame nikoli ni bila skrivnost. Kakšne druge variante pa je imel ta imperij? Bili so prisiljeni iti v modernizacijo sistema; to pa daje ljudem možnost boja in v tem je to politiko treba podpirati. Seveda pa človek, ki politično razmišlja, mora razumeti, kaj se pri tem ohranja.

Zanimajo me odnosi med BLF in Litvo. Zaradi zgodovinskih razlogov je za belorusko-litovske odnose menda značilna tudi tekmovalnost.

Zdaj imamo s Sajudisom zelo dobre odnose. Podpiramo jih. Kar zadeva zgodovino, smo bili 500 let v skupni državi, imamo skupne zgodovinske tradicije, veliko skupnega v umetnosti, v krvi itd. To govorim zato, ker se lahko naša politična perspektiva optimalno razvije, kadar bomo tudi v prihodnje skupaj, če ne v eni državi, pa v konfederativni zvezi. Glede različnih gibanj, ki delujejo v Litvi in postavljajo zahteve po neodvisni Litvi, Vilniusu – vse to poznamo. Vendarle pa BLF

nikoli ni načelnala pogovora o Vilniusu, o tem, da je Vilnius prestolnica Belorusije...

Belorusije?

Da. To je zgodovinska skupna prestolnica Velike litovske kneževine, toda mesto je belorusko. Belorusi so ga ustanovili, to vemo, 1940 je bilo tam Litovcev komaj 1,5 odstotka, 40% Židov itd. To je zibelka naše kulture. Mesto leži na beloruskem etničnem območju, po vseh je tam belorusko prebivalstvo. Toda v čem je težava? Poljaki so izvajali politiko nasilne asimilacije, pokristjanjevanja in polonizacije. Kako so to delali? Ustvarili so formule: katolik je enako Poljak. Zlasti je to pomagalo v boju proti ruski ekspanziji, ko se je v mejah ruskega imperija carski imperializem trudil rusificirati Belorusijo in je poljsko nacionalno gibanje lansiralo to misel. Tudi meščanska poljska republika je izvajala do Belorusov kolonialno politiko, ki se v nekaterih pogledih ni najmanj razlikovala od stalinske. In ni mogoče trditi, da pri tem niso imeli uspeha. In ko je bila leta 1939 priključena zahodna Belorusija, je vse kazalo, da bo Vilnius vrnjen Belorusiji in kodo postal njena prestolnica. Toda Stalin je bil igralec. Vilnius je dal Litvi. Z radostjo so ga sprejeli, z veseljem je bil Litvi. To je v znatni meri vplivalo na to, da je bila stalinska politika aneksijske Litve krona z uspehom, z množičnimi zborovanji itd., tega ni mogoče zanikati. In kaj se je zgodilo? Obstaja velikansko ozemlje z beloruskim prebivalstvom, ki je katoliško, govori belorusko, ima se za Poljake, zdaj pa tam živijo že številni, ki niti poljsčine ne znajo, imajo se za Poljake, etnično pa so Belorusi. Do česa je pripeljal prepletanje dveh imperijskih politik? Pred Litvijo je bilo vprašanje, kaj storiti. Postili so poljske šole, niti beloruskega ni bilo tam, tem bolj, ker samo prebivalstvo ni postavljalo tega vprašanja. Čeprav na podeželju govorijo belorusko, menijo, da so Poljaki in

Po ocenah opazovalcev je sredi lanskega leta BLF štela kakšnih 40.000 članov. Med njimi je komunistov menda od 10 do 15 odstotkov. Člani se povezujejo v podpomo skupine po ozemelskem načelu. Med kongresoma vodi fronto sojm (55 ljudi) in uprava (21 ljudi). Osrednje glasilo so »Navyiny BNF« (izidejo približno enkrat na mesec na štirih straneh manjšega formata, tiskajo jih pollegarno v Vilnu).

BNF je začela objaviti staro nacionalno simboliko: belo-rdečo-belo zastavo, grb, imenovano »pagnja«, kakršnega je uporabljala Velika litovska kneževina (litovsko-beloruska srednjeevropska država, zato skoraj enak grb uporabljajo tudi Litovci) in pa himno Pagonja, ki jo je 1913. leta napisal beloruski klasik Maksim Bogdanovič. V svojih publikacijah se BLF drži pravopisa, kakršen je bil v rabi pred reformo v 30. letih, s katero so skušali belorusično čim bolj približati ruščini. Namesto Minska ponovno uveljavljajo obliko Mensk, ki so jo poznali do 17. st. in v letih 1918-1939. Da bi spodbudili aktivnejši odnos do zgodovine lastnega naroda, do tistih znamenitih prednikov, ki naj danes pomenijo oporo pri ponovnem sestavljanju nacionalne stavbe, so letos na predvečer dneva mrtvih predvideli zanimiv spominski večer z elementi obhajila. Praznovanje dajadov so oblasti letos dovolile in tako se je večstotoglavna množica, 29. oktobra skozi obrobne mestne četrti (in ne po krožni cesti, kot je bilo dovoljeno) po skoraj enournem pohodu zgrnila h Kuropatom, grozljivemu kraju, kjer je bilo v letih 1937-41 postreljenih po uradnih ocenah najmanj 30.000, po trditvah javnosti pa celo 250.000 ljudi. Martirolog Belorusije je ob tej priložnosti postavil tu večmestni lesen »kryž pakuty« (trpljenja) – spomenik vsem mučnikom Belorusije. Nato so protestantski, katoliški in pravoslavni duhovniki drug za drugim peli mašo. Očividni tragični dogodkov izpred 50 let so izpovedali vse tisto, o čemer ves čas niso upali niti pisati.

Ko je vrhovni svet Belorusije 25.-27. oktobra 1989 obravnaval in sprejel nov volilni zakon, katerega osnutek je bil najkonservativnejši v vsej SZ (predvideval je, da bi partijski komiteti in druge DPO volile v republiški parlament same približno tretjino vseh poslancev, ki bi bili seveda izvoljeni v dokaj ozkem krogu, medtem ko bi pri vseh ostalih uporabili institut okrožnih zborovanj oz. kandidacijskih konferenc, kar bi pomenilo

da govorijo poljsko, le da po kmečko. In danes prav ti Belorusi katoliške vere celo postavljajo zahteve po ustanavljanju nekakšnih poljskih nacionalnih okrožij. Presenetljiv položaj torej. V Sajudisu razumemo zapletenost vsega tega, nekateri so dojele napako komunističnih oblasti, ki so spodbujale to poljsko lažno politiko na teh ozemljih. Da bi skrili dejstvo, da so to beloruska ozemlja, so menili: naj bodo raje poljska! Zdaj pa to prihaja na dan v obliki popolnoma nepredvidenih absurdnih zahtev. To so resnično absurde zahteve, kajti to ni poljsko prebivalstvo. Dobro poznam tiste kraje, tam sem se rodil, v Vilniusu so živeli moji starši. V po-voljni zgodovini sta me presenetili dve stvari: obnovev izraelske države, ki je vsekakor pretresljiva stvar, kajti zaobrnjeno je bilo kolo zgodovine. To je fenomenalen pojav. In litovska asimilacija Vilnusa. Tudi fenomenalen pojav. In vendar vprašanje Vilnusa še vedno obstaja. Dobro razumemo, kako pomembno je za našo kulturo in niče se temu ne bo odrekel. Moram pa reči, da ste vi prvi, ki mu o tem pripovedujete: ne želimo namreč, da bi beljševiki, Rusi izkoristili to za sejanje razdora med Belorusi in Litvici. Govoril sem o tem z nekaterimi funkcionarji Sajudisa in jim povedal, da je to vprašanje vedno odprto, le da smo mi dovolj vzdržni in o tem zdaj ne govorimo. Tisto, kar govorijo nekateri tam, npr. v Litovski ligi, je nepotrebnost in zveni politično infantilno. Pogledajte, zakaj. Zdaj se postavlja vprašanje nepriznanja pakta Molotov-Ribbentrop, izstopa iz ZSSR – Stalin ni zmanj nastavljal te vabe – in lahko izpade zelo neprijetno: utegevo jim dovoliti, dovoliti je mišljeno izmisliti. Izstopi iz ZSSR v mejah iz leta 1939. On jim je vrgel to vabo, oni pa so jo vzeli in zataknili se jim je. Saj menda ne bodo izstopili brez Vilnusa. Kakšen je torej sklep? Če bo Belorusija živa, če se bo razvijala, bo imela precejšnjo težavo. Blizamo se temu, da moramo obstajati skupaj. Če postavimo vprašanje čeni, dajate Vilnius nam, drugi – ne, dajate ga nam, ne bomo ničesar rešili. Na rešitev tega vprašanja nas napeljuje sama zgodovina: ohraniti moramo svojo enotnost, federativno, konfederativno, kjer bo Vilnius imelo nekakšen status občasne zgodovine, naših politik. Psihološko ta status že obstaja: npr. sedem na vlak in čez tri ure sem v Vilniusu, kjer stoji hiša mojega deda, kjer je živel moj oče itd. Če torej povzamem: naši odnosi so zelo dobri, menim pa, da ne bi se hvalili, da gledamo, kar zadeva Vilnius, dlje in se obnašamo bolj zadržano, ne postavljamo gesel, ki bi jih izkoristili sovrazniki.

kršenje načela neposrednosti volitev), je BLF tri dni zapored v večernih urah skušala prirediti miting pred poslopjem parlamenta, da bi s tem pokazala razpoloženje množic do novega zakona pa tudi do obstoječih političnih struktur, se zlasti do nesposobnega in trmaste stalinista, partijskega sekretarja Sokolova. Posebne enote milice so blokirale osrednji trg, da bi preprečile zborovanje, vendar je drugača dneva demonstrantom le uspelo za pol ure zasedi mestno avtocesto in poslušati informacijo dveh poslancev levega krila o poteku zasedanja. Zakon je bil nazadnje sprejet v kompromisni obliki: privilegije za zastopnost v parlamentu sta obdržala le zveza veteranov vojne in dela ter društvo invalidov. Zaradi skrajne konservativnosti vladajočega aparata se je Belorusije oprijelo ime francoske province Vendeje, znane po radikalništem protirevolucionarnem uporu iz časa francoske revolucije. Pravijo ji kar Vendeja perestrojke in tudi Vendeja vseh Vendej.

Bolj kot vse drugo pa sodobno Belorusijo pretresajo posledice černobilske katastrofe, ki so nadvse prepričljivi razkrija, kako odrgan od ljudstva in kako sovražen njegovim dejanskim interesom je partijskobirokratski aparat oziroma kar cel sistem oblasti v Belorusiji. Laž okrog černobilske katastrofe se je začela že v prvih trenutkih, toda najhujše je, da se je nadaljevala vse do jeseni 1989, ko so oblasti končno priznale, da je tretjina Belorusije kontaminirana, petina orne zemlje pa »ubita«. Resnico so pred ljudmi pomagali skrivati tudi znanstveniki, tako fiziki kot zdravniki. Namesto da bi evakuirali ljudi iz vrste okrogj možnosti v gomelejske pokrajine, so vse do lanskega leta celo porabili na teh območjih nove objekte in za to porabili na milijone rubljev. Zaradi neinformiranosti in zavestnih odločitev so iz kontaminiranih predelov prodajali radioaktivno meso, krmo, kmetijsko tehniko, daru, zaradi česar se območje okuzenosti nenehno širi in je v večji ali manjši meri zdaj prekrita z radioaktivnimi delci vsaj polovica Belorusije, vključno z Minskom. Protesti ljudi iz najbolj izpostavljenih neevakuiranih okrožij (Velka, Hoiniki, Bragin) dolgo niso pomagali, dokler ni BLF 1. oktobra 1989 priredila protestnega pohoda skozi Minsk (im. černobilskega slaha) in tako opozorila na to izredno pereče vprašanje tudi širšo, neozaveščeno javnost.

zmagi je nekaj več od preproste reakcije na nezadovoljstvo, ki ga je povzročilo vladanje sandinistov. Kdor hoče razumeti, kako prepričljiva je figura dofe Violete, se mora samo vprašati: ali bi koalicijska UMO zmigala, če bi bil njen kandidat komandante Bermudez, poljevinik contre in nekdanji Somozov telesi stražar? Ali bi morda zmigal Calero, imenovan Coca Cola, bogati in debeli konservativni industrialce? Ali pa Alfredo Cesar, sofisticirani in ostri socialdemokratski politik, ki ga še nikoli v življenju niso videli brez kravate? Ali pa Cruz, profesor Arturo Cruz, ki je Američanom tako zelo pri srcu, vendar je v Nikaragvi preživel le tretjino svojega življenja?

Odgovor je: ne. Ne, kajti vsi ti ljudje predstavljajo slabosti dežele, tiste slabosti, ki jih je revolucija hotela zatreti. Predstavljajo porogljivo oblast, ki jo nikaragovski kmetje dobro poznajo. Violeta pa je drugačna. V revni državi, ki jo je razjedala vojna, kjer ljudje že dolgo leta ne morejo zadovoljiti bistvenih potreb in kjer so vedno bili žrtve cinčnih politikov, je gospa Chamorro stopila na oder kot posebej lahka obluba. Njena bela matriarhalna podoba je podoba čistosti, kajti vsi drugi so si od nekdanj prizadevali, da bi Nikaragvi naredili samo škodo. Njena bela figura ozvalja mit, ki je trdno vračen v kmečko kulturo Latinske Amerike: mit dobre, spo-dobne, pošteno oligarhije. Iz istih razlogov Violeta tudi pomirja Ameriko, saj v njej občuduje podobne vrline kot v Barbri Bush, ki tudi sme nositi sive lase. Neki Violetin privrženec je cinčno (in cinčni so skoraj vsi njeni zavestniki) opisal ta appeal: »Violeta je simbol. Ne simbol preteklosti ne simbol prihodnosti, marveč simbol tistega, kar bi lahko bilo.« Če gre samo za to, potem ne bo mogla vladatai.

Lucia Annunziata (Epoca, Milano)

Katero so poglavne naloge BLF v sedanjem trenutku?

Smo konec novembra, kmalu se bo začela predvolilna kampanja za volitve v vrhovni svet republike in krajevne sovjetne. Ta kampanja mora odločiti: ali bo republika ostala Vendeja, kakršna je danes, torej republika, v kateri s starimi metodami vlada reakcionarni partijski aparat, ali pa bodo premiki v smeri sprememb. Vse bo odvisno od izida volitev, od tega, kakšni ljudje bodo prišli v sovjetne. To prav dobro razumejo tako fronta, kot javnost in seveda komunisti tudi. Oni so celo izvedli tajne sociološke raziskave, ki so pokazale, da jih skoraj nihče ne podpira. Zato lahko pričakujemo ponarejanje volilnih rezultatov, provokacije, nizke udarce – jaz že dobivam anonimna pisma in podobne gnusne stvari – toda to je pri komunistih že v navadi.

V čem se beloruski volilni zakon razlikuje od tistega v Ruski federaciji?

Predvsem je to edini zakon, kjer so sprejele volitve tudi družbene organizacije. To so: veterani partije, vojne in dela; dobili so kvoto 29 mandatov; potem društva invalidov, slepih, gluhih – tudi po sedem mandatov. To seveda deluje komično in kaže, da za te ljudi (partijski aparat, op.S.T.) ni nobenih pravih norm. Jasno je, da je to nararejeno z namenom, da bi na neki način, vse se na kakšen, spravili skozi svoje poslanske kandidate. Povedati moram, da je zveza veteranov partije in vojne najbolj reakcionarna zveza in sploh je to najbolj reakcionarna zveza prebivalstva v Belorusiji. To so večinoma stalinisti. Seveda ne vsi, večina pa. Razsoljitev obstaja namreč tudi med njimi. Obstaja elita, ki dobiva personalne pokojnine (soj. oblika izrednih pokojnin) in uživa privilegije, so pa tudi ljudje, ki živijo zelo revno in so prav tako preganjeni. Teh seveda ne bodo kandidirali. In ti veterani predstavljajo v Belorusiji tretjino prebivalstva. To je rezultat premisljene imperijske migracije, ne pa naravne reprodukcije prebivalstva. Ker so nacionalni jezik skoraj zadušili in tovrstnih pregad ni, pogosto kakšen upokojeni polkovnik ali kdo, ki je nekje v Magadanu (tj. na Čukotki, S. T.) varoval taborišče, po dosluženih letih izbere med kraji v evropskem delu države, kjer naj bi živel, prav Belorusijo. Tako se stekajo sem kakor voda, kakor nesnaga in zasedajo položaje v kadrovskih oddelkih, sodelujejo s KGB, opazujejo, pišejo grobnice itd. Ti ljudje so sovražniki nacionalni kulturi, sovražni so mladini; skratka, ta socialni konflikt pri nas obstaja, čeprav nima nekega zunanje izraza, obstaja le napetost. Komunisti niso po naključju stavili upov prav na to najbolj reakcionarno organizacijo.

Rekli ste – tretjina, veliko priseljenik. Toda ob popisu 1979 je bilo v republik kar 80 odstotkov prebivalstva Belorusov.

Prvič: v primerjavi z letom 79 je odstotkovno razmerje že drugačno, kakšno – še ne vemo, rezultatov popisa (1989) še niso objavili. Če prav je znano, da je bil popis opravljen tendencialno, z namenom, da se zmanjša število beloruskega prebivalstva. To je bilo ugotovljeno in je prodrla celo v tisk. Kljub temu je zdaj odstotkovno razmerje že drugačno, mogoče celo 70:30. Če je to res, bi to ustrezalo tudi položaju glede socialne razslojenosti, pomenilo pa bi tudi, da je treba sprožiti alarm, kot je to pri Estoncih. Drugič: tile »vendejci«, mnogi med njimi, ki so kakorkoli že nekod odšli od tod, se vračajo v Belorusijo. Vračajo pa se že kot manjkarti (razsebniki, S. T.), ki so Belorusi le po rodu in sovražijo svoj jezik, skratka, to so ljudje z ideologijo nacionalnega nihilizma. To je še hujše.

Kakšne korake namerava storiti BLF, da bi pri Belorusih obudila nacionalno zavest, potrebo po nacionalnem jeziku. O teh vprašanjih se zdaj piše celo v uradnem tisku.

Položaj je težak, toda mi gledamo na razmere zelo optimistično. Potrebno je predvsem prosvetljevanje. Politične zahteve, ki jih sedaj postavljamo, razglasitve beloruščine za državni jezik, sprejema večina Belorusov, toda to je premalo. (Februaria letos so končno ustoličili beloruščino kot državni jezik. S.T.) Ljudje morajo poznati svojo zgodovino, svojo kulturo, seveda jezik, da bi si pridobili zavest in tedaj se bo to vprašanje uredilo samo po sebi. Proces osvoboditve teče dokaj hitro. Narod so zaustavili v njegovem razvoju, zaustavili so ga nasilno, z ustvarjanjem posebnih razmer. Obenem s prosvetljetiskim mora potekati tudi politično delo, izdajanje ustreznih zakonov, npr. o jeziku, odstranitev reakcionarnega aparata z oblasti in izročitev le-te demokratičnim poslancem.

Černobilski genocid najbrž tudi lahko na svoj način prispeva k nacionalnemu prebujanju.

Nedvomno, prav gotovo. Reakcionarni aparat, Vendeja, se na vse načine upira širjenju resnice o tragediji beloruskega naroda zaradi

pastirji ne bi zapeljali na krivo pot. Černobil tako seveda igra vlogo pospeševalca duhovne preporoda nacije, čeprav mi gledamo na to tako: boljše bi bilo, če bi tega Černobila ne bilo.

Toda – je mar to dovolj: prosvetljevanje, politična dejavnost, Černobil? Zdi se mi, da si je zelo neznan del Belorusov povrnil občutek lastnega dostojanstva in nacionalne zavesti.

ne spoštuje svojega jezika. To so vendar popolnoma povezane stvari.

Kaj menite o perspektivah perestrojke? Kaj se je zgodilo novega, kateri novi elementi so se pojavili v letu 1989?

Prišlo je do nekaterih sprememb, ki igrajo bistveno vlogo pri ocenjevanju osebnosti samega Gorbačova. Prvič, kongres ljudskih poslancev in njegov tv prenos. Ljudje so prvič lahko videli obnašanje članov vlade in ga

VIOLETA CHAMORRO

Od »izdajalke« do predsednice

Leta 1981 se je na ograji hiše Violeta Chamorro pojavil načeečan

napis v rdeči barvi: »Vende patria«, izdajalka domovine. Brž ko

je napis zbledel, ga je nekdo obnovil, da bi bil vedno enako rdeč,

žaljiv, nekakšno kužno znamenje. Violeta je ticala med štirimi

stenami, bila je zaznamovana s sramoto, videti je bilo, kot da se

je vdala v usodo zavrženke.

življenje v javnosti končalo leta 1979. Stirje otroci so že odrasli in vsi so se uveljavili v politiki: Carlos Fernando in Claudia sta bila vneta sandinista, prvi je bil direktor sandinističnega časopisa Barricada, drugo je čakala veleposlaniška kariera, druga dva otroka pa sta se odločila za opozicijo in Pedro Joaquim je v nekaj letih postal eden izmed voditeljev contre.

V primerjavi z razkošnimi in prostaškim saloni, v kateri radi zabajajo bogati Nikaragovci, je salon dofe Violete majhna in svetla soba, spremenjena v boudoir, kajti njene kosti, ki jih je že tedaj začela osteoporozo, so krhke, tako da skoraj ni vstala iz naslanjaja. S sten so na goste gledale številne slike: Pedro, ves odločen in krepak, ki nese posaja na glavo kavbojski klobuk, Pedro se sklanja nad prvi odtis svojega časopisa, Pedro in Violeta na počitnicah v Londonu, Pedro in Violeta na tropski plaži... Slo je za popolnoma normalne fotografije srečne in elegantne družine. Po eni strani. Kajti po drugi strani objektiv ni zajel tistega, kar je bilo tedaj bistveno: revne in obupane Nikaragve tistega časa. Tako so bile to tudi fotografije nenavadnega privilegija. Violeta Barrios se je rodila leta 1929 v mestecu Rivas. Bila je hči veleposelnika ob kostariški meji. Kdor se je tiste čase rodil na veleposelstvu v katerikoli državi južno od ZDA, se je rodil v popolno-

ma privilegiranem svetu. Ženska, ki se je rodila v takšnem svetu, je bila sicer privilegirana, vendar ji je bilo usojeno, da bo podrejena moški volji. In Violeta se dandanes nosi pečat privilegiranega in odvisnega življenja, ki ga vodijo moški. Oče je odločil, kako se bo šolala, in »prisilil« jo je, kot se spominja, da je šla v ZDA, da bi se naučila angleščine (naučila se je bolj slabo, kajti na tistem koloidu je bilo preveč bogatih latinskoameriških deklet, ki so se pogovarjale po Španško). Čedna Violeta Barrios, ki je bolj slabo govorila angleško, je kmalu srečala moškega, ki je je bil vreden in ki je bil vseč očetu: Pedra Chamorra, potomca morda najpomembnejše družine v Nikaragvi, Chamorrovo Cardenalo, ki so državi dali politike in predsednike in ki so imeli v rokah edini časopis v Nikaragvi. Anekdota veliko pove o duhu v družini, v katero je prišla Violeta. Ima Chamorro,

eden Pedrovih bratov, je na sprejemu srečal predsednika Somozo. »Kdo pa si ti?« je vprašal diktator. »Jaz sem Chamorro«, je odgovoril Jaime. »Kdo ste pa vi?«

Sporoko se je Violetino življenje spremenilo: o njeni usodi je odločil drug moški. Pedro, direktor družinskega časopisa, je napadal Somozove in njegovo življenje je bilo v nevarnosti. Toda Violeta je tudi v nevarnosti bila predvsem žena in mati: novico o moževi smrti je zvedela v Miamiu, kamor je šla kupit poročno obleko za hčer. Ta odvisnost od moškega sveta, ta vdanost v žensko tradicijo je dolgo trajala. Za svojo kandidaturo je zvedela po radiu, kajti zaveznikom se ni zdelo vredno, da bi jo obvestili. Pravijo, da med volilno kampanjo ni sestavila nobenega političnega programa. Njeno gesto pove marsikaj: »Za Nikaragvo si želim tisto, kar si želim za svojo družino.«

Zakaj tako vztrajamo pri aristokratskem rodu dofe Violete in njeni odvisnosti od moških? Zato, ker Violeta Chamorro tega ni skrivala, marveč je na tem celo gradila svojo volilno kampanjo. Bila je vsa bleda, nežna in krhka. Tako kot fotografije v njeni hiši je treba gledati tudi fotografije iz volilne kampanje, iskati je treba tisto ozadje, pred katerim nastopa kot kakšna prikazen. Ozadje pa je dežela kmetov, brezposelnih, nizko plačanih in temnopoltih ljudi. Violeta je bila v blem in te barve ni izbrala po naključju. Tudi njeni lasje so beli. Če nekaj let jo je mogoče prepoznati po belih laseh. Nobena ženska, ki ima kaj pod palcem, v machovski kulturi Latinske Amerike nima sivih las; izjema je Violeta. Osvela je po Petrovi smrti in tedaj je sklenila, da jih ne bo barvala. In bele obleke! V nikaragovskem podnebnju lahko nosi bele obleke le tisti, ki ne dela in se ne poti; ni naključje, da je bela barva barva bogatašev in svetnikov. Kar zadeva svojo vlogo ženske, ni nikoli dopuščala dvomov. Nikoli ni pozabila povedati, da je samo Petrova vdova. In prav zaradi te podobe, aristokratske in tradicionalne podobe, je Nikaragva glasovala za Violeta Chamorro, in prav zaradi te podobe jo je koalicijska izbrala za kandidatko.

Res je seveda, da je podpora s strani ZDA zbudila upanje, da bo njena izvolitev pomagala končati gospodarsko krizo. Toda v njeni

Violeta je govorila, da se je njen kratko

MEDIJI IN VOLITVE V ZDA

Pomembno je biti lep

Ameriški predsednik in avtor deklaracije o neodvisnosti Thomas Jefferson je pred dobrimi dvesto leti zapisal, naj »naša oblast temelji na mnenju ljudstva; to je prvi cilj, ki ga moramo spoštovati. In če bi se morali odločiti, ali naj imamo vlado brez časopisov ali časopise brez vlade, bi se brez obotavljanja odločili za drugo«.

Seveda je Jefferson to rekel v času, ko je bila na vsej ameriški celine le peščica časopisov. Vprašanje pa je, kaj bi rekel danes, ko je v ZDA kakih 9200 dnevnikov z naklado okoli 70 milijonov izvodov in okoli enajst tisoč različnih revij, vrh vsega pa imajo ameriška gospodinjstva več televizijskih sprejemnikov (98 odstotkov vseh gospodinjstev), kot pa straniš (97 odstotkov). Modri Jefferson brčkone ni mogel predvideti, do kakšnih razsežnosti se utedne razviti medijska industrija, ki je v sodobni Ameriki pravzaprav tista ustanova – sedma sila – ki postavlja poslance in predsednike.

Prevladujočo vlogo imajo pri ameriških volitvah množična občila (časopisi in elektronski mediji) že nekaj desetletij. Naraščajočo oziroma odločilno moč medijev pa gre pripisati v veliki meri naglo usihajočemu vplivu ameriških strank pri volitvah. Ko so v 40. letih sociologi privikar začeli proučevati vpliv množičnih občil na rezultate predsedniških volitev, je bila strankarska pripadnost še vedno odločilna determinanta volitev, sledile pa so ji pripadnost skupini, ocena kandidatove osebnosti in njegovih stališč – v tem vrstnem redu. Od razcveta elektronskih medijev naprej pa gre za povsem nasproten vrstni red: kandidat kot osebnost je na prvem mestu, na drugem mestu so stališča, ki jih zastopa kandidat, sledita pa mu strankarska pripadnost in skupinska opredelitev. S tem ko volilci volijo kandidata na podlagi njegove osebnosti, pa seveda najpomembnejšo vlogo prevzamejo mediji kot glavni vir informacij o tem ali onem predsedniškem kandidatu. Televizija pripelje kandidata v volivčovo dnevno sobo in volilec se ne glede na strankarsko »pripadnost« odloča o tem, ali mu je kandidat všeč ali ne. Hkrati pa se kandidati sami izognejo strankarskemu biču, ker jim televizija (ali pa radio) omogoča neposreden stik v volivcem. Vlogi elektronskih medijev gre pripisati tudi rast števila neodvisnih kandidatov, ki se brez strankarske pomoči z malega zaslona ponujajo elektrotratu. (Drugo vprašanje je seveda, koliko zagonskega kapitala uspe zbrati neodvisnim kandidatom, da sploh začno nastopati na tv zaslonih.) Strankarska pripadnost odigra kvečjemu nekoliko večjo vlogo pri krajevnih volitvah, ki jih mediji pokrivajo bolj površno, volilci pa kolikor toliko že tudi sami poznajo kandidate.

Seveda pa ta »volilna idila« velja samo toliko časa, dokler jo gledamo izključno iz tehnološkega zornega kota. Kakor hitro pa se zavežemo (po vzorcu »ne strelja puška, ampak tisti, ki pritise na petelina«), da za časopisi, televizijskimi in radijskimi postajami stojijo ljudje, novinarji, uredniki, glavni uredniki, založniki, združenja, lobbiji... pridemo do bistva, do kuhinje, v kateri se kuha politična moč in v kateri se postavljajo ali pa rušijo kralji.

Če si ogledamo glavne »sestavne dele« oziroma akterje pri ameriških (predsedniških) volitvah – volilce, kandidate in medije – lahko ugotovimo, da pravzaprav noben izmed njih ne izpolnjuje in izkorišča v celoti tistega, kar nalagajo ali nudijo demokratične volitve. Volilci so zasuti z obilico kandidatov, o katerih vedo malo ali pa nič. Ker se povprečni volilec zelo malo ukvarja s politiko, tako rekoč nima možnosti, da bi resnično dojel, kaj mu kateri izmed kandidatov ponuja oziroma, za kaj se zavzema kateri izmed njih. Volilec se zato odloča na podlagi površnih in nezanesljivih informacij in pa (vizualnega) vtisa, ki ga nanj naredi kandidat. Raziskave zadnjih volitev kažejo, da več kot polovica volivcev po končanih primarnih volitvah ni vedela, kakšna stališča imajo kandidati do bistvenih družbenih vprašanj:

Zavoljo pomanjkanja (strankarskih) pravil tudi kandidati sami »plavajo«, kakor vedo in znajo v predvolilni kampanji ter z različnimi populističnimi triki poskušajo pridobivati volilce.

Vse drugo pa je odvisno od medijev. Ti določajo, katerega izmed kandidatov naj volilci volijo. V bistvu sta torej tisk in RTV tista, ki »organizirata javno mnenje«, čeprav to ni njuna naloga. (V resnici bi moralo biti ravno narobe, kot je rekel znani ameriški publicist Walter Lippmann: »Samo takšno javno mnenje, ki je že pripravljeno za tisk, kaj velja.«)

Kandidati kot novičarsko blago
Kot dokazujejo ameriški politologi, pa mediji navzlic odločilni vlogi pri volitvah ne morejo

nadomestiti političnih strank. Mediji in stranke so sicer lahko stične točke med politiki in volilci, toda po svoji naravnosti se bistveno razlikujejo. Stranka se poskuša dokopati do oblasti ali pa se ohraniti na njej. Mediji, ki sicer igrajo politično vlogo, pa so po svojem bistvu predvsem biznis, ki mora prodajati časopise in nabirati gledalce in poslušalce. In če jih hoče prodajati, mora seveda pisatiraje o obrobni, vendar za povprečnega bralca privlačnih podrobnostih o kandidatih nastopih, obleki, spodrsiljajih (odvisno seveda od tega, ali je kandidat po okusu medija ali ne) itd., ne piše pa podrobno o kandidatih političnih programih in predvolilnih obljubah. Po nekaterih raziskavah časopisi na splošno posvetijo najmanj 60 odstotkov pisanja politikovi osebnosti (pomanjkljivosti in vrlinam), manj kot 40 odstotkov pa programskim zadevam, problemom, polemičnim dialogom kandidatov in predvolilni strategiji. Bralce oziroma gledalce tako zvse o kandidatih obleki in o tem, kako zna z različnimi triki (in s klevetami ali polresnicami) prelisičiti svojega nasprotnika, bore malo pa zve o njegovem političnem programu in vodiljskih sposobnostih.

Letošnji jesen bodo v ZDA volitve novih kongresnih poslancev, 34 senatorjev in 36 guvernerjev. Čeprav bodo šele jeseni in čeprav manjka do prvih neformalnih kandidacijskih zborov (caucus) za predsedniške volitve 1992 še 24 mesecev, kolumnisti že sedaj opozarjajo medije (zlasti pa televizijo, ki dvema tretjinama ameriških volivcev predstavlja glavni, kar polovici pa vir informacij), naj ne ponavljajo napak iz predvolilne kampanje 1988. Volilci, ugotavljajo komentatorji, so še sedaj jezni, ker jim je televizija leta 1988 bolj kazala samo mahanje z zastavicami, v veliko manjši meri pa jim je predstavila, kaj kandidati mislijo o primanjkljaju, obrambi, mamilih in solstvu. Zato naj bi mediji v prihodnje – tako priporočajo komentatorji – pazili, kaj imajo vsebinsko bistvenega povedati kandidati. »Izogibajte se tudi propagandnim (video) posnetkom, ki jih ponujajo volilni stabi kandidatov,« je naslednji nasvet. »Z njimi vas hočejo volilni propagandisti manipulirati in spreminjati vaše politične programe v zabavne oddaje. Če pa že objavite takšno gradivo, povejte še to: »Ta video posnetek smo dobili iz Bushovega (Dukakisovega ali koga drugega) volilnega štaba. Prikazuje Busha, kot da se bori za boljše okolje. Njegova resnična stališča do ekoloških vprašanj pa so naslednja...«

Televizijski mediji bi morali sami zahtevati več političnih razprav med nasprotnimi kandidati. Vse štiri osrednje TV mreže v ZDA (ABC, CBS, NBC in CNN) bi morale imeti po vsaj štiri razprave v najbolj gledanem času. Prve tri razprave naj bi se nanašale na gospodarsko, socialno in zunanjo politiko, zadnja pa na posamična konkretna vprašanja, ki nastanejo med volilno kampanjo. Takšne razprave največkrat gleda kakih 70 milijonov gledalcev.

»Propagandne oddaje, ki jih plačajo volilni stabi, je treba takoj analizirati in preveriti njihovo verodostojnost. Če kandidata postavljajo na laž, je to treba tudi obelodaniti.« In še en nasvet naj bi dal letate s kandidati naokoli po terenu in spremljate njihove reakcije v stiku z volilci, toda to naj počno manj izkušeni novinarji. Najboljši novinarji pa naj se drže volilnih štabov: tam se odloča o strategiji, denarju, programih in volilcih.

Ker Američani ne poznajo zakona, ki bi tisku odredil, da mora enakovredno odmerjati svoj prostor za vse kandidate (takšna pravila veljajo samo za elektronske medije, ki morajo v volilnih programih oziroma oddajah enakovredno odmerjati čas in sliko vsem kandidatom), tisk seveda po svojem preudarku odmerja dolžino in pogostnost pisanja o vsakem kandidatu posebej. Od tega, kako pogosto je kandidat omenjen v tisku, pa je v veliki meri odvisen njegov uspeh. Če odmisli mo politične motive posamičnih časopisov ali njihovih lastnikov, potem se tisk pri odmerjanju pro-

stora ravna po trenutnih rezultatih javnomnenjskih raziskav. Na volitvah leta 1988 je na primer George Bush v preliminarne krogu dobil neprimerno več publicitete kot pa drugi republikanski kandidati (o Bushu je bilo na primer dvakrat več napisanega kot pa o senatorju Robertu Dolu in desetkrat več kot o kongresniku Jacku Kempu – podobno kot Bush sta se tudi tadva potegovala za republikansko nominacijo). Dobil pa je predvsem zato, ker so mu ankete javnega mnenja dajale največ prednosti pred drugimi tekmei v njegovi stranki. Takšno in tolikšno pisanje pa posledično spet povzroči še boljše rezultate v anketah javnega mnenja.

Podobno je bilo tudi z demokratskimi kandidati. Pred neformalnimi kandidacijskimi zbori (caucus) v Jowi je Gallupova raziskava pokazala, da senatorja Garyja Harta podpira demokratski Jug. Ko pa je v Iowi zmagal senator Gephardt, je raziskava kabelske televizije CNN pokazala, da vodi na Jugu on. Ko je na primarnih volitvah v New Hampshiru zmagal Dukakis, je Gallup pokazal, da vodi

na Jugu Dukakis... So se volilci na Jugu ravnali po kakih verodostojnih informacijah? Prav gotovo ne. O Dukakisu so vedeli ravno toliko kot nekaj dni prej, ko so glasovali še za Gephardta. Ker pa se je Dukakis nenadoma začel prikazovati na prvih straneh časopisov in v najbolj gledanih tv oddajah, so pač glasovali zanj. Je tisk namerno potiskal Dukakisa naprej? Iz političnih nagibov verjetno ne, pač pa iz povsem poslovnih razlogov. Dukakis je bil tisti hip pač dobro novičarsko gradivo, blago, ki se dobro prodaja.

Kdo izbira?

Mediji seveda tudi na daljši čas »negujejo« svoje kandidate. »Pred-predkampanje« za nove vplive se začne malone vzporedno s koncem starih volitev. Senatorji na primer, ki več let zapovrstjo dobivajo ugodno publiciteto, so nedvomno »odločeni«, da potanejo predsedniki ali pa vsaj predsedniški kandidati. Eden izmed takšnih »potencialnih kandidatov« je na primer že vrsto let senator

Edward Kennedy, zadnje čase pa tisk na primer močno podpira tudi senatorja Sama Nunna.

Kdo določa, koga izbrati za posebno »podporo«? Iz preteklosti so znani primeri, ki so lastniki časopisov in revij imeli svoje politične izbrance. Pokojni založnik Henry Luce (ustanovitelj revije Time) je na primer »izvolil« predsednika Eisenhowerja. Družina Chandler je s svojim Los Angeles Timesom Richardu Nixonu pridobila najprej kongresni, kasneje pa še senatorski sedež. Pač pa je tisk povsem uničil podpredsedniška kandidata senatorja Eagletona pred volitvami leta 1972. V imenu objektivnega poročanja so namreč časopisi zapisali, da je bil Eagleton večkrat aretirar zaradi prometnih prekrškov in da se je moral večkrat zdraviti zaradi živčnih zlomov. Senatorjeve kariere je bilo v hipu konec in tedanji predsedniški kandidat George McGovern si je moral poiskati drugega podpredsedniškega kandidata.

Lincoln bi danes pogorel

Kdo stoji za sedanjimi in prihodnjimi kandidati na ameriškem političnem (volilnem) prizorišču, je seveda težko reči. Nevidne vzvode pa ponavadi odkriva šele zgodovina. Interesi se vijejo po skritih labirintih iz nevidnih vplivnih centrov odločanja poslovno-političnega ameriškega establishmenta.

Seveda pa v dobi elektronskih medijev odločajo o izvolitvi posamičnih kandidatov tudi dosti bolj banalne stvari, kot pa so nevidni zakulisni vplivi. Ko sta na volitvah 1988 meri-

DR. ANTON BEBLER: VELIKA FRANCOSKA REVOLUCIJA IN SODOBNA VZHODNA EVROPA (2)

Vzhodni bratje so spet za vzor

Razsulo »Svete alianse« realsocialističnih režimov na široko odpira vrata integracije Evrope. Premagana bo delitev naše celine in razvitejšega dela sveta na »Zahod« in »Vzhod«, na »kapitalizem« in »socializem«. Zgodovinska razpoka, ki jo je povzročila ruska revolucija, bo v marsičem premoščena, vendar drugače kot so napovedali komunisti pred več desetletji. Moj oče je, recimo, leta 1939 v Ženevi sanjaril o tem, da bo palača društva narodov nekoč pripadala Svetovni zvezi sovjetskih socialističnih republik.

V primerjavi s sovjetskimi so naši konfederalisti prav nedežni

Pač pa utedne reševanje notranjih mednacionalnih vzolov v Sovjetski zvezi bit intelektualno zanimivo za dve drugi večnacionalni in po ustavah federalni vzhodnoevropski državi (Češkoslovaško in še posebej za Jugoslavijo). Če bo sovjetsko vodstvo ostalo pri odločitvi, da ne bo uporabljalo nasilja zoper množični in nenasilna politična gibanja za nacionalno samostojnost in neodvisnost, maverč bo za to uporabila zgolj demokratska sredstva političnega boja, potem se bo Sovjetska zveza obdržala v sedanjem obsegu le ob zelo globokih notranjih spremembah. Njena prihodnost je v tem primeru in ne glede na uradni naslov države v novi obliki demokratske konfederalacije ali »Commonwealtha« (skupnosti narodov), ki bo asimetrična in variabilna. Vključevala bo različne modele in variabla med enotami in osrednjo oblastjo, ki jih bodo spreminjali v skladu s potrebami časa. V primeru pribalitskih narodov bodo ti modeli lahko vključevali bistveno več od tistega, kar danes v naši republiki terjajo najbolj zagriženi konfederalisti in kar v drugih delih naše države razglašajo za »razbijanje Jugoslavije in celo za »veleizdajo«; posebno državljanstvo, posebne potne liste, posebne dovolilnice za delo državljanov iz drugih »republik«, »republiško« valuto in poštne znamke, nepo-

sredno sklepanje mednarodnih pogodb, posebna diplomatska-konzularna predstavnostva in članstvo v mednarodnih organizacijah, posebni režimi v mednarodnem prometu oseb in blaga, popolno avtonomijo pri urejanju notranjega življenja in posebni politični sistemi z lastno policijo in varnostno službo, »demilitarizacijo« posameznih »republik« z odpravo splošne vojaške obveznosti ali soobstoju manjših »republik« armad in enot konfederalne vojske v nameščenih postojankah (na pravni podlagi podobni sedanjim sporazumom med ZSSR s štirimi vzhodnoevropskimi državami). To, kar tukaj navajam, je že danes predmet legitimne javne razprave v ZSSR, vsebovan v objavljenih programih nacionalnih gibanj, delno je ali je bilo mogoče po sovjetski zvezni ustavi, delno že obstoji ali se intenzivno pripravlja. Posamezne prvite teh modelov so že nekaj časa ali več desetletij pristone v ureditvah nekaterih zahodnih federalnih in celo uradno unitarnih držav kot so Kanada, Belgija in Finska.

In nazadnje, kaj vse to prinaša naši državi? Jugoslavija ni poseben planet, temveč pripada tej regiji. Osrednji del jugoslovanske krize je enak ali zelo podoben globoki krizi v preostalem delu Vzhodne Evrope, kar ne izpodbija obstoja v našem primeru posebne kombinacije okoliščin. Strukturno pa gre tudi pri nas za odpravo slabih posledic realsocialistične strategije avtarkične industrializacije (ki je vključevala pretirano visoko stopnjo podraževanja, zapiranje pred svetovnimi tokovi, zatiranje zasebnih in skupinskih pobude, izčrpanje kmetijskega in terciarnega sektorja). Tudi pri nas gre za odpravo partijske države, enostrankarskega monopola oblasti, prvin političijske države, negativne kadrovske selekcije, korupcije, v kombinaciji s prvim kompleksom tudi zunanje in notranje zadolženosti, in tukaj gre za prehod iz avtoritarnega k demokratskemu pluralističnemu političnemu sistemu s ponovno uvedbo svobodnih tekmovalnih volitev. Evolutivne spre-

membe v tej smeri v Jugoslaviji (na zvezni ravni in v večini republik) že nekaj časa zastajajo za evolutivnimi in revolucionarnimi spremembami v drugih vzhodnoevropskih državah, še posebej v posameznih delih naše države. Ravno zaradi tega se je prvič po drugi svetovni vojni zgodilo, da so napredni družbeni premiki v drugih vzhodnoevropskih državah pozitivno vplivali na politično evolucijo vzporednice s stanjem v nekaj drugih državah, vključno z njihovim predrevolucionarnim stanjem.

Nič od realsocialističnega nam ni manjkalo

Trditve naših konservativcev, češ da je Jugoslavija že leta 1948 povsem prekinila z boljševiskim realsocializmom in da je že zdavnaj demokratska pravna država, izražajo ali sprenevedanje ali visoki stadij arterioskleroze. Dejansko pa v Jugoslaviji dolgo tudi po letu 1948, žal, ni manjkala niti ena negativna prvina, značilna za vzhodnoevropski realsocializem, vključno z najbolj odbijajočimi. Nekatere pa so celo še danes prisotne v delih naše države. Ravno zaradi tega se je prvič po drugi svetovni vojni zgodilo, da so napredni družbeni premiki v drugih vzhodnoevropskih državah pozitivno vplivali na politično evolucijo vzporednice s stanjem v nekaj drugih državah, vključno z njihovim predrevolucionarnim stanjem.

in bodo še imele daljnosežne posledice tudi za našo državo. V povezavi z bistvenim izboljšanjem v mednarodnem ozračju in temeljitim skrcenjem vojaštva na naši celine, umikom sovjetskih čet iz Madžarske in Češkoslovaške itn. bodo te spremembe še bolj okrepile naš varnostni položaj. Že nekaj časa nas nihče neposredno vojaško ne ogroža. Nadaljnje izboljšanje bo omogočilo, da se bolj skromno vojaške stroške in stalno vojsko, se odpravimo novim dragim oborožitvenim načrtom (recimo, tdkim, »novemu letalu«) in preusmerimo večji del naše vojaške industrije. To nam bo močno pomagalo v boju s praviimi težavami pri uresničevanju gospodarske reforme in izhodu iz krize. Z izjemo Albanije smo danes vzhodnoevropska država z največjim številom političnih zapornikov. Upajamo, da bodo družbeni tokovi tudi zunaj naših meji prisilili naše oblastnike, da pospešijo pozitivne notranje spremembe na področju človekovih pravic in svobod. Razpad enostrankarskih partijskih držav v drugih vzhodnoevropskih državah še z večjo nujno narekuje nadaljnje spremembe v načinu delovanja našega zunanje-političnega aparata, naših diplomatskih in konzularnih predstavnikov, predvsem njihovo departizacijo.

Popolna zgrešenost »ekvidistance«

Spremembe v Vzhodni Evropi utednejo imeti tudi nekatere negativne posledice za nas, vsaj kratkoročno. Zaradi prehoda na konvertibilno placevanje lahko pričakujemo zmanjšanje obsega trgovine s to regijo. Podjetja iz tega dela sveta se bodo pojavila v večji meri kot konkurenti našim podjetjem na Zahodu. Vzhodnoevropske države bodo verjetno delno odtegnile zahodna sredstva v obliki posojil, pomoči in vlaganj, s katerimi bi mi morda računali.

In nazadnje, preobrti v Vzhodni Evropi so kasneje potrdili, kako zgrešena in škodljiva za naše narode je bila večdesetletna politika »ekvidistance« Jugoslavije med zahodnimi in (neobstoječimi) vzhodnimi integracijskimi tokovi. Posledica te politike je bila delno gospodarska, tehnološka, prometna itd. izoliranost Jugoslavije od mednarodnih integracijskih tokov. Usledil je politike pa pri nas še vedno niso odpravili.

Mitja Meršol

Za vami je prva noč po premieri. Ste popivali?

Alkohola ne rabim. Sem pa za droge. Najboljša od njih je premiera. Od večeraj še nisem nič spal.

Kdaj vam je odleglo? Ko se je predstava začela, ko se je končala ali kdaj?

Meni odleže na generalki. Ampak saj nimam vzroka za napetost. Od ljudi v dvorani sem poznal samo svoje starše. Kot tujec se v Ljubljani kar v redu počutim. Nobenih stikov nisem navezal in to mi je všeč. Ne vem pa, koliko časa lahko to traja.

Ko ste asistrali pri Zahodnem privezu, vaše ime nikomur, razen režiserju Milerju, ni pomenilo nič. Ko ste novembra 1987 prišli v Glej režiser Müllerjevo Upušteno obalo, pa ste v dokumentaciji Dela že imeli mapico. Kaj ste naredili, da se je praznovanje svete Heme v Beljaku spremenilo v politični skandal?

Rekli so, da sem provokator, komunist, terorist in ne vem kaj še vse... Obratunal sem s preteklostjo Koroske. Mi je šlo vse na živce. Sem vedel, da bo provokacija. In da politična Botschaft... politično sporočilo v umetnosti učinkuje le, če ni objektivno. Umetnost nikoli ne sme biti objektivna — to nima smisla. In neobjektivnost je bilo natanko tisto, kar so mi očitali. Noto so mi padli. Jaz sem se namreč stvari zelo subjektivno lotil. Vzel sem tisto, kar se je meni zdelo važno.

To je bila predstava? Ki vam jo je nekdo naročil?

To je bila predstava s geslom Koliko bodočnosti ima naša prihodnost. V njej sem estetiziral problem preteklosti, se pravi, spraveval sem se, kje je sploh preteklost. Izbral sem petdeset datumov za vso zgodovino. Prvi datum je bil iz časov pred Kristusom, zadnji pa 17. oktober 1987, to je dan predstave. K so delovanju so me povabili, kako se reče, krščani. Škof, ki je moj prijatelj. Ampak zdaj se ne vidiva več.

Kako so bili ti datumi videti na odru?

(Vzame pisalo in nariše na servieto.)

Občinstvo, ki je bilo za platnom ali zaveso, je dogajanje pred njo gledalo na monitorjih. Tekst, ki sem ga govoril, je bil moj. Poleg tega sem ob glasbi Philipa Glassa kazal diazitive oziroma film, ki sem ga posnel. Ko sem potoval po deželi in spraševal ljudi, kaj mislijo o jeziku, kaj vejo o preteklosti.

In so bili neobjektivni.

Izkazalo se je, da ima o maternem jeziku, domaći pokrajini in podobnem vsak svojo vizijo. Imeli so vsak svoje osebno čustvo. Jaz

sem svoj monolog — Jezik, čas, srečanje — govoril v štirih jezikih, angleščini, italijanščini, slovenščini in nemščini, ker verjamem, da, če hočeš, človeka razumeš, tudi če ne znaš njegovega jezika.

Je občinstvo na koncu ploskalo?

Dva tisoč ljudi je zaploskalo, ko se je vlak na filmu ustavil in je skozi na sredini prerezano — z nožem sem ga prerezal jaz — platno planilo štirideset mladih ljudi, ki so povedali vsak po eno besedo.

Se pravi, ko je platno padlo, se je polovica občinstva soočila z drugo polovico, in predstave je bilo konec?

Tako. Platno smo razcefrali in občinstvo se je spogledalo.

Zaradi česa so vas potem obsojali?

Zaradi treh stvari. Štiridesetkrat ponovljenega stavka Mein Heimerle ist mein Schatzerle ali moja domovina je moj zakladek — kar je proti koncu zvenelo absolutno paranooidno — to, da sem Abwehrkampf ali brambovstvo razglasil za blaznost — kar je v resnici rekel neki avstrijski minister na Dunaju, namreč, Koroski so norci, brambovstvo je blaznost, ker bojo čez dva, tri mesece prišli Srbi — in da je bojv med Koroski in Sloveni konec, kar pa ne pomeni, da se ne bodo ponavljali. No, menili so, da jih hočem spet začeti jaz, in me zato imenovali terorist.

Imeli ste petindvajset let. Vas je prizadelo?

Sem bil res prizadet. Časopisi so me bili polni. Ampak o meni so pisali v političnih, ne kulturnih rubrikah. Ampak to je bila super izkušnja. Zdaj vem, da je umetnost lahko blazno važna osebnost. In to mi je všeč. Poleg tega pred tem nastopom nihče ni vedel zame, čeprav sem prej delal boljše predstave. Jaz maram skandale. Ampak resne, ustvarjalne skandale. Samo za reklamo jih ne bi delal.

Sveta Hema vam ni nič škodovala?

Moja mama je imela težave v službi.

Na Štajerski jeseni, tako ste povedali sami, so vam prepovedali predstavo. Kaj je bilo pa to?

Hodijo na delo, to že. Ampak ne zato, ker bi jim služba dajala občutek eksistencialne izpolnjenosti. Prej bo držalo, da delajo le zato, da bodo lahko plačali najemnine in elektriko za prihodnji mesec. S polno osebno energijo bodo zares zaželi šele zvečer, ko se bodo po končanem delu posvetili komaj začetemu romanu, sliki ali študiju kakšne gledališke vloge. Lower East Side je namreč četrt, v katero so se v zgodnjih osemdesetih letih začeli naseljevati mladi umetniki, igralci in pisatelji: Američani, pa tudi tujci, od Nemcev do Nigerijcev. Zakon vsemogočnega dolara in povišanih najemnin jih je pregнал iz East Village, kjer je po vzoru Greenwich Villagea, je tradicionalne predvojnke Meke ameriške radiikalne scene, nastalo pravo umetniško zbirališče z avantgardnimi galerijami, knjigarnami, majhnimi gledališči in cenenimi bifeji. Seveda se nima smisla sprenevat: vsaka glorifikacija bi bila povsem odveč. Vem, da bo usoda ustvarjalno pomembnega obrobja, ki se polagoma spremeni v komercializirani center, skoraj brez dvoma doletela tudi Lower East Side. Natanko isto se je zgodilo tudi predelu južno od ulice Houston, imenovanem SoHo, v katerem so nekoč živeli nekateri najbolj nadarjeni mladi ustvarjalci ameriške celine, danes pa so se razen pešice vrtoglavo uspešnih — morali izseliti, saj astronomskih najemnin ne morejo več plačevati. Četrt je postala pač trendy. Kolonizirali so jo lumpenelitisti, tj. tisti snobi, ki se jim zdi očarljivo, da imajo »domači naslov v SoHu«. Kot je slišati, se eksodus umetnikov nadaljuje: menda se najmlajši priseliki že selijo čez reko Hudson v cenejše predele sosednje države New Jersey.

Kakorkoli že, finančna dostopnost skoraj po pravilu pomeni tudi revne soseske, takorekoč vedno s črnskimi, latinoameriškim in

MARTIN KUŠEJ

Domovinica, ti si kakor igrice

Martin Kušej, režiser, je začel svojo kariero pred tremi leti v graškem Schauspielhaus. Znan je postal po multimedijem showu, ki ga je v čast svete Heme priredil v Beljaku; toda o njem na kulturnih straneh časopisov ni bilo ocen. V Ljubljani je gostoval v Gleju in v Drami SNG, kjer je pravkar zrežiral von Horváthovo Vero ljubezen upanje.

Tekst, za katerega je avtor želel, da ga režiram jaz, ni bil primeren za oder. Dva meseca sem se fizično in psihično pripravljaval na to predstavo, zasvoval sem že svoj poklic, ko sem končno dobil pravo idejo. Nopo dobro bi bilo, če bi ga lahko uprizoril. Ampak avtor je bil proti, in on ima svoje pravice.

Kaj bi bilo noro dobro?

Šokantno bi bilo dolgočasje! Langsamheit. V tem kontekstu me je zanimal igrice. Ta bi namreč moral brezhibno posnemati vsakdanjega, banalnega človeka, pasanta, skratka, se živeti v neigranje.

Vas je kaj razjezilo, ko so vam predstavo prepovedali, še preden ste jo lahko pokazali?

Bil sem frustriran. Štajerska jesen je zelo važen festival. Zelo sem bil frustriran.

In kaj ste storihi?

Avtorji so mi začeli iti na živce, zato sem sam napisal tekst, ki ga bom zdaj tudi uprizoril.

O čem gre zgodba?

Smrti se imenuje, in v njem, vsak v svojem kontekstu — v kontejnerju, ki je vmes, pa sedi občinstvo — umirata Moški in Ženska. Ženska naredi samomor, Moški ima nekakšnega raka, ki mu raznese glavo. Ženska ves čas ne reče nič, moški pa ves čas govori. Smrti bomo igrali na parkplacu v Grazu dvajsetkrat, potem bomo šli pa z njimi skozi Evropo.

Kdo vam je dal denar zanje?

Dobil sem subvencijo. Kar precej denarja. Sem že kar znan v Avstriji in mi zaupajo.

Ste angažirani v kakšnem gledališču?

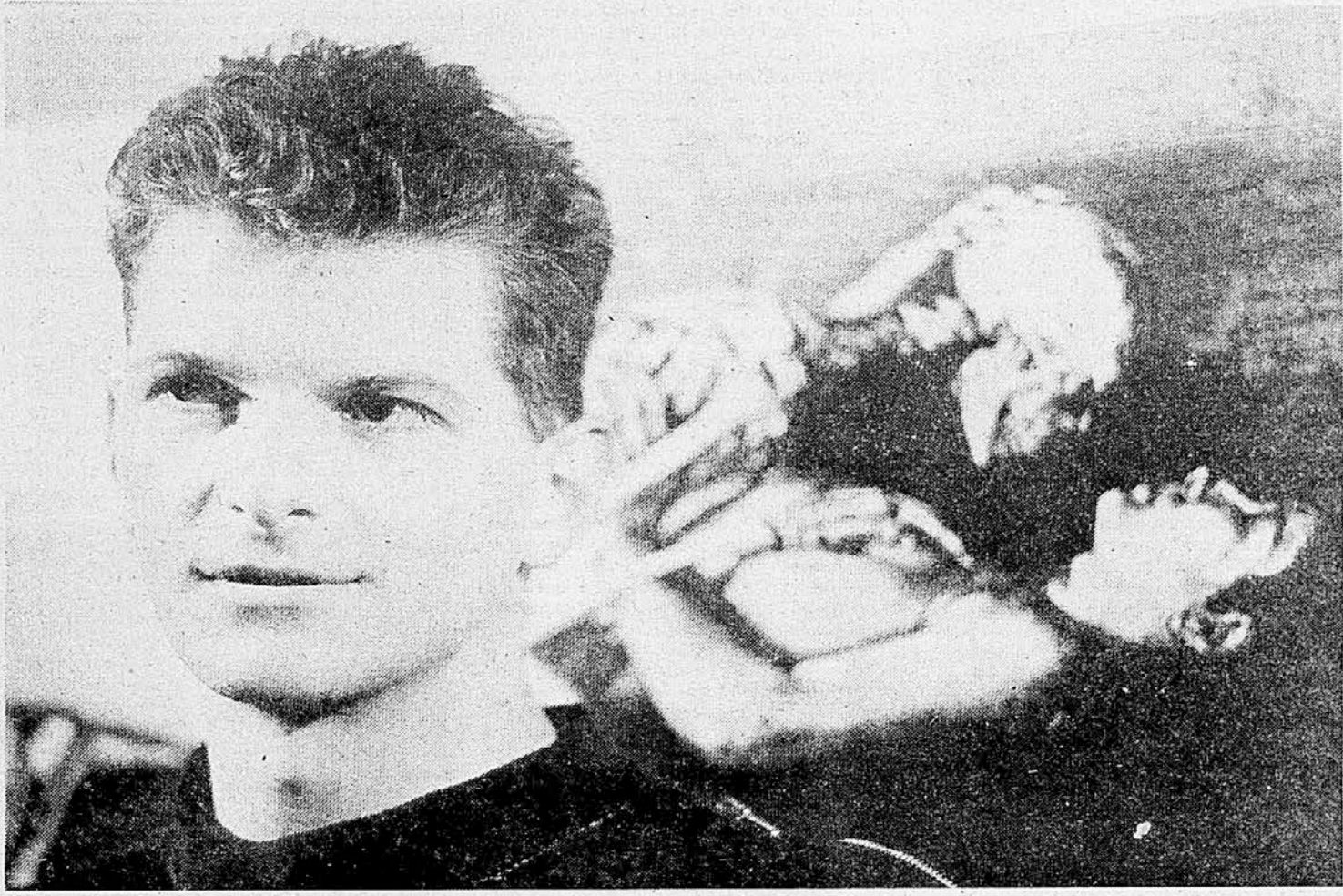

Foto: Igor Medić

BELEŽKA O KOZMOPOLITIZMU

Zmagovalci in poraženci

Dež rahlo prši na umazane ulice na Lower East Side, razpadajoči četrti New York Cityja. Z Andrejem Savskim, članom likovne skupine Irwin, sediva v topli sobi Krakowa, majhne poljske restavracije, in skozi zamegljene šipe gledava v mrzlo decembrsko jutro. Črni, rumeni, beli, rjavci obrazi bežijo mimo okna. Veliko teh ljudi gre na delo: kuharji, tipkarice, vratarji, pomožni skladiščniki.

BOLGARSKA POMLAD

Vračanje nezaželenih

Pred meseci je bilo v Bolgariji silno težko dobiti tuje časopise, zdaj pa je prava umetnost dobiti domače, vsaj po osmi uri zjutraj. Bralci namreč z veliko nestrpnostjo čakajo vsako novo število opozicijskih listov, kot so Demokracija, Narodno zemeljsko zname, Glas itd.

List Svobodni narod, glasilo bolgarske socialnodemokratske stranke, ki je izšel v 100.000 izvodih, so v Sofiji razgrabili v slabih urah. Vendar je neka anketa pokazala, da Bolgari raje poslušajo radio in gledajo televizijo, kot pa berejo časopise. Eden najbolj priljubljenih bolgarskih listov, satirični Štršel, je denimo pred kratkim pisal o izobrazbi Todorja Živkova. Tako je neki bralec zvedel, da je bil povsem prepovedan dijak in da se je vpisal na univerzo, vendar mu študij ni šel ravno od rok. List ugotavlja: »In ta človek nas je učil, kako naj si pridobivamo znanje, kako naj živimo...«

Dnevnik Otčestveni front je pred kratkim pripravil posebno presenečenje svojim bralcem — objavil je namreč daljši intervju z zadnjim bolgarskim cesarjem Simeonom, ki zdaj živi v Španiji. Njegovi štirje sinovi in hči imajo bolgarska imena, čeprav je njihova mati Španka, vsi pa imajo prav imenitno izo-

brazbo. Starejša sinova sta cenjena strokovnjaka, mlajša sinova in hči pa se študirajo. Simeon je med drugim izjavil, da je njegova domovina Bolgarija, da pozorno spremlja dogodke v tej državi, da odlično pozna njene probleme in da bi rad obiskal rojstni kraj. Bralci so torej imeli priložnost premerjati omikanost nekdanjega cesarja Simeona in donedavnega diktatorja Živkova oziroma njegovih družinskih članov, vpletenih v številne afeze, korupcijo in celo zločine.

Kritika — vzrok za umor

V Delu smo 19. januarja pisali o tem, da je Annabele Markov, žena bolgarskega pisatelja Georgija Markova, prvič obiskala Bolgarijo. Po splošnem prepričanju so njenege moža ubili agenti bolgarske službe državne varnosti, ki so jo zdaj razpustili. Njenemu obisku niso posvetili veliko pozornosti le časopisi, radio in televizija, marveč tudi novo državno vodstvo in vsa demokratična javnost. Kot se je zvedelo, je bolgarska policija, ki je pred kratkim postala članica Interpola, začela preiskavo, v kateri naj bi ugotovili resnico o smrti Markova.

Ta je sodil med najbolj znane bolgarske pisatelje, domovino pa je zapustil pred kakšnimi dvajsetimi leti. Spominjam se najinega zadnjega srečanja na stopništu založbe Narodna mladež; dejal mi je, da bo kmalu odšel na zdravljenje v Italijo. Iz Italije je odšel v Veliko Britanijo, se zaposlil na BBC (pripravljal je oddaje v bolgarščini) in se oženil s kolegičko Annabel. Tam je nastala tudi odlična knjiga Odsotne reportaže, v kateri je analiziral režim Todorja Živkova, pa tudi samega »velikega voditelja«, s katerim se je v Sofiji večkrat pogovarjal. Markov je umrl 7. septembra 1978 (na rojstni dan Todorja Živkova) — pravijo, da ga je neki človek rani z dežnikom in ga menda zastrupil. A britanska policija tega ni uradno potrdila, čeprav je mogoče domnevati, da je drobna ampula, ki so jo našli v njegovem telesu, bržkone vsebovala enega izmed počasi učinkujočih strupov.

Annabele Markov je v intervjuju povedala, da je neki Bolgar najprej po telefonu, potem pa še osebno večkrat opozoril njenege moža, da ga bolgarska tajna policija namerava ubiti, ker sta tako ukazala ožje vodstvo KP in Živkov, menda zato, ker jih je »žalil«. Georgi Markov je bil eden najboljših in najbolj cenjenih bolgarskih pisateljev. Za roman Moški je dobil celo najvišje državno priznanje. Zelo znana je tudi njegova zbirka povesti Zenske iz Varšave. V zvezi s praško pomladjo pa je napisal dramo Jaz sem bil on, zaradi katere so ga ostro kritizirali in prepovedali uprizorjati tega dela. V Veliki Britaniji je napisal še nekaj dram, ki so jih v Londonu tudi uprizorili. V Sofiji zdaj pripravljajo za objavo njegovo zbrano dela, v časopisih in revijah pa izhajajo njegovi odlični eseji in politične reportaže, v katerih šiba režim Todorja Živkova.

Bolgarsko časopise je pred dnevi prvič objavilo obsežen članek o Juliji Kristevi in enega njenih esejev. Z njo sem svoj čas delal pri osrednjem mladinskem glasilu, pozneje pa se je preselila v Francijo, se omožila s Francozom in dobila francosko državljanstvo. Ker so v skladu s stalništvom načeli vsi ljudje, ki so zapustili svoje »socialistično« domovino, izdajalci, o Kristevi še do pred kratkim ni bilo nič slišati, čeprav je slovela po vsem svetu. Uvrščena je bila v sovjetsko Književno enciklopedijo — tu med drugim piše, da je ena izmed najpomembnejših znanstvenic, ki se ukvarja z analitično semiologijo. V Bolgariji ni smel nihče niti omeniti njenega imena, tudi zato, ker je kritizirala politiko vodstva. Lani pa je Julija Kristeva prišla v Bolgarijo v Mitferandovem spremstvu. Avtor članka v mladinskem glasilu pa je med drugim zapisal, da je »žalostno in sramotno, da je bila tako slovita znanstvenica, kot je Julija Kristeva, dolgo izgubljena za Bolgarijo.« V kratkem bodo izdali izbor iz njenih del, kajpada v bolgarščini.

Podobno se je še do pred dvema letoma godilo tudi Cvetanu Todorovu, prav tako znanemu bolgarskemu pisatelju in literarne-

mu zgodovinarju, strukturalistu. ki je v sedemdesetih letih zapustil domovino in se preselil v Pariz.

V vrhu vladajoče stranke

Januar je bil za Bolgarijo dokaj pomemben mesec, saj se je začela tako imenovana okrogla miza, ki se je udeležujejo predstavniki vladajoče stranke in opozicijskih strank, svoj izredni kongres pa so imeli tudi novinarji. Potekal je v tako napetem ozračju, da je že kazalo, da bodo zvezo razpustili, vendar se je vse skupaj končalo s sklepom, da je zveza bolgarskih novinarjev pošlej neodvisna. V njenem okviru po novem ne bo organizirala nobene stranke, dosedanja organizacija bolgarske komunistične partije pa je bila razpuščena. Za novega predsednika so izvolili Stefana Prodeva, uglednega publicista in esejista, ki so ga med vladanjem Todorja Živkova izključili iz partije in iz zveze novinarjev.

Dan po kongresu novinarjev se je začel še izredni kongres KPB, na katerem so Stefana Prodeva izvolili tudi za novega glavnega urednika partijskega glasila Rabotničesko delo.

Zanimivo je, da so v partijski vrhovni svet (prejšnji centralni komite) izvolili več umetnikov in pisateljev, ki so doslej veljali za »disidente«. Eden izmed njih je tudi predsednik KPB Aleksandar Lilov, znani likovni in književni zgodovinar in avtor številnih pomembnih del. Član predsedstva je tudi eden najpomembnejših bolgarskih književnikov Jordan Radičko, znan po bridkih satirskih odskih delih. V višjem partijskem svetu so še karikaturist Boris Dimovski, ki je bil zaradi kritike oblasti več let brez dela, dramatik Koljo Georgijev, ki je bil izvoljen tudi za novega predsednika zveze bolgarskih pisateljev (nasledil je Pavla Mateva), slikar Svetin Rusev in novinarka Koprinka Červenкова. Vse našete je Todor Živkov leta 1988 in prej vrgel iz partije.

Gančo Savov

vrednosti spričo zavidljivih financ na drugi strani podpira razcvet iste vrste omejenosti. Prav za omejenost namreč gre, za to miselno in čustveno blokado, ki posamezniku brani, da bi razvil etiko spoštovanja, s katero zmore ceniti druge, a tudi samega sebe in svojo vizijo. Ne glede na to, da nemara o intelektualnem okviru, znotraj katerega se ta vizija kaže, zadnja številka revije Art in America oziroma New York Review of Books ni objavila nobenega članka. Nepopravljivo trmast sem: verjamem namreč, da verz »Do your thing and you'll be king« se vedno nosi s seboj sporočilo, ki ga je vredno upoštevati in o njem razmišljati.

Moja potepanja po svetu me prepričujejo, da v bistvu šele obdobje »prostovoljnega eksila« daje tisto neposremljivo samozaupanje, ki umetniku pomaga oceniti, kaj je zrno in kaj pleve: tako na domačem kakor tudi na tujem tleh. To ni nobeno odkritje smodnika. To so vedele že mnoge generacije umetnikov pred mojo. Mar niso G. G. Marquez in Czeslaw Milosz, Peter Handke in Cesar Vallejo odslužili svojih vajeniških let v Parizu, da legendarni mladi ameriški pisci od Brata Leit-houserja do Jaya McInerneya na sledi za novimi izzivi in prostori, ki ne bi preveč spominjali na življenjski stil domačega romanov in pesniških knjig, ki se ukvarjajo s temami iz dežele vzhajajočega jena? Se celo mlajše slovenske umetnike »na začasnem delu v tujini« je v resnici laže poiskati, kakor bi kdo mislil. Imena tistih ljudi, ki vejo, da je treba zasledovati svoja hrepenenja in želje še kam drugam, ne le na popoldanski klepet ob kavi, se nemara v ljubljanskem trikotniku med Mikijem, Markom Polom in K4 res ne ponavljajo pogosto, a zato niso nič manj ve-

sem počutil tako nesvobodnega kot takrat, ko sem bil v New Yorku. Evropa je blazno odprta. Samo da jaz do vrnitve iz Amerike tega nisem vedel.

Nekje pa vendar morate stanovati.

Dunaj je edino mesto, kjer se po mojem da živeti. Šestdeset, sedemdeset teatrov imajo, višji nivo kot drugje, in tam je boj. Na Dunaju bi rad živel.

Torej boste šli na Dunaj.

Filokteta bom tam režiral. Potem bi pa rad šel v Nemčijo. Ker je v Avstriji vse tako nenatančno, easy going, mene pa zanima nemška disciplina in njihovi ostri kritiki. Zdaj imam pa samo še sedem minut časa — reče in odpotuje.

Vesna Marinčič

ljavna. Kipar Matjaž Počivavsek v Parizu, pisatelj Andrej Moravč v Berlinu, pesnica Ifigenija Zagoričnik v Londonu, kipar Božo Kemperle v New Yorku itd. so pomembni in značilni ustvarjalci slovenske kulture. Kolikor poznam njihova dela, si drznem reči, da njihove stvaritve rastejo iz individualnega odziva, na sodobna umetnostna gibanja v novih okoljih. Še zdaleč pa ne iz slabokrvnega »kopiranja«. Umetnikova identiteta se namreč šele takrat, ko se izpostavi mnogovrstnim svetovnim merilom, različnim okoljem, nasprotujočim si vplivom in dramatičnim tujim zgodbam, lahko zares prižene do smisla. Šele umetnik z lastno identiteto zmore dojeti, da nekritično slediti težnjam pomeni že tudi zaostajati za duhom časa. V svetu, v katerem ni nič več samoumevno, ga ni strokovnjaka, ki bi mogel jamčiti, da današnja »slepa ulica« ne bo jutri prinesla odkritja. Iskati lastno pot v nepredvidljivem labirintu: to je pravi izziv!

Andrej Savski mi mirno pripoveduje, da je šele v New York Cityju, kjer ima njegova skupina svojega gasterista, pravzaprav ugotovil, kaj Irwinovi sploh so. Nobenega bahanja, nobene lažne skromnosti. Le trezno razmišljanje o protislovni naravi umetniškega trga in kritike. Nato pa tudi porajajoče se zavedenje, da je biti pravi človek ob pravem času na pravem mestu včasih tudi stvar naključja, teh pa v življenju kar mrgoli: vsak jih mora izzvati in iskati na svoj način, zaščiten samo s prodornostjo lastne imaginacije in drznosti. Nekaterim uspe, nekaterim spodletijo. Vendar se mi zdi, da prav izkušnja iskanja in eksistencialnega tveganja konec koncev združuje tako zmagovalce kakor tudi poražence. In če je tako, potem delitev na prve in druge v nekem — kako naj rečem — metafizičnem smislu nima več nikakršne veljave.

Ales Debeljak

PP poštni
predal 29

Nadaljevanje z 18. strani

Pomemben je torej vrstni red dogodkov in seveda to, da jih več ne zmolčujemo, še posebej, ker gre za ključne »dogodke« za razumevanje razvoja državljanske vojne na Slovenskem. Predsedstvo si celo upa zapisati takšen nesmisel, kot je trditev, da je »narodnoosvobodilni boj naletel na sprotnoizvajanje dela državljanov«!

Naj se spet povrnem k vrstnemu redu dogajanj. »Sele« kdaj kasneje so se organizirale vaške straže kot obramba pred tem terorjem? Komunistična partija, ki je revolucijo sprožila že leta 1941 in jo nato vedno intenzivneje izvajala v pomlad in poletje 1942, je glavni krivec za državljansko vojno. Spomlad in poleti 1942 pa so se v tej revoluciji zgodili strašni zločini. Partizanski vojvode so pobijali cele družine – tudi ženske in otroke. Naj naštejemo samo nekaj primerov.

6. aprila 1942 na Brezovici Franca Kolenca, ženo in 4-letno hčerko, 15. aprila na Mirni Aloižu Uhernika, ženo in hčerko, 22. aprila Jožeta Laščaka, ženo in štiri otroke v starosti od 9 do 18 let, 13. junija Mravljentovo družino iz Brezovice, 12. julija v Bruni vasi pri Mokronogu Antona Koštrja z družino, 13. julija Lončarjevo družino iz Borovnice, 24. julija Grudnovno družino iz Ulake pri Velikih Laščah, 26. avgusta Kozinčevno družino iz Zapotoka pri Sodražici.

26. decembra, na Božič, so partizani na Dobu zapeli Mavsarjevo družino iz Praproč pri Sentrupetu. Zvezali so jo v hlevu, jo ves dan mučili, nato pa pometali v ogenj, da je živa zgorela. Zgoreli so: oče Jože, mati Terezija, sin Darko Mavsar, znani šporkin in balkanski prvak v metanju kopja, 17-letni Ciril, 16-letna Marija, 14-letni Peter in 9-letni Stanko. Za sedmimi krstami je šel 12-letni sin Vilko Mavsar – sam. 23. marca 1943 je neki (še živeči) partizan prišel ustreliti še njega, maja je bil ubit še Dolfi Mavsar, tako da so partizani pobili devet članov te slovenske družine (leta 1945 na Rogu se desete).

Tragično je seveda dejstvo, da je partija sprožila to revolucijo v času, ko je bil slovenski narod izpostavljen na življenje in smrt – torej med okupacijo! Ljudi v teh eksistenčnih situacijah niso kaj dosti zanimalo visoka politika in civilizacijske vrednote. Bili so, kot golorki, naravnost pahnjeni v naročje okupatorja. Treba se je bilo braniti in italijanska »zaščita« je bila edina pri roki. V konkretnih primerih enostavno ni bilo druge možnosti. Črne bučke, ki izidejo v kratkem (tudi Mladina je začela objavljati odlomke 9. marca), bodo to tragično jasno izpričale.

Morda bo ob tem takoj kdo pohitil, češ domobranci pa z Nemci... Seveda, kasneje je bil že tako vsak do grla »noter«, vpleten v razvoj dogodkov, da je pač bil tam, kjer je bil.

Preveč je danes sprenevanja pri tistih, ki poudarjajo, da so domobranci kolaborirali (v izjavi je govor o nekakšnem evropskem ovrednotenju sodelovanja z okupatorjem). Ob tem je treba hkrati poudariti, da so dolga leta kolaborirali tudi komunisti, in to najesneje in z eno največjih pošasti svetovne zgodovine, s Stalinom in s stalinistično ideologijo.

V izjavi je dosti »mogočnih« besed. Tako je npr. govor o »evropskem zgodovinskoizjavi« o »zgodovinskem in državnopravnem razlikovanju« (»narodnoosvobodilni boj« in »kolaboracija«). S temi bombastičnimi sintagmami bo Predsedstvo Slovenije verodostojno šele tedaj, ko bo upoštevalo tudi tisto, kar zmolčujemo in kar sam jaz prej poudaril. V vsej izjavi je poudarjeno pravo kot glavna vrednota. Vse lepo in prav, vendar ob tem poudarjanju prava dobi človek občutek, kot da hočejo zamageliti vso skreganost s kakršnikoli pravom po letu 1941.

Izjava omenja nekakšno novo porajanje »napetosti kot posledice starih ran«. Seveda, kdo pa je pričakoval drugače? Kako pa bi sploh lahko bilo drugače? Nehajmo se sprenevanje. Napetosti, ki so bile 45 let in več strogo tlačene v prizadetih ljudeh, se sedaj sproščajo. In hvala Bogu, da se sproščajo tako počasi in zavestno. Huje bi lahko bilo, če bi prišlo do nenadnih sprostitvev oziroma do (katarzičnih) izbruhov zaradi nadaljnjih zaviranj po odkrivanju zamolčevanih in prepovedovanih resnic. Resnic v množini!

Predsedstvo Slovenije govori o »prvem in odločilnem koraku« k spravi, ki da ga je že naredilo. Prav to Predsedstvo zato sprašujem, kaj pa je z drugim in z vsemi nadaljnjimi koraki? Kdaj bodo vse Slovenije popolnoma odprte za vse Slovence v svetu, ne glede na njihovo idejno prepričanje oziroma na njihovo preteklost? Ali ni 45-letna »kazen« prepovedi domovine za nekatere Slovence dovolj kruta »kazen«?

Kdo si upa še vedno lastiti monopol nad domovino? To je sicer retorično vprašanje, ker dobro vemo, kdo! Sedaj, po 45 letih, moramo tej sramoti, da imamo Slovenci kot tako majhen narod tako število političnih emigrantov, narediti konec.

Da se ne bomo še naprej sprenevali z nekakšnimi vzvišenimi formulacijami, kaj je narodna sprava, naj še enkrat ponovim. Narodna sprava je predvsem, v tej fazi, toleriranje drugače mislečih. V roke si z nekdajnim »nasprotikom« marksidom ne bo mogel seči, morala pa bosta drug drugega tolerirati. Slovenske meje se morajo zato nemudoma odpreti za vse Slovence po svetu. Brez izjeme! Kar pomeni, da se s psovanjem z nekakšnimi »vojnimi zločinci« mora nehati. Na tej in na oni strani.

Ivo Zajdel, Ljubljana

Delo, 10. marca
Tudi slovenski škorenj je samo škorenj

V članku v sobotni prilogi Janez Sodrznik bistveno ugotavlja, da je vsak škorenj škorenj, tudi slovenski. Seveda pripomba

leti na Demosov predlog za oblikovanje slovenske vojske, namesto katere nam Sodrznik v imenu ZSMS-LS ponuja nesvarno in zavajajočo zamisel o demilitarizirani Sloveniji, katere namen je ceno nabiranja predvolilnih stmpatij. Slovenija bo svojo vojsko ukinila šele takrat, ko jo bodo odpravili po vsem svetu. Demosov predlog o slovenski vojski, ki naj bo strokovna in nepolitična ter podrejena slovenskim civilnim oblastem, je v tem trenutku edino pravi in stvaren, ker je v teh časih še vedno potrebna obramba. Namen slovenske vojske je, da bodo Slovenci branili lastno domovino – Slovenijo – ne pa, da imajo tisoč kilometrov proč na tujih tleh možnost poginuti za obrambo totalitarnega komunističnega režima in srbskega imperializma.

Prav tako se je Demos edini resneje zavzel za slovenske nabornike, s tem ko je pozval (ker na žalost nima svojih poslancev v sedanjem parlamentu, lahko samo poziva) pristojne slovenske organe, naj preprečijo njihov odhod na Kosovo. To pobudo je uradna komunistična oblast v podobi Božene Ostrovsrnj v žarišču porogljiv in oholo zavrnila, za nameček pa še grozila Demosu, češ da je njihova zahteva skorajda že kaznivno dejanje.

Kako pa so se obnašale stare stranke (SZ, SKS-SDP in ZSMS-LS), ki imajo predstavnike v parlamentu? Prvi dve nista naredili nič. ZSMS-Liberalna stranka je sicer pripravila protestni shod in objavila pravno pomoč tistim nabornikom, ki bi zavrnili poziv, a je pravno pomoč kmalu zamenjala za moralno, na koncu pa vse skupaj zaključila in vzela obljube nazaj. Na zasедanju skupščine pa vse hitro je bilo. Kot kaže, niti novopečeni liberalci niti kucanovci (socialisti & komunistični prenovitelji) niso pripravljeni niti storiti za varstvo slovenskih državljanov.

Ce se Janez Sodrznik ali kdo drug z mano ne strinja, naj nikar ne piše polemike v Delo, ker pač ne bom mogel prebrati iz upravičenega razloga – od 17. marca namreč ohranjam na Kosovu celovitost Srbije in Jugoslavije. Rajši naj sanja o demilitarizirani Sloveniji.

Aleš Žužek, Trbovlje

Delo, 27. januarja
Jeseni spet gimnazij in triletna poklicna šola

Z velikim zadovoljstvom sem prebral sklep strokovnega sveta za vzgojo in izobraževanje o ukinutvi še ene izmed neumnosti in zablod samoupravnega socialističnega vzgojnoizobraževalnega sistema. Jeseni bomo ponovno dobili poklicne, srednje tehniške, ekonomske, administrativne, zdravstvene in druge strokovne šole ter gimnazije.

Z ločitvijo poklicnih šol od štiriletnih srednjih strokovnih šol popolnoma soglašam. Zelo dobro namreč poznam razliko v vsebinski usmeritvi obeh poklicev, ker sem ju spoznal, ko sem sam obiskoval poklicno in tehniško srednjo šolo. V poklicni šoli je vzgojnoizobraževalni poudarek na pridobitvi praktičnih znanj, ročnih spretnosti in obvladovanju raznih delovnih pomagala (orodja, naprave, stroji ipd.). Cilj tega izobraževanja in usposabljanja za določen poklic je, zelo grobo rečeno, znati izdelati, sestaviti, ponuditi, negovati, vzdrževati ipd. razne izdelke splošne in industrijske uporabe ter nuditi ljudem razne osebnostne storitve.

Tehniške in druge štiriletno strokovne šole pa so usmerjene predvsem na vzgojo in izobraževanje za poklic tehnika. Poudarek je predvsem na tehničnem znanju, primeren za praktično uporabo v vseh fazah določenega proizvodnega ali poslovnega procesa in manj na posebnem razvijanju ročnih spretnosti. Tako na primer tehniške šole strojne, elektro in lesarske stroke izobražujejo tehnik, ki se lahko zaposlijo kot konstruktorji, preizkuševalci, vzdrževalci, prodajalci, nakupovalci ipd. Za ta in še druga opravila imajo zadostna temeljna znanja, tista specifična, ki so vezana za določeno delovno mesto in podjetje, pa si morajo pridobiti po končani šoli v podjetju.

Če pravilno razumem temeljni namen teh lahko imenovanih štiriletnih strokovnih šol, potem naj bi se večina dijakov zaposlila po končanem šolanju. Samo manjši del tistih najbolj motiviranih in sposobnih naj bi nadaljeval študij na višji ali visoki šolski stopnji.

Prav nasprotna pa je ciljna usmeritev gimnazij, tudi te nove. Velika večina maturantov naj bi nadaljevala študij na višji ali visoki šolski stopnji. Samo manjši del maturantov pa bi se zaposlil ob dodatni usposobitvi za opravljanje določenega dela. Zato po mojem prepričanju nova gimnazija ne more biti šola, ki bo izobraževala in usposabljala dijake za računalniške poklice. To moje prepričanje temelji na dokaj dobrem splošnem poznavanju računalništva in informatike ter na izkušnjah, ki jih imam z dijaki iz računalniških gimnazij v Ljubljani, Kranju in Mariboru. Gre za osebnostne višje in mnjenja mojih študentov, nekdajnih »računalniških gimnazijcev« na katedri za informatiko na Fakulteti za elektrotehniko in računalništvo v Ljubljani in na Tehniški fakulteti v Mariboru.

Pomota ali nesporazum je, iz pr izrazu »računalniška« (gimnazija, usmeritev, skupina izbirnih predmetov). V Pojmovniku poslovne informatike (dr. Ivan Turk s sod. delavci, Lj. 1987) je računalniško opredeljeno kot (1): »Dejavnost konstruiranja, izdelovanja in vzdrževanja računalnikov in na njih vezanih sredstev, kot tudi opredeljevanje njihovih teoretsko možne uporabe in vzpostavljanja pravil njihovega delovanja; smiselno obsega obravnavanje računalniške opreme (hardware) in temeljnih računalniških rešitev (systems software)«. Lahko pa tudi kot (2): »Teoretična disciplina o stroju, delovanju, snovanju in gradnji in vzdrževanju računalnikov in temeljnih računalniških rešitev.«

Izen vsakega dvoma je, da gre za opravila tehniških strok, zlasti elektrotehnik in delno strojništva. Izobraževanje tehnikov za sestavljanje, usmerjanje, kontrolo, preizkušanje, montažo računalniške opreme pri kupcu in njeno vzdrževanje zagotovo ni

naloga gimnazije. Gre torej za nesmisel, ki naj bi ostal kot reliktivja »stare« računalniške gimnazije tudi v novi gimnaziji.

Ker je moje mnenje lahko tudi zmotno in za bodočo »informatijsko družbo« škodljivo, predlagam, da se razišče učinke dosedanjega izobraževanja v računalniški gimnaziji. Že sam podatek, koliko dijakov se je po končani gimnaziji zaposlilo, na katerih delovnih mestih in koliko jih je nadaljevalo študij, bo dovolj zgovoren. Če pa bi uspeli pridobiti še mnenje in ocene njihove uspešnosti pri delu ali študiju, bo že skoraj dovolj argumentov za zavrnitev ali potrditev mojih trditev.

In kakšen je moj predlog?

Računalniško usmeritev bi po mojem prepričanju morali ustanoviti na štiriletni elektrotehniški šoli. Njena usmeritev je, kot je bilo rečeno, prvenstvena na strojni – računalniški in komunikacijski opremi, ne pa na programski opremi in informacijskih sistemih. Za izobraževanje teh strokovnih profilov ima ta šola dolgotrajne strokovne izkušnje, veliko znanja in laboratorijske opreme.

Na novi gimnaziji bi brez vseh strokovnih zadržkov lahko ostala usmeritev oz. skupina izbirnih predmetov, kot na primer: za logične in fizične strukture podatkov, za spoznavanje funkcij in delovanja operacijskih sistemov, sistemov za upravljanje z zbirkami podatkov in programskih jezikov. Za to ni potrebna posebna računalniška usmeritev, temveč bi to sodilo v tako imenovano naravoslovno-matematično usmeritev.

Vse ostale štiriletno strokovne šole naj bi imele posebno skupino izbirnih predmetov za študij informatike. Izraz informatika je v Pojmovniku poslovne informatike opredeljen kot: »Teoretična disciplina o stroju, delovanju, snovanju, gradnji in vzdrževanju informacijskih sistemov.« Težiče informatike je po tej definiciji v projektiranju, izdelavi in uporabi rešitev (obdelav, aplikacij) na področju informacijskih sistemov, ki temeljijo na računalniški ali drugih tehnologijah. Zato bi morali na primer na štiriletni administrativni šoli pridobiti dijaki temeljno znanje o delovanju in uporabi vseh informatičnih tehnologij, ki se jih uporablja pri avtomatizaciji pisarniškega poslovanja, kot npr. o osebnih računalnikih, telefaksu, teleteksu, videoteksu, elektronskem poštnem predalu, telekonferencah, mikrofilmu, videodisku ipd. Na štiriletnih šolah tehničnih strok bi se seznanili z delovanjem in uporabo računalniške tehnologije pri projektiranju, avtomatizaciji proizvodnih postopkov, upravljanju poslovnih procesov in pri avtomatizaciji pisarniškega poslovanja itd.

V vsaki štiriletni strokovni šoli naj bi torej dijaki spoznali konkretno uporabo informatičnih tehnologij v posamezni stroki ter se seznanili s temeljnimi znanji o stroju in delovanju te tehnologije. Zelo koristno bi bilo, če bi dobili nekatera temeljna znanja iz informatike tudi dijaki gimnazije.

Vsa ta znanja so pomembnejša od poznavanja programskih jezikov in znanja programiranja. Tej iridviti v prid govorijo tudi napovedi o vse večji uporabi splošnih programskih izdelkov, raznih programskih generatorjev in jezikov tako imenovane četrte generacije, ki bodo v bodoče bistveno zmanjšali potrebo po programiranju.

Način »računalniškega opismenjevanja«, kot ga predlagam, je po mojem prepričanju primeren tako za tiste, ki se bodo po končnem štiriletnem strokovnem izobraževanju zaposlili, kot za maturante gimnazij, ki bodo nadaljevali študij na višji ali visoki stopnji. Prepričanje o potrebi po delni ohranitvi nekaterih znanj iz računalniške gimnazije tudi v »novi« gimnaziji ohranja zgodovinsko zmojo usmerjenega izobraževanja. Najbrž so svoj delež z leti ohranili prispeljali tudi računalniški entuziasti iz vrst »solnikov«, ki domnevaajo, da bo tehnologija rešila vse ključne probleme človeštva. Predno bo sprejeta končna odločitev o računalniški skupini izbirnih predmetov na novi gimnaziji, bi kazalo še enkrat premisliti, kaj sodi v računalništvo in kaj v informatiko. Mislim, da po tem premisleku ne bo odločitev bistveno drugačna od moje ideje.

Dr. Franc Krizaj, Ljubljana

Delo, 9. februarja
Stavkovnemu odboru Srednje pedagoške šole v Ljubljani

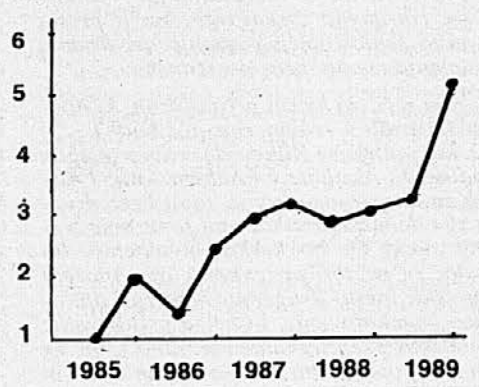
V polemiki ob napovedani stavki pedagoških delavcev je javnost pogrešala bolj argumentirano informacijo in pogleda na celotno dogajanje iz različnih zornih kotov. Rubrika Pisma bralcev je po svojem obsegu preveč telegrafska, da bi lahko z objavljenimi čustvenimi izbruhi prispelva k objektivni osvetlitvi nesporno žgocnega vprašanja. Ta prispevek ne more reševati v preteklosti nakopičenih težav, ampak želi dodati le nekaj kamenčkov v mozaik celotne informacije.

Današnjega stanja ni mogoče oceniti brez poznavanja dogodkov iz preteklih let. Zato je treba seči nazaj do leta 1985, ko so bili osebni dohodki učiteljev na vseh stopnjah sramotno nizki in v vsakem pogledu destimulativni. Takrat se je izoblikovala splošna mnenje o podcenjenosti učiteljevega dela. Porazno stanje je zahtevalo od Izobraževalne skupnosti Slovenije, da prioritarno sanira osebne dohodke učiteljev in jih uskladi z gospodarstvom. To je potekalo prek skupščin posebnih izobraževalnih skupnosti usmerjenega izobraževanja (pisov), ki so sprejemale in določale prispevne stopnje gospodarstva za izobraževanje. Pošteno je treba povedati, da je imelo gospodarstvo vedno veliko razumevanje za izboljšanje gmočnih razmer učiteljev in so se njihovi osebni dohodki tudi resnično takrat pričeli popravljati. Ti popravki bi lahko bili še bolj izraziti, če se ne bi istočasno postavljale tudi zahteve po širitvi programov, ki so tako postajali preveč megalomanski za sorazmerno majhen narod. Že takrat bi morali pomisliti na poenostavitev programov in istočasno rešiti dijake različne navlake v učnih programih. Tako bi lahko namenili še več sredstev za usklajevanje osebnih dohodkov učiteljev. Žal smo bili priče apatijom po ekspanziji šol, odelkov in programa.

mov. Delegati gospodarstva so na te pojave že takrat gledali s skepsio in teh težej niso podpirali, saj so že slutili znake bližajoče se gospodarske krize. Zaradi tega so bili šolniki mnogokrat neupravičeno nezadovoljni. Ilustrativen je primer centra usmerjenega izobraževanja v Ptuj, ki je poslal pisu zahtevek po širitvi kapacitet zaradi domnevnega povečevanja zaposlenosti v regiji. Zahtevku je priložil dokumentacijo delovne organizacije, ki je dokazovala povečan trend zaposlenosti za svoje potrebe na področju računalništva. To je bilo pred dvema letoma, danes pa je delovna organizacija z načrtovano ekspanzijo zaposlovanja – Iskra Delta – v stečajnem postopku! To je treba odločno povedati tudi kritiki iz Idrije, ki v mitingarskem slogu očita pisom, da so krojili usodo slovenskemu šolstvu. Tudi sicer navaja nekaj netočnih informacij, saj ni pisec tega prispevka nikdar ubežal iz sfere izobraževanja in sta mu kot aktivneje visokošolskemu učitelju malo bolje znani obe strani medalje. Ne misli se niti umakniti, saj mu zakon omogoča opravljanje to delo do 70. leta.

Okrog pisov je bilo sicer vedno mnogo upravičenih in neupravičenih pripomb, saj so bili preobširen in predrag aparat. Priznati pa jim je treba vsaj eno dobro stran: omogočili so dialog med šolstvom in gospodarstvom, ki ga danes ni. Če bi še bil, najbrž ne bi vodil k stavki učiteljev. Zato moramo poudariti, da je bilo sodelovanje med šolstvom in gospodarstvom zgledno, takšno pa bi moralo biti vedno!

Vsemu navkljub so osebni dohodki učiteljev naraščali, kar je javnosti premalo znano. Več let sem zasledoval vrednost predavateljske ure in svoj osebni dohodek. Vpliv inflacije sem se izognil tako, da sem opazoval razmerje obch in ga zaradi enostavnosti v začetnem trenutku indeksiral z vrednostjo 1. Primerjava se nanaša na kolikšino in kakovostno isto opravljeno delo.

Vidimo, da se je to razmerje povečevalo, kar je predstavljal tudi trend usklajevanja osebnih dohodkov v šolstvu. Ker pa je zelo malo verjetno, da bi šlo povečevanje tega razmerja zgolj na račun predavateljskih dohodkov, moramo istočasno prizvati tudi hitro padanje osebnih dohodkov v gospodarstvu. Krivulja se je ustavila decembra ob sprejetju Markovičevih intervencijskih zakonov, ki so med drugim zamrzili osebne dohodke na novembrsko osnovo. Ne samo v šolstvu, ampak tudi v drugih dejavnostih je prišlo do velikih neskladij v osebnih dohodkih, pač glede na to, kje so bili že izplačani in kje ne. Za vse so pomenili ti ukrepi zategniti pas.

V teh razmerah preseneti javnost stavka učiteljev srednje pedagoške šole v Ljubljani. Tudi druge šole napovedujejo stavke in javnost se sprašuje, ali je v teh razmerah stavka smiselna in legitimna. Prve informacije pojasnjujejo, da je stavka usmerjena proti izvršnemu svetu SRS in terja ureditev razmer znotraj samega šolstva.

Gre za zmedo v financiranju šol, ker ni ustrezne sistematizacije. Del javnosti se s tem strinja, drugi del pa primerja osebne dohodke. Sredstva obveščanja poročajo, kje so si npr. učitelji že dvignili dohodek. Menda zahtevajo stavlajoči tudi kadrovske spremembe. Glasne so zahteve po izenačevanju velikih razlik v samem šolstvu. Temu ni kaj oporekati, čeprav je treba pritrčiti tudi tistim, ki trdijo, da v dolgih letih zavozneženega sistema ni mogoče sanirati čez noč. Priče smo neenotni akciji in zahtevam stavlajočih. Treba je razlikovati upravičene od neupravičenih zahtev. Te zadnje samo škodijo stavkovnemu gibanju. V televizijskem dnevniku stavlajoči na srednji pedagoški šoli sploh ne omenjajo vprašanja notranjih razmer, ampak hladnokrvno zahtevajo za začetnika brez strokovnega izpita osebni dohodek 5.000 din in znižanje očne obveznosti z 22 na 20 ur na teden. Cilj te zahteve ni fizična razbremenitev, ampak povečanje števila plačanih nadur, kar bi prejemke še dvignilo. Oglasilo se nekateri učitelji, ki se s temi zahtevki ne strinjajo in jih imajo za pretirane. Isto stori tudi pisec tega prispevka v Delu, čeprav stavki ne nasprotuje. To bi si želeni kritiki vsekakor lahko bolj pozorno prebrali. Soda pa izjibe dno pojasnilo v radijski oddaji, ki ugotavlja, da vsem zahtevam stavlajočih ni mogoče ustreči brez dodatnega obremenjevanja gospodarstva. Vsekakor brez nespretna poteza, ki razdraži hudo ranjenega (smrtno?) leva – gospodarstvo. Osti stavke se po nepotrebnem preusmeri od izvršnega sveta h gospodarstvu, a nihče tega kategorično ne demantira. Mogoče to celo komu ustreza? Razpoloženje v gospodarstvu se obrne proti stavlajočim, saj je v tem trenutku gospodarstvo z vrstičmi se stečajem še bolj potrebno pomoči. Reakcije so različne. Pisec tega prispevka primerja svojo izobrazbo, leta službe in osebni dohodek z zahtevami stavlajočega začetnika. Ugotavlja, da nista enakovredna. Prvi si ne more privoščiti stavke, ker je tehnološki presežek in so mu vrata na cesto odprta. Drugi ne tvega ničesar, saj učitelji še niso bili tehnološki presežek, a tudi šolam ne grozijo stečaji. Občutiti je pomanjkanje stavkovne strategije, saj prihajajo v javnost različne dezinformacije. To škodi prav vsem.

Danes je pozornost upravičeno usmerjena k učiteljem, ki morajo sami najti časne rešitve. Nesmiselno pa je pričakovati, da bodo težave naših solnikov rešene brez sodelovanja gospodarstva, čeprav mora to najprej reševati svoje težave. Zato je treba pomagati gospodarstvu z novimi programi ob sodelovanju šolstva, nato pa korenito

urediti financiranje šolstva. V razvitem svetu je šolski sistem močan le tam, kjer ima za seboj močno gospodarstvo. Druge rešitve ni in je ne more biti! Nad tem naj se zamisli vsi tisti, ki trenutno še mislijo drugače.

Na nizke udarce pisec ne namerava odgovarjati, ker se to za pedagoges menda ne spodobi. Njihovi avtorji jih lahko še naprej uporabljajo z neokrnjenimi avtorskimi pravicami za svoje lasne (vzgojne?) potrebe.

Dr. Bruno Ravnikar, Ljubljana

Delo, 12. marca
Kako povezati vse številneje neodvisne sindikate v Sloveniji

V soboto, 10. marca, je bil v hotelu Slon sestanek za ustanovitev Neodvisnih sindikatov Slovenije, o čemer so sredstva javnega obveščanja že poročala. Bil sem med udeleženci sestanka, vendar le kot opazovalec, saj od Sindikata strojnega osebja Slovenije in Istre nisem imel nobenih pooblastil. To sem v kraikem orisu dela našega sindikata tudi izrecno poudaril.

V podrobnosti tega sestanka se ne bom spuščal, menim pa, da je bil slab pripravljn in temu primerno je tudi potekal. Člane koordinacijskega odbora bodočih neodvisnih sindikatov Slovenije je v glavnem predlagal France Tomšič. Že na sestanku sem protestiral proti »izvolitvi« Slavka Kmetiča, predsednika SSOSI, in Silva Berdajsa, tajnika SSOSI, v koordinacijski odbor, saj naše predsedstvo o tem ni razpravljalo. Bil sem ingoriran.

Sindikati strojnega osebja Slovenije in Istre (SSOSI) je med svojim članstvom in širše dosegel ugled, ki ga ne namerava na lahek način razprodajati. Imamo svoj program, katerega osnovni cilji so demokratična pravna ureditev, zaščita naših članov in boj za višji standard naših članov. Druge igre nas ne zanimajo!

Franc Kokošar, preds. nadzornega odbora za Sindikat strojnega osebja Slovenije in Istre.

Delo, 15. marca
Kako Franca Tomšič ustanavlja neodvisne sindikate

Rastko Plohl verjetno dobro ve, da je bilo ime Neodvisni sindikati prvič uporabljeno v javnosti na strajku Litostroja 9. decembra 1987 v Cankarjevem domu. To pa je več kot leto dni pred ustanovitvijo Inicijativnega odbora NSS v Ptuj. Torej ne uporabljamo ni njihovega imena, temveč je res ravno obratno; seveda se mi to v zvezi z imenom ne zdi zelo pomembno. Pomembnejše je, da smo v Litostroju še v pravih boljševisitnih časih prvi v Sloveniji praktično izvedli razrešitev režimskih sindikatov in v večini tozov izvolili neodvisne sindikalne organizacije. S tem je bil led prebit, seveda tudi za Ptujčane.

Skeptičen do predsednika IO NSS sem postal šele po izčrpnem pogovoru z njim 10. januarja 1990 v Ptuj. Ko sem ga vprašal, kako kaže organiziranje ustanovnega kongresa NSS, je dejal, da bo verjetno »že« jeseni tega leta. Glede povezovanja z drugimi neodvisnimi sindikalnimi organizacijami po Sloveniji pa je menil, da lahko vsi, ki želijo sodelovati s Ptujčani, to tudi storijo. Po mnenju Rastka Plohla bi moral biti sedež NSS v Ptuj, ker je on pač Ptujčan. Da razmislija tako lokalpatriotsko, me je seveda nemalo presenetilo, šokiran pa sem bil, ko sem ugotovil, da se jim prav nič ne mudi in da prepustajo teren obstoječemu monopolnemu sindikatu.

Ker Rastku Plohu v letu dni, odkar obstaja IO NSS, ni uspelo povezati neodvisnih in samostojnih sindikalnih organizacij po vsej Sloveniji, pravzaprav o tem niti ni mnogo razmišljal, in ker je medtem v Sloveniji že zaživel politični pluralizem, sem na predlog številnih že obstoječih neodvisnih sindikalnih organizacij prevzel iniciativo za ustanovitev koordinacijskega odbora NSS.

Mislim, da bomo sindikalno apatijo, ki se je začela širiti po tovarnah in ustanovah, uspešno premagali samo, če ne bomo izgubljali časa in bomo delavcem v teh hudih časih ponudili izhod. Tisti pa, ki nenehno ponavljajo, da je treba najprej izdelati popoln program, bi morali vedeti, da naš neodvisni sindikalni program ne bo dosti drugačen od programov avstrijskih ali italijanskih sindikatov. Pomembnejši so ljudje, ki bodo ta program realizirali in ki bodo uživali zaupanje delavcev.

Ne strinjam se s polemiko, ki jo je pričel R. Plohl v javnosti, saj vnaša v sindikalne vrste nerazumevanje in razdor. Po drugi strani pa s tem močno škodujemo nastanku pluralistične sindikalne misli in napeljujemo vodo na mlin obstoječih enobarnih sindikatov.

Delavce po vsej Sloveniji verjetno bolj malo zanima, kdo izmed naju ima več zaslug. Predvsem pričakujejo od nas, da čimprej s skupnimi močmi organiziramo in izpeljemo ustanovni kongres Neodvisnih sindikatov Slovenije.

Če IO NSS Ptuj ne bi hotel sodelovati v koordinacijskem odboru NSS, bo 30. marca t. l. v Cankarjevem domu prišlo do ustanovnega kongresa NSS tudi brez njih, saj predstavljajo samo okoli 5 odstotkov organizirane članstva.

France Tomšič, za Koordinacijski odbor Neodvisnih sindikatov Slovenije

Delo, 1. februarja
Marksisti ustanavljajo svoj radio

Delo je na prvi strani objavilo članek o »verjetno zadnjem nastopu MK SZDL v njegovi paradrazni vlogi«, na katerem je podprlo ustanovitve novega radijskega programa, ki ga »ustanavlja svet Marksističnega centra CK ZKS, imenovan pa naj bi se Sport direkt«. Članek nam hoče dopovedati, da nova zamisel noče in nima kaj imeti z resnico, da so v javnih ustanovah, javnih medijih idr. delovali in še delujejo »povezani« poverjeniki sistema, razni pomočniki pomočnikov, namestniki urednikov ipd. Preprosto je treba, ob objavljeni potezi prenove, pozabiti, da znotraj tiskovnih, obvestilnih medijev še zdaj, malce prikriti, delujejo isti ljudje, ki so leta in leta uzakovali višjim dopadljivo aviocenzuro, blokirali ideje in zamisli, ki niso ustrezale

toгим programskim shemam. In da z vsem tem lahko zaživimo »na novo«. Vrh slovenske samoprenovitelne stranke bi se (in se bo zagotovo) rad naenkrat odrekel poslušnim povprečnejšem, zvestim pomočnikom in informatorjem, upokojenim prisluškovalcem in ključarjem. Pustil bo svoje nekdanje »zveste« v ustanovah javnega pomena, ki bodo, namesto da bi delovale v smislu nove parlamentarne demokracije in času primernih izvirnih pobud, bile boj z nespodobnimi, premalo inovativnimi, premalo strokovnimi kadri, ki jih je partijski poverjeniki sistem ustoličil znotraj njih. Medtem pa bo sam vrh zaigral »prenovitelni ples« z radiom Direkt, za katerega objavljajo, »da bo oddajal predvsem šport, glasbo in reklame«.

Verjamem, da bo prikrita trž

kot član KPS ne morem izbirati in da sem vpoklican v OZNO za Slovenijo.

O obdobju mojega službovanja v OZNI in kasneje v UDV za Slovenijo ne mislim pisati in ne bom pisal.

In zdaj k bistvu:

1. Leta 1952 so vse »oznovce« z oficirji vred, ki so imeli knojevske oznake, prek noči demobilizirali. Glede tega nismo bili posebej prizadeti, saj smo že prej ob vsaki priložnosti raje nosili civilne obleke.

Takrat so vsi demobilizirani pripadniki JNA, ki so bili prizadeti zaradi tega odloka, dobili »odpravnino«. Kakšno in koliko, naj povedo arhivi. Odločalo se je po oficirskem činu.

2. Leta 1967 sem zaradi dopolnjenih let sam zaprosil za upokojevit. Še isti dan je bila moja prošnja ugodno rešena. Vendar takratni sekretar RSNZ Riko Kolenc niti kak njegov bivši sodelavec ni našel časa, da bi za slovo skupaj spili vsaj kavo. Z menoj vred je šlo takrat v pokoj mnogo uslužbencev UDV, ki so tako ali drugače sodelovali v vseh povojnih akcijah proti kontrarevolucionarjem, križarjem, četnikom in ustašem na področju Slovenije.

Nimam točnih podatkov in jih tudi ne bom iskal, vem pa, da je v teh akcijah padlo po vojni okrog 200 oficirjev OZNE in kasneje UDV.

3. Sprašujem vas, ali preživeli res nismo bili vredni druge odpravnine, ki jo danes dobi vsak uslužbenec RSNZ?

Maks Završnik, Ljubljana

Federacija, konfederacija ali druge rešitve

Bliža se čas volitev in s tem se je povečala predvolilna dejavnost obstoječih strank. Stranka ali več strank nastopajo v javnosti in predstavljajo svoje programe. V njih je vedno več zahtev po konfederativni ureditvi Jugoslavije. Še več, v ospredje se postavlja prvi pogoj, da Slovenija obstane v Jugoslaviji. Končno se je o tem izjasnila tudi ZKS (Sonja Lokar na TV 22. februarja 1990).

Širši javnosti gotovo ni znano, da pobuda o konfederativni ureditvi Jugoslavije ni povsem nova, ni se porodila z nastankom novih strank. Eden prvih slovenskih komunistov, France Klopčič, je že leta 1984 predlagal konfederacijo kot eno od možnih poti izhoda iz krize. V ta namen je napisal Slovenski nacionalni program in ga predložil CK ZKS v obravnavo. Takratne vodilne strukture v ZKS programa niso sprejele, zato tedaj ni bil objavljen, ampak šele leta 1987 v 12. številki revije Sodobnost.

Odlomki iz programa dokazujejo, da zamisel o konfederaciji in še nekatera danes nerešena vprašanja niso aktualnost le današnjega dne.

»V novo jugoslovansko državno skupnost smo Slovenci stopili kot svobodni narod in po svobodni odločitvi« — je zapisal Edvard Kardelj februarja 1944. — To pomeni, da se zavedamo, tako svojih pravic v tej državni skupnosti kakor tudi svojih obveznosti do

nje... »treba (je) istočasno poudariti pred vsem svetom, da je nova Jugoslavija tudi za slovenski narod njegova lastna država, v kateri bo sodeloval z vsemi svojimi silami in sredstvi, pomagal krepiti njeno moč, razvijati blaginjo v njej, utrjevati demokratične pridobitve...«

Z vključitvijo slovenske države v jugoslovansko federacijo ni bila odpravljena pravica slovenskega naroda do lastne državnosti. Naš cilj je ostal nespremenjen: samostojna Slovenija v sklopu federacije.

Državnost oziroma suverenost slovenskega naroda je bila prikrajšana:

a) s prenehanjem slovenske vojske, ki je nastala revolucionarno v letih 1941–1945 in je imela svoje poveljstvo, svoj kader in slovenski vojaški jezik;

b) z odrekanjem pravic do samostojne zunanje politike in do vodenja samostojne vojne obrambe;

c) s pristankom na enotno valuto, enotno carinsko službo, enotno pošto, enotne državne oznake (grb, zastava, himna) in drugo.

Te omejitve državnosti oziroma suverenosti smejo veljati vse dotlej, dokler federacija v recipročnem razmerju s pridom uresničuje vsoto njej odstopljenih pravic iz suverenosti narodov. Kršitev teh pogojev imanentno vodi v ustrezno preureditev odnosov.

Postalo je možno, da se določene suverene pravice iz dosežene državnosti, odstopljene federacije ali določeni njeni republikli, vrnejo v narode narodov.

Pri tem ne gre vnaprej izključiti konfederacije s povečano avtonomijo republik. Ne gre izključiti drugih rešitev v duhu svobodne samoodločbe narodov.

V političnem sistemu mora še naprej veljati načelo konsenza, to je soglasja vseh in vsakogar od članov federacije glede bistvenih za dev federalne skupnosti. Načelo konsenza je treba utrditi in ustavno in zakonsko obvarovati pred izigravanjem s pomočjo administrativnih ukrepov, na primer tistih po skrajšane postopku, ki hkrati ožijo ali zanikajo samoupravljalno ureditev. Konsenz ne sme pomeniti le solidarnosti (ali »zajedništva«) pri delitvi dobrin; obvezati mora ustvarjanje dobrin.

Iz poslov notranje uprave velja pustiti v federaciji oddelke za obrambo države pred zunanjimi nasprotniki, oddelke za povezavo za mednarodnimi varnostnimi organi ter oddelke za boj zoper mednarodni terorizem in gangsterizem. Preostale zadeve naj opravlja jo republikle.

Obramba naše federacije je ena pglavitnih zahtev skupnosti narodov Jugoslavije.

Da bi bila armada kos nalogam, ne more in ne sme biti vključena v silo, ki skrbijo za notranjo ureditev federacije in za suverenost posameznih delov federacije.

Zato ne gre dovoliti uporabe ljudske armade znotraj federacije pri kakršnekoli notranje-političnem navzkrižju med suverenimi federalnimi entotami znotraj enot ali zoper ljudsko voljo, izraženo množično. Razpustiti bi bilo treba vse službe, v sestavi JLA, ki bi se ukvarjale za notranjo varnostjo države.

V skrbi za učvrstitev ljudske armade in upoštevaje zgodovinsko upravičenost slovenskih vojaških enot, kakor se je v praksi pokazala ob zlomu Avstro-Ogrske 1918 in med narodnoosvobodilno vojno 1941–1945, ko je nastajala in se bojevala narodna vojska, je treba ponovno oblikovati polke in bataljone v sestavi JLA, predvsem na ozemlju SR Slovenije.

Slovenske vojaške enote bodo pripomogle:

a) k večji samozvesti naroda, da je zaščiten pred zunanjimi pritiski in sovražnostmi, česar ni bilo 1941 ob napadu fašističnih agresorjev na Jugoslavijo;

b) k večji učinkovitosti vojaške moči zaradi poznavanja lastnega ozemlja in življenja na njem v sedanjih razmerah visoke vojniotehnične razvzitosti in nevarnosti jedrskega uničenja.

Posamezne republike in pokrajine Jugoslavije so v minulem obdobju uspešno gospodarsko napredovale in dosegle raven razvzitih, tako da danes med nerazvite moremo šteti le še Kosovo. S tem je prenehala potreba po prispevkih republik v fond nerazvzitih. Pretakanje presežne vrednosti od razvžitih k »nerazvžitim« v dosedajni obliki je postalo odveč.

Izvajati je treba politiko (republikah, pokrajinskih) ekonomskih investicij ne glede na meje med republikami na podlagi kriterijev, ki zagotavljajo: a) popolno rentabilnost, b) tehnološki napredek in c) spoštovanje tržnih zakonitosti in načrtovanega razvoja.

Neizpolnjena ostaja združitve Slovencev v eni državi, davni nacionalni cilj Slovencev.

Slovenskemu narodu v sedanjih evropskih in svetovnih razmerah ne preostaja drugega, da za zdaj in v obstoječih razmerah pristaja na nespremenljivost evropskih meja. Zaveda se, da svoje živte v imenu miru in varnosti v Evropi. Pridružuje si pa pravico, da v morebitnih spremenjenih razmerah za obstoj in razvoj spremeni svoje stališče.

Z zamejskimi rojaki, ne glede na njihovo nazorsko ali drugačno opredelitev, gre gojiti vzajemno prenikanje v znanosti, prosveti, literaturi, šolstvu, športu itd., s skupnimi nastopi, medsebojni gostovanji in obiskovanji, s posredovanjem različnih kulturnih dobrin. Gospodarska pomoč naj bo omejena na ekonomsko ogrožena področja, usmerjena naj bo zoper brezposelnost in narodno nazadovanje.

Enoten kulturni prostor slovenske nacije je postal živo dejstvo ne glede na meje.

Zaradi tega je dozorel predlog o ustanovitvi vseslovenskega kulturnega parlamenta ali sveta (ideja Bojana Štiha), v katerega bi poslali tako kulturno-prosvetne organizacije iz SR Slovenije kakor ustrezne organizacije Slovencev v Italiji, Avstriji in na Madžarskem.

Družba naj pri demografskem stagniranju ali nazadovanju malih narodov stimulira rast družin in povečevanje števila rojstev otrok z ukrepi, kakršne že uporabljajo sosednji in večji narodi (Čehi, Madžari).

Program avtor končuje z naslednjim stavkom:

Živeti hočemo dobro, v svobodi, z lepo kulturo. In s kritično samozavestjo.

Komentar k temu ni potreben, bralci sami se bodo ob tem zamislili. Pripominam naj le, da je program avtor napisal konec leta 1983 in v prvi polovici 1984. leta. Že v predgovoru je zapisal, da ne nasprotuje nadaljnjim dopolnilom. Čas in dogodki pa bi to nujno terjali od njega, če bi se živel. Kljub temu (ali pa žal) ključna vprašanja še danes stopajo v ospredje in ključje jo rešitvi.

Maja Klopčič, Ljubljana,

Energetika danes in v prihodnosti

V tem predvolilnem času je energija ter z njo povezana ekologija in razvoj vedno bolj v središču pozornosti naše javnosti. To in prispevek Franca Jerasa iz Elektro gospodarstva o slovenskem premo-govništvu (Delo, 24. februarja 1990) sta me spodbudila, da sem napisal ta članek.

Najprej dva podatka:

— v letni strukturi porabljene primarne energije v Sloveniji predstavljata nafta 31 odstotkov, premog 31 odstotkov, plin 13 odstotkov, vodna energija 12 odstotkov, uran 9 odstotkov in les 4 odstotke,

— januarja 1990 je bila porabljena električna energija v Sloveniji proizvedena v višini 62 odstotkov iz premoga od tega 11 odstotkov uvoz iz BiH), 23 odstotkov iz nuklearne elektrarne Krško in 15 odstotkov iz vodnih elektrarn.

Te številke dobro prikazujejo tekočo posamezne vrste energije. Enostransko zagovarjanje le ene vrste energije je strokovni nemisel. Vsaka energija ima svoje mesto, perspektivo (glede možnosti in rizikov), ekološko problematiko in ceno. Le celovita analiza in primerjava po vseh merilih lahko dasta odgovore, kakšen naj bo nadaljnji energetski razvoj, kaktero vrsto energije bomo znanjevali oz. povečevali. Dejstvo je, da je Slovenija energetsko izredno siromašna in moramo v razmerah, ko bomo vedno več energije uvažali, pravilno ovrednotiti tudi domače energetske vire.

Energetika je v vseh državah Evrope in v svetu zadeva državne gospodarske politike, ker ne more biti prepuščena trenutnim političnim interesom, kot tudi ne v celoti podjetniškim interesom in še manj osebnim. V Sloveniji se nekateri obnašajo do energetike kot otrok do igracke — vsaka igracka je imenitna, dokler ne dobi nove. Pred mnogimi leti smo stavili vse na nafto, nato smo jo zamenjali z nuklearno energijo, da bi se po njej ponovno vrnili k premogu, ki mu je sledila propaganda za usmeritev v alternativne vire s poudarkom na sončni energiji, v zadnjem času pa slišimo slavo-spele le uvoženemu plinu.

Kljub ukrepom za racionalno rabo in večjo energetsko učinkovitost se poraba in proizvodnja električne energije v razvitih državah povečuje (npr. leta 1988 od 1,6 odstotka v Zvezi republik Nemčiji do 8,2 odstotka v Grčiji). Takšne rasti so razumljive, saj prestrukturiranje gospodarstva, njegova modernizacija, ekologija in višji standard prebivalstva zahtevajo vedno več najkvalitetnejše energije, in to je električna.

Sedanje in prihodnje potrebe po električni energiji se bodo še desetletja povečevale s fosilnimi gorivi in nuklearno energijo. Optimalno najugodnejša je kombinacija več vrst primarnih energij, vsaka od njih pa pokriva svoj del dnevnega diagrama porabe električne energije. Nuklearne elektrarne in termoelektrarne na premog pokrivajo osnovni in srednji del diagrama, akumulacijske elektrarne in elektrarne na tekoči in plinasti gorivi pa konice, regulacijo in rezervno. Takšno kombiniranje je potrebno zaradi različnih obratovalnih karakteristik posameznih elektrarn in doseganja ekonomič-

nosti obratovanja sistema, da dobimo čim nižjo povprečno ceno kWh. Pri nas posamezni pisci ali govorniki večkrat vse pomešajo in dostikrat vidijo le posamezno energijo kot sedaj le plin, s katerim naj bi rešili proizvodnjo električne energije v Sloveniji. Razmere v svetu kažejo, da je bila do leta 1987 v ZDA prepovedana gradnja elektrarn na plin. S spremembo zakona je sedaj to dovoljeno, vendar s pogojem, da je močnejša kasnejša uporaba premoga. V Zvezi republik Nemčiji uporabljajo elektrarne na plin le za kritje konic in za rezervno. V Toplem Mellach (190 MW električne in 200 MW toplotne moči), ki oskrbuje s toplotno energijo mesto Gradec, imajo možnost kurjenja na plin in premog. Vendar so v vseh letih obratovanja uporabljali le premog. Dejstvo je, da je svetovnih zalog plina le 4 odstotke od skupno znanih količin primarnih goriv in da se bo njegova cena bistveno povečevala v odnosu do drugih virov energije.

Značilno je tudi, da se nobena evropska država, kjer imajo lastne zaloge premoga, ni odpovedala proizvodnji te domače energije, čeprav je trenutno močnejši dobili cenejši premog na svetovnem trgu. Razlogov je več, od narodnogospodarskih interesov, zanesljivosti oskrbe, dolgoročne stabilne cene in drugih. Res pa je, da so obseg proizvodnje premoga ekonomsko optimizirali.

Vedno večje ekološke zahteve so tudi pri uporabi fosilnih goriv poudarile vrsto problemov. S sodobnimi tehnologijami so v termoelektrarnah uspešno očistili žveplov dioksidi in dušikove okside iz dimnih plinov. Sedaj se intenzivno ukvarjajo s problemi zmanjševanja ogljikovega dioksida.

V Sloveniji smo imeli do lani energetsko strategijo »maksimalne naslonitve na domače vire«.

Zaradi tega smo precej investirali v sanacijo in modernizacijo domačih premo-govnikov s ciljem, da bi proizvodnjo javega premoga povečali na 2,8 mio ton do leta 2000. Po konferenci SZLO o energiji, ekologiji in varčevanju smo spremenili energetske načrte. Praktično smo čez noč sprejeli novo odločitev, da se v prihodnje uporabljajo rjavi premog le se na lokacijah obstoječih termoelektrarn v Trbovljah in Ljubljani, v industriji in gospodarstvu pa se nadomesti z ekološko čistejšo energijo. Zaradi tako zmanjšane plasmaja ostaja načrtovana proizvodnja premoga na ravni 1,8 mio ton. Dejansko pa je možnost plasmaja za leto 1990 le 1,5 mio ton. To dejstvo pa bistveno povečuje proizvodne stroške na enoto proizvoda.

V premo-govnikih smo morali spreminjati razvojne načrte in se prilagoditi nastali situaciji, predvsem z racionalizacijo proizvodnih stroškov, zmanjševanjem števila zaposlenih, uvajanjem novih dejavnosti, sanacijo obstoječe elektrarne in pripravi na gradnjo nadomestne elektrarne, ki nosi znano kratko TE-TO Trbovlje. Se preden so vidni ustrezní rezultati, se že pojavljajo avtorji novih scenarijev, ki med drugim predlagajo preusmeritev ljubljanske Toplane na plin in opustitev gradnje TE-TO Trbovlje. To pomeni, da bi začeli zapirati rudnike javega premoga v Sloveniji oziroma, drugače povedano, da bi zaprli več kot 6000 delovnih mest. Menim, da bo prevladala strokovna in politična odgovornost pri uvajanju novih sprememb v dolgoročno energetsko strategijo v Sloveniji. V njej imata zanesljivo mesto domača energija in tudi domači premog.

Očitki letijo na visoko ceno domače električne energije, kar naj bi dodatno obremenjevalo materialni položaj gospodarstva in drugih porabnikov. Prava resnica je čisto drugačna. Sistem elektrogospodarstva in premo-govništva je nazadnje kot celota pozitivno posloval leta 1984. Vse analize dokazujejo, da je osnovni vzrok prenizka cena, za katero je pristojen zvezni izvršni svet. Ta je hotel v pretokosti in tidi z zadnjimi ukrepi z zamrznjeno ceno električne energije reševati gospodarsko stabilizacijo, inflacijo in socialne probleme prebivalstva. O tem je pogosto razpravljala tudi republiška skupščina, vendar brez rezultatov.

Take smo lani v Sloveniji s povprečno ceno 7,8 pfeniga/kWh pokrili le 59 odstotkov vseh po ovred-

notni bilanci priznanih stroškov. V tem letu je zatečena in zamrznjena cena 8,5 pf/kWh oz. s pri-spevkom za razširjeno reprodukcijo 10,3 pf/kWh. Cena po sprejetih zveznih merilih, ki jih je zvezni izvršni svet moral upoštevati, je 18,2 pf/kWh. Povprečna dosežena cena v Zahodni Evropi je 18,55 pf/kWh. Ne poznam niti industrijskega proizvoda niti kmetijskega, ki bi imel pri nas doma za več kot 40 odstotkov nižjo ceno, kot je cena za isti proizvod v zahodnih državah. Zato so očitki, da je pri nas predruga energija, upravičeni le v smislu, da bo na koncu moralo gospodarstvo oz. vsi porabniki električne energije pokriti nastalo izgubo v sistemu elektro-gospodarstva in premo-govništva, kar bo težje, kot če bi bila od začetka priznana ekonomska cena.

Ob povprečno 60-odstotni pokritosti stroškov s cenami in neurejenih ekonomskih odnosih v sistemu elektro-gospodarstva in premo-govništva, ki se vedno temeljijo na samoupravi dogovorni ekonomiji, se je izguba in praktično vsa zadolženost nakopičila v termoelektrarnah in premo-govnikih. V Rudarsko elektro-energetskem kombinatu Trbovlje smo imeli leta 1989 250 mio din izgube in kratkoročna zadolženost znaša več kot 300 mio dinarjev. Tako smo v stalni blokadi in na robu stečajnega postopka. Nekateri pa nas pošiljajo na javno blaginjo. Mislim, da je za minulo obdobje to tudi edina rešitev, za naprej pa se je treba dogovoriti za minimalne možnosti gospodarjenja z dosledno odgovornostjo, da z ukrep racionalnejšega gospodarjenja odpravimo slabosti, ki so v sistemu.

Glede navedbe, da je naš slovenski premog dražji kot povprečen jugoslovanski, je treba analitično videti vse vzroke. Ti so zlasti odvisni od obsega proizvodnje, od pogojev pridobivanja (drugi po Jugoslaviji so pretežno površinski kopli), od različne strukture stroškov in načina pokrivanja izgube. Ob dejstvu, da se nam bistveno zmanjšuje obseg proizvodnje, je plansko kalkulativna cena javega premoga za leto 1990 v višini 10,8 DEM/GJ. To je planirana cena, kot je pri električni energiji planirana 18,2 pf/kWh. Dejanska plačana cena javega premoga pa je znašala v letu 1989 povprečno 6,02 DEM/GJ in letos 6,5 DEM/GJ.

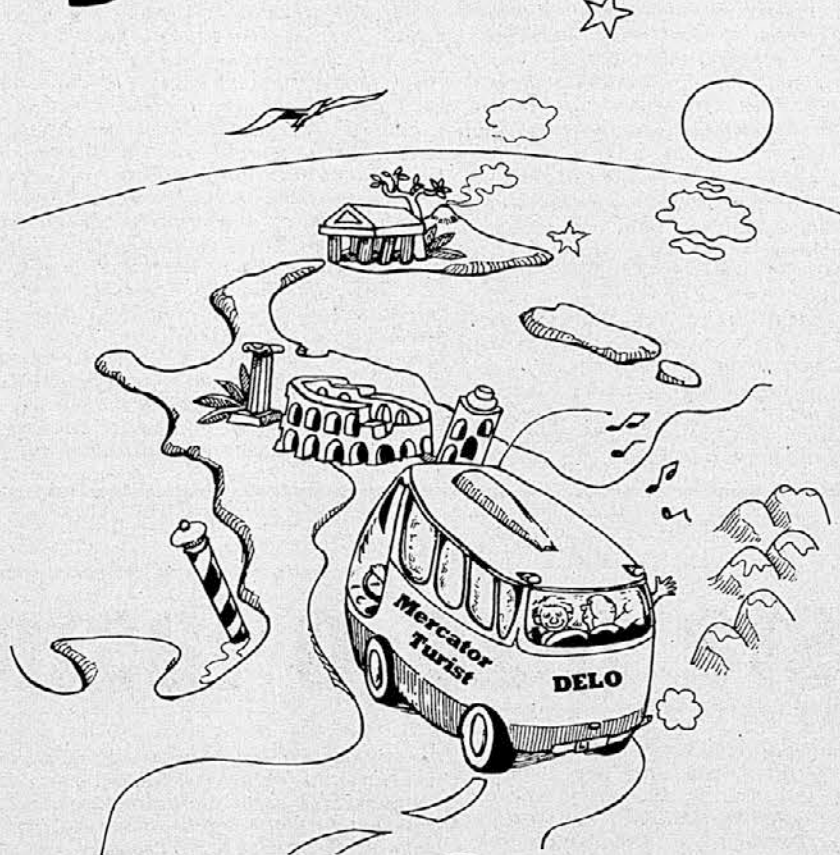
Ne vem, kje in kdo si je v Elektro-gospodarstvu izračunal ceno 5,5 DEM/GJ, ki so jo pripravili plačati za domači premog. Številke, ki jih imam na voljo, kažejo, da je v Zvezi republik Nemčiji povprečna cena premoga iz jamskega kopa 263 DEM/tono oz. 8,5 DEM/GJ, in jo v celoti plačajo porabniki električne energije. Če kurilno vrednost našega javega premoga preračunamo na količino proizvodnje, dobimo 87 DEM/tono. Nekateri opozarjajo na nizko ceno premoga na svetovnem trgu, npr. iz Avstralije po 86 DEM/GJ. To delno drži, je pa treba opozoriti, da se ta cena spreminja glede na energetske položaj v svetu, predvsem ima vpliv cena nafte, in da so bile v minulem desetletju svetovne cene premoga tudi že dvakrat višje. Poleg tega pa strokovnjaki vedo, da tega premoga ni mogoče uporabljati v obstoječih termoelektrarnah v Sloveniji, ki so gradjene za domači premog.

Več kot 230 let kopljeemo premog in več kot 80 let pridobivamo električno energijo. Do leta 1946, do nacionalizacije je Trboveljska premo-govkopna družba imela velikanski kapital v rudnikih, elektrarni, vrsti tovarni, zgradbah, zemljiščih in gozdovih, v minulih petinštiridesetih letih se je odhlavala akumulacija in sedaj smo po zaslugi države pristali na beraški palici oz. v takšnih izgubah, da smo na robu stečajnega postopka.

Prepričan sem, da bodo odgovorne republiške institucije, še zlasti vlada in skupščina, takoj potegnile potrebne poteze za sanacijo finančne katastrofe in odločile, kako naprej. Možnosti sta dve: prva, da dolgoročno optimiziramo obseg in ekonomiko proizvodnje premoga, in druga, da v primeru nepotrebnosti tega premoga sprejemo programe prestrukturiranja in zapiranja premo-govnikov. Ena ali druga odločitev nosi velike finančne posledice. Če dalj časa v Sloveniji nihče ni pripravljen prevzeti odgovornosti za posledice teh odločitev.

Karel Vuković, Trbovlje

Z DELOM NA ZAKLJUČNI IZLET

Srednješolci! Osnovnošolci!

Vsak novi naročnik, ki ga boste pridobili za časopis Delo, bo vašemu razredu prinesel **10 kilometrov** vožnje v udobnem turističnem avtobusu po Jugoslaviji, z doplačilom pa lahko tudi v tujino.

Razred, ki bo zbral največ naročnikov, bomo še posebej nagradili z **enotedenskim zaključnim izletom po antični Italiji** v organizaciji Mercator Turista.

Akcija traja do konca aprila.

Pri poverjenikih na vaši šoli boste dobili naročilnice za pridobivanje NOVIH NAROČNIKOV DELA. Njim boste izpolnjene naročilnice tudi vrnili. Na podlagi teh bomo vašemu razredu pripisovali pridobljene kilometre. Rezultate akcije bomo občasno objavljali v Delu.

Morebitna dodatna pojasnila dobite v najbližji podružnici Dela ali neposredno v propagandi Dela, tel. (061) 315-366, int. 26-54.

Nabirajte kilometre – zapeček je za omahljivce.

DELO ali ne — to zdaj ni več vprašanje — DELO je potovanje!

